

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İŞ ÇOCUK KLASİKLERİ

VICTOR HUGO

UYARLAYAN: YONCA AŞCI DALAR

100
TEMEL
ESER

SEFİLLER

KISALTILMIŞ METİN

TÜRKİYE BANKASI

Kültür Yayınları

Kısaltılmış İş Çocuk Klasikleri

Sefiller

Victor Hugo

VICTOR HUGO
SEFİLLER

ÖZGÜN ADI
LES MISÉRABLES

ORJİNAL FRANSIZCA METİNDEN
GENÇ OKURLAR İÇİN UYARLANMIŞTIR

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2019
Sertifika No: 40077

UYARLAYAN
YONCA AŞÇI DALAR

EDİTÖR
NEVİN AVAN ÖZDEMİR

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

1. BASIM: EKİM 2019
7. BASIM: ARALIK 2021
Genel Yayın Numarası: 4625

ISBN 978-605-295-975-6

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayınlanamaz ve dağıtılamaz.

BASKI
ALFABE BASIN YAYIN SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
İKİTELLİ OSGB MAH. HÜRRİYET BULVARI ENKOOP SANAYİ SİTESİ
ENKOOP SOKAK NO:1 KAT:-1 BAŞAKŞEHİR/İSTANBUL
(0212) 485 21 25
Sertifika No: 46012

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

Kısaltılmış İş Çocuk Klasikleri

Sefiller

Victor Hugo

Uyarlayan
Yonca Aşçı Dalar

TÜRKİYE \$ BANKASI
Kültür Yayınları

1. KİTAP

FANTINE

I

1815 yılında, Piskopos Bienvenu (Biyenvönü), Fransa'nın Digne (Diny) kasabasında, evlenmemiş yaşlı kız kardeşi ve evinin işlerini yapan kâh-ya kadın ile birlikte yaşıyordu.

Kasabaya gelir gelmez şatafatlı piskopos sarayını başhekime verip, kendisi basık hastane binasına yerleşmişti. Gelirinin ve zamanının neredeyse tamamını yoksullara ve hastalara harcayan bu iyi yürekli piskoposun malı mülkü yoktu. Azla yetinen, alçak gönüllü, hoşgörülü bir adamdı.

Hiçbir olayı, geliştiği koşulları değerlendirmeden yargılamaz; “Ruhu karanlığa sürüklen-

miş insan günah işler, asıl suçlu onu bu karanlığa sürükleyendir,” derdi.

Piskoposluk ve yardım işlerinden arta kalan zamanını kitapları arasında veya bahçede çiçekleriyle ilgilenerek geçirirdi.

Hastaneden bozma evi, eski püskü eşyalarla basitçe döşenmişti. Bu sade yaşamın tek istisnası, akşam yemeklerinde bembeyaz masa örtüsünün üzerinde parıldayan altılı gümüş çatal bıçak takımı ile, ancak misafir geldiğinde sofraya konan iki gümüş şamdandı.

Kâhya kadın, gümüş takımları her akşam piskoposun yatağının baş ucundaki küçük dolaba kaldırırdı. Piskopos evin hiçbir kapısını kilitlemezdi çünkü.

“Bir evi Tanrı korumuyorsa, siz ne kadar korumaya çalışsanız da boşuna,” derdi. “Hırsızdan katilden korkmayın. Bedenimize veya malımıza zarar gelse ne çıkar! Asıl tehlike kendi içimizdedir; ruhumuzu tehdit eden ön yargılar ve ahlak bozukluğudur.”

Gerçekten de kimseden korkusu yoktu. Haramilerin kol gezdiği bir bölgeye tek başına gidip sağ salim dönmüştü. Üstelik yanında haramile-

rin hediye gönderdiği içi mücevherlerle dolu bir sandıkla! Mücevherler de yine yoksullara yardım için kullanılmıştı tabii.

Eşine az rastlanır bu adamın bilgeliği, temiz yürekliliğinden geliyordu. İnsanları çok seviyor ve herkesin birbirini sevmesini istiyordu.

II

1815 yılı Ekim ayı başlarında bir gün, güneşin yavaş yavaş alçaldığı saatlerde bir adam yürüye yürüye Digne kasabasına geldi.

Orta boylu, sağlam yapılı, kırklı yaşlarında, çok sefil görünümlü bir adamdı bu. Başında güneşten kavrulmuş terli yüzünü kısmen örten bir kasket, üzerinde kaba kumaştan sarı bir gömlek ile yırtık pırtık, yamalı gri bir ceket, altında dizleri delik mavi bir pantolon, çorapsız ayaklarında kaba ayakkabılar, elinde kocaman boğumlu bir asa, sırtında içi tıka basa dolu yepyeni bir asker çantası vardı. Usturaya vurulmuş kafası, uzamış sakalları, ter ve yayan yolculuğun yorgunluğuyla birlikte üzerine yapışan toz, bu harap bütüne iyice tekinsiz bir hava veriyordu.

Kimsenin tanımadığı bu adam, belediye binasına girip çıktıktan sonra dosdoğru kasabanın hanına gitti.

Yemek hazırlığıyla meşgul olan hancı, kapının açılıp kapandığını duyunca, gözünü ocaktan ayırmadan “Mösyö ne istiyor?” diye sordu.

“Yemek yemek ve uyumak,” diye yanıtladı adam, “Param var.”

“O zaman buyurun.”

Han sahibi şimdi başını çevirmiş, biraz ısınmak için ateşin başına oturan adamı baştan aşağı şüpheyle süzüyordu.

“Ne zaman yeriz?” diye sordu adam.

“Birazdan,” diye yanıtladı hancı; ama bu arada fark ettirmeden bir parça kâğıda bir şeyler yazıp çırağına vererek, kulağına eğilmiş, artık ne söylendiyse, çocuk belediye binasına doğru fırlayıp gitmişti.

Bu olanları hiç görmeyen adam, “Ne zaman yeriz?” diye sordu tekrar.

“Birazdan.”

Çocuk elinde bir kâğıtla geri geldi. Hancı merakla kâğıdı açıp okudu, başını salladı, bir an durdu, sonra adama dönüp, “Mösyö,” dedi, “sizi ağırlayamayacağım.”

“Neden? Param var. İsterseniz peşin ödeyebilirim.”

“Sorun şu ki, odam yok.”

“Peki, o zaman ahırda veya ambarda samanların üzerinde de yatabilirim. Yemekten sonra bakarız.”

“Olmaz. Ayrıca size yemek de veremem.”

“Ama ben açlıktan ölüyorum,” dedi bunun üzerine adam, “sabahtan beri yoldayım. Param var, yemek yemek istiyorum, burada kalacağım.”

Hancı kararlıydı. “Gidin!” dedi ve sesini alçaltarak ekledi: “Daha fazla konuşmak gereksiz. İsterseniz size kim olduğunuzu söyleyeyim. Adınız Jean Valjean. Sizi görünce şüphelenip, çırağı belediyeye gönderdim. Bakın gelen kâğıtta ne yazıyor. Okuma biliyor musunuz?”

Adam kâğıda baktı. Başını eğip çantasını sırtladı ve bir kez bile dönüp bakmadan çıkıp gitti. Eğer baksa, kapıda hancının etrafında toplanan kalabalığın kendisini işaret ederek hararetle hararetle konuştuklarını görecekti.

Açtı, yorgundu ve hava kararıyordu. Yürüye yürüye bir meyhanenin önüne geldi. Kapıyı tıklattı.

“Kim o?”

“Yemek yemek ve uyumak isteyen biri.”

“Buyurun.”

Adam içeri girince bütün başlar ona çevrildi.

“Ateşin yanında ısınabilirsin ahabap,” dedi meyhaneci, “Yemek tencerede pişiyor.”

Şimdi şöminenin yanına oturan adamın acılı yüz ifadesinde belli belirsiz bir rahatlama belirmişti.

Ne var ki oturanlardan biri, az önce hanın kapısındaki kalabalığın içinde olan bir balıkçı, meyhaneciyi bir işaretle çağırarak kulağına bir şeyler fısıldadı. Bunun üzerine meyhaneci, ateşin yanında ısınan adamın yanına gelip, elini omuzuna koydu:

“Git buradan.”

“Biliyorsunuz demek? Handan kovdular beni.”

“Evet biliyorum ve buradan da kovuluyorsun şimdi.”

“Nereye gideyim?”

“Başka bir yere.”

Adam kalktı, kapıdan çıkmasıyla orada bekleyen çocukların taş yağmuruna tutulması bir

oldu. Asasını sallayınca çocuklar çil yavrusu gibi dağıldılar.

Adam kalacak yer aramaya devam etti, ama onu ne hapishane kabul etti ne de bir bardak su için kapısını çaldığı aile. Sığındığı köpek kulübesinden, köpeğin dişlerinden paçayı zor kurtararak kaçtı. Gece çökmüş, soğuk bastırmıştı. Tarlalar kapkaranlıktı. Çaresiz, meydandaki kilisenin önündeki taş banka kıvrıldı.

Tam o sırada kiliseden çıkan yaşlı kadın, gölgeler içinde yatan adamı fark ederek seslendi:

“Ne yapıyorsunuz orada dostum? Hiç taşta yatılır mı?”

“Ne yapayım, gidecek yerim yok ki hanım,” diye yanıtladı adam öfkeyle.

“Şu kapıyı çalın,” dedi hanım, piskoposluğun yanındaki basık binayı göstererek.

Yaşlı piskoposun eviydi burası ve tam o sırada kâhya kadın, piskoposla kız kardeşine o gün kasabaya gelen tehlikeli yabancıyla ilgili haberleri hararetle anlatmaktaydı.

“Çok korkunç!” diyordu, “Bu gecelik olsun kapıyı sürgülemeli, her gelene açmamalıyız.”

Tam o anda kapı şiddetle vuruldu.

“Girin!” dedi piskopos.

Kapı açıldı, bahsedilen adam eşikte belirdi.

“Adım Jean Valjean (Jan Valjan),” dedi. “Kürek mahkûmuyum. On dokuz yılımı zindanda geçirdim. Dört gün önce salıverildim ve yollara düştüm. Belediyeye sabıkalı kimliğimi gösterdiğim için her yerden kovuldum. Bir hanım bana bu kapıyı gösterdi, geldim. Açım, yorgunum. Zindanda on dokuz yılda kazandığım yüz dokuz frankım var. Beni içeri alacak mısınız?”

“Sofraya bir tabak daha koyun, gümüş takımları çıkarın ve misafir yatağına temiz çarşaf serin,” dedi piskopos.

Adam içeri girdi.

“Na- nasıl?” dedi şaşkınlıktan dili dolaşarak. “Bakın sabıkalı kimliğimde ‘haneye tecavüz ve hırsızlıktan beş yıl, dört kez kaçmaya teşebbüs-ten on dört yıl yattı; çok tehlikeli’ yazıyor. Yine de beni kabul edecek misiniz?”

“Oturun ve ısının mösyö,” diye yanıtladı piskopos sevecenlikle.

“Herkes beni kapı dışarı ettiği halde siz bana ‘mösyö’ diyor, bana yatak, sıcak yemek veriyor-

sunuz öyle mi? Ne yüce gönüllü insanlarsınız. Fakat ne isterseniz ödeyeceğim sayın hancı, adınız nedir acaba?”

“Ben rahibim ve burası Tanrı’nın evi. Para ödemeniz gerekmiyor mösyö,” diye yanıtladı piskopos.

Adamın yüzü aydınlanmıştı. Defalarca teşekkür ederek masaya oturdu. Piskoposun gümüş şamdanları da getirttiği sofrada yemeğe başladılar.

Adam, “Burası sizin de eviniz, teşekkür etmenize gerek yok. Burada ne varsa size ait. Zor günler geçirmişsiniz belli ki. Fakat o acı dolu yerden kin ve öfkeyle değil de iyilik ve hayırseverlikle çıktıysanız, hepimizden daha değerli bir insan olursunuz,” diyen piskoposu dikkatle dinliyordu.

Sohbetle geçen yemeğin ardından, “Yorgunsunuz,” dedi piskopos, “buyurun odanızı göstereyim.” Gümüş takımları dolaba yerleştiren kâhya kadının yanından geçerek odaya geldiler. Piskopos şamdanlardan birini odaya bıraktı. “İyi geceler,” dedi. Bir süre sonra herkes uykuya dalmıştı bile.

III

Jean Valjean yoksul bir köylü ailesinde doğmuştu. Anası babası erken yaşta ölmüş, ablasının yanında büyümüşü. Ablası dul kalınca, ağaç budamacılığı yaparak ona ve yedi çocuğuna bakması gerekmişti Jean Valjean'ın. Bir zaman kıt kanaat geçindiler ama kışın zorlu geçtiği bir yıl çalışılacak hiçbir iş bulunamayınca, yiyecek bir lokma ekmeğe muhtaç hale düştüler.

Bir Pazar akşamı, aç yeğenlerini doyurmak için ekmek fırınından ekmek çalmaya çalışırken yakalanan Jean Valjean, kürek cezasına çarptırıldı. Kaçma girişimleriyle uzayan mahkûmluğu boyunca zincire vuruldu, çok acı çekti ve kara yazgısına lanet ederek içinde bir öfke biriktirdi.

Öte yandan zeki bir adam olduğu için hapiste okuma yazmayı, aritmetiği öğrenmiş ve eşi benzeri görülmemiş bir kuvvet kazanmıştı. Dik duvara tırmanabiliyor, dört kişinin zor kaldıracağı ağırlıkları tek başına taşıyabiliyordu.

On dokuz yılın sonunda cezaevinden çıktığındaysa, umutları çabuk kırıldı. Nihayet özgür kalmıştı ama sarı 'sabıkalı' kimliği nedeniyle toplum onu yargılamaya devam ediyordu.

Jean Valjean saat ikide uyandı, düşüncelere daldı. Gümüş takımlara takılmıştı aklı. Hepsini satsa en az iki yüz frank ederdi – on dokuz yılda kazandığının tam iki katı! İşte şimdi bu takım yan odadaki dolapta duruyordu. Fakat öte yandan içinden bir ses ona dur diyordu.

Bir süre zihnindeki bu çekişmeyle boğuştuktan sonra kalktı, kalbi güm güm atarak yan odanın kapısını açtı. Piskopos, yüzünde ermiş insanların huzur ifadesiyle yatağında uyuyordu. Bir süre aklında binbir düşünceyle onu seyretti. Neden sonra anahtarı üzerinde duran dolaptan gümüş takımları aldığı gibi bahçeye atlayıp kaçtı.

Sabah takımların yerinde yerler estiğini gören kâhya kadın, bahçede gezinmekte olan piskoposun yanına koştu:

“Monsenyör! Adam gümüş takımlarımızı çalmış!” dedi panikle.

“Öncelikle,” dedi piskopos sakince, “bu gümüş takımlar zaten bize mi aitti ki? Aslında yoksulların hakkı olan bu takımları bunca yıl elimizde tutmamız hataydı. O adam kimdi? Yoksul biri. Demek ki takımlar onun hakkıdır.”

“Peki, monsenyör şimdi neyle yemeğini yiyecek?” diye hayıflandı kadın.

“Tahta takımlarımız ne güne duruyor?” diye yanıtladı piskopos.

O sırada kapı çalındı.

Üç jandarma, yaka paça tuttukları Jean Valjean’ı getirmişlerdi.

“Hah! Sizi gördüğüme sevindim!” dedi piskopos Jean Valjean’a yaklaşıp, “Takımlarla birlikte şamdanları da size vermiştim ya! Ben de onları niye almadığınızı merak ediyordum.”

Jean Valjean fal taşı gibi açılmış gözlerle ve hiçbir sözcükle anlatılamayacak bir ifadeyle saygıdeğer piskoposa baktı.

“Yani bu adam doğru mu söylüyor?” diye sordu jandarma onbaşı şaşırarak. “Biz de yanında gümüşlerle onu yakalayınca sanmıştık ki...”

“Yanlış anlamışsınız,” diye araya girdi piskopos gülümseyerek.

“Yani şimdi bu adamı serbest mi bırakalım?”

“Tabii ki.”

Jandarmalar geri dönüp giderken, piskopos içeri girmiş, şöminenin üzerinden şamdanları alıp getirmişti. Eli ayağı titreyen Jean Valjean, iki şamdanı kafası allak bullak olmuş halde aldı.

“Şimdi,” dedi alçak sesle piskopos, “şamdanlarınızı da alın ve bu parayı dürüst bir adam olmak için harcayacağınıza söz verdiğinizi hiçbir zaman unutmayın.”

Böyle bir söz verdiğini hiç hatırlamayan Jean Valjean’nın nutku tutulmuştu. Piskopos törensel bir havayla devam etti:

“Jean Valjean, kardeşim, siz artık kötülüğe değil iyiliğe aitsiniz. Ruhunuzu sizden satın aldım; onu kötü düşüncelerden temizliyor ve Tanrı’ya teslim ediyorum.”

IV

Jean Valjean kaçır gibi çıktı kasabadan. Kafası ifadesi olanaksız düşüncelerle dolu bir halde bütün gün yürüdü. Etkilenmiş miydi, gururu mu kırılmıştı bilemiyordu. Ne yapacaktı? Oturmuş bunları düşünürken, neşeli bir çocuk sesi çalındı kulağına.

On yaşlarında bir çocuktan gelen. Şarkı söyleyerek yürüyor, elindeki bozuk paraları havaya atıp tutuyordu. Tam Jean Valjean'ın yanından geçerken, kırk santimini* yere düşürdü. Para yuvarlandı, Jean Valjean da paranın üzerine bastı.

“Paramı verir misiniz mösyö?” dedi çocuk.

“Kimsin sen?”

“Petit Gervais!” (Pöti Jerve)

“Haydi yoluna!”

Jean Valjean böyle deyip, tekrar düşüncelere daldı. Çocuk ne kadar yalvarıp ağladıysa da adamın ayağını paranın üzerinden kaldırmamasını sağlayamadı. Daldığı hayaller arasında bir ara çocuğun bağırdığını fark edip “Sen de kimsin?” diye bağırdı adam.

“Benim! Lütfen ayağınızı kaldırın da paramı alayım!” diye yalvardı çocuk.

“Yine mi sen!” diye bağırdı Jean Valjean aniden ayağa fırlayarak, “Canını seviyorsan kaç!”

Bunun üzerine çocuk öyle bir korktu ki, ardına bile bakmadan tabana kuvvet kaçıp gözden kayboldu.

* Santim: Bazı ülkelerde kullanılan para biriminin yüzde birine eşit olan küçük para birimidir. (ç.n.)

Jean Valjean bir süre kendini bilmeden düş aleminin içinde durdu, neden sonra kendine gelip yerdeki parayı görünce beyninden vurulmuşa döndü.

Parasını geri vermek için ardından seslenerek, yolda rastladıklarına sorarak saatlerce çocuğu aradıysa da nafile! Onu bulamadı. Bunu anlayınca olduğu yere çöküp ağlamaya başladı. “Ne sefil bir adamım ben!” diye inledi. On dokuz yıldan beri ilk kez ağlıyordu.

Piskoposun davranışı ve sözleri onu derinden etkilemiş, bunca yıl içinde biriken kötülükle iyilik zihninde çarpışmaya başlamıştı. Artık aynı adam değildi. Buna emindi. Peki, parayı niye alıkoymuştu? Bilmiyordu... Aklı başına gelince, ne kadar kötü bir şey yaptığını fark etmiş, o ana kadar çarpışan düşünceler aniden durulmuştu. Pişmanlıkla döktüğü gözyaşları, kendini ve sefil yaşamını dışarıdan görebilmesini sağlamıştı. Ağladı, ağladı... ve içindeki karanlık giderek yerini aydınlığa bıraktı.

O gece Jean Valjean böyle ne kadar ağladı? Sonra ne yaptı? Nereye gitti? Bunlar hiçbir zaman öğrenilemedi...

V

1817 yılının sıcak bir yaz gecesi, Pazar günü Paris sokaklarını dolduran kalabalığın arasından odasına dönen Fantine'in (Fantin) gözleri yaşlıydı. İki yıllık sevgilisi, hayatının ilk ve tek aşkı olan adam, bir mektup bırakarak onu bu akşamüstü terk etmişti.

Çok güzel bir kızdı Fantine. Sapsarı saçları, derin mavi gözleri, inci gibi dişleri ve bembeyaz teniyle melekleri andırıyordu. Bu iyi yürekli, erdemli kız, kimsesizdi. On beş yaşında, “bir umut şansım döner” diye Paris’e gelmiş, yaşamak için çalışmaya başlamış, kendini hep korumuştur. Sonra bir delikanlıya aşık oldu. Paris’e okumak için gelmiş olan bu zengin delikanlının kendisini gelir geçer bir heves olarak gördüğünü hiç anlamadan ona bağlandı.

Ve işte o gün delikanlı, ailesinin yanına dönüp onu terk ediyor, iki yaşlarındaki bebeğiyle bir başına bırakıyordu. Gönderdiği mektuplara yanıt bile vermeyen bu delikanlıyı bir daha hiç görmeyecekti.

Sonraki on ay çok zor geçti. İş bulamadı, parasız kaldı. Doğduğu kente dönmekten başka

çare bulamayınca, elinde ne varsa satıp, bebeğiyle yola koyuldu.

Yolu üzerindeki Montfermeil (Monfermey) adlı kasabada, bir hanın önünde iki minik kızını salıncakta sallayan bir anneyle karşılaştı. İyi bir kadına benziyordu. Yanlarına gidip, “Ne güzel çocuklarınız var,” dedi.

Anne döndü. Kucağında uyuyan iki-üç yaşlarındaki bebeğiyle kendisine bakan kadını gördü. İnsanda yanaklarını öpme isteği doğuran, çok güzel ve sağlıklı bir bebektir bu. Dantelli, süslü giysiler içindeydi. Kadınsa hasta ve yorgun görünüyordu. Üzerindeki giysiler yıpranmıştı. Ağır bir valiz taşıyordu.

“Teşekkürler,” dedi iki minik kızın annesi. “Ben Madam Thénardier (Tenardiye). Şu hanı işletiyoruz.”

Madam Thénardier kaba saba, erkeksi, iri yarı bir kadındı. O sırada oturuyor değil de ayakta olsa, belki de ürkütücü görünüşüyle Fantine’de güven uyandırmayacaktı ama kader bazen böyle küçük şeylere bağlıdır işte.

Fantine kadına güvendi. Ona hikâyesini biraz değiştirerek anlattı. Kocasının öldüğünü, iş

bulmak için doğduğu kente gittiğini söyledi. Bu arada bebek masmavi gözlerini açarak uyanmış, iki kız kardeşle oynamak için annesinin kucağından kalkmıştı.

“Kızınızın adı ne? Kaç yaşında?” diye sordu Madam Thénardier.

“Cosette,” (Kozet) diye yanıtladı Fantine. “Üç yaşını sürüyor.”

“Benim büyük kız kadar,” dedi kadın, o anda kafa kafaya vermiş, topraktan çıkan bir solucanı hayretle seyretmekte olan kızlara bakarak. “Çocuklar ne kolay kaynaşıyorlar. Gören, üç kız kardeş sanır!”

Bu söz bir kıvılcım etkisi yarattı. Fantine, kadının elini tutup gözlerinin içine bakarak:

“Çocuğuma bakabilir misiniz?” diye soru-verdi.

Kadın şaşırdı.

“Sizi karşıma kader çıkardı. Kızımı memlekte götürürsem, iş bulup yerleşmem çok zor olur. Ben işleri yoluna koyup dönünceye kadar ona siz bakar mısınız?”

“Nasıl olur bilmem ki?”

“Size ayda altı frank veririm.”

“En az yedi frank, altı aylık peşin ve masraflar için de on beş frank,” diye bağırdı bir erkek sesi hanın içinden. Mösyö Thénardier idi bu.

“Tamam,” dedi Fantine. “Zaten en kısa sürede geri döneceğim.”

“Çocuğun kıyafeti yok mu?” diye sordu, şimdi kapıya çıkmış olan adam.

“Tabii ki var,” diye yanıtladı Fantine. “Her takımdan bir düzine ve ipekli elbiseler, işte hepsi burada.”

Anlaşmışlardı. Fantine geceyi handa geçirip, ertesi sabah gözyaşları içinde yola çıktı.

“İyi oldu, böylece borcumu kapatabileceğim,” dedi adam, zavallı annenin arkasından.

Fantine’in güvenip bebeğini bıraktığı Thénardier’ler kaba, çıkarları uğruna her türlü alçaklığı yapacak yaradılıшта olan, kötü yürekli insanlardı aslında.

Handa işler yolunda gitmiyordu. Ertesi ay borçlarını ödemek için Cosette’in bütün giysilerini sattılar. Çocuğa kızlarının eskilerini giydiriyor, sofranın altında artık yemekleri önüne atıyor ama her ay para gönderen annesine “Cosette’in keyfi yerinde,” diye yazıyorlardı.

Altı ay sonra, aylığı yedi franktan on ikiye çıkardılar. Kızına iyi bakıldığını sanan Fantine bunu kabul etti.

Madam Thénardier kendi kızlarının üzerine titrerken, Cosette'ten nefret ediyor, onu her gün dövüyordu.

İki yıl geçti. Çocuğun gayrimeşru olduğu bir şekilde öğrenilince, Fantine'i tehdit ederek aylığı on beş franka çıkardılar. Beş yaşına gelen Cosette ise artık evin hizmetçisi olmuştu. Alışveriş, temizlik, bulaşık, yük taşıma onun göreviydi.

Kasabalılar gün ağarmadan kalkıp, kıpırmızı minik ellerinde koca bir süpürge, ağlayıp titreyerek yerleri temizleyen, gün boyu tarla bayırlar koşuşturan zavallı kıza "Tarla Kuşu" adını takmışlardı.

Ama hiç şakımayan bir tarla kuşuydu bu.

VI

Bu sırada Cosette'in annesi Fantine ne yapıyordu?

Doğduğu kente vardığında, geçen yıllarda burasının çok değiştiğini görmüştü. 1815'te bu-

raya elinde çok az bir parayla gelen yabancı bir adam, siyah kehribar taklidi boncuk üretimine yenilikler getirerek sanayi alanında bir devrim yaratmış, kent üç yılda bir sanayi merkezine dönüşmüştü.

Hakkında kimsenin bir şey bilmediği bu adamın adı Madeleine (Madlen) Baba idi. Fabrika kurmuş, çok para kazanmış, kazandıklarıyla kente okul, bakımevi, hastane ve ücretsiz eczane açmıştı. İhtiyacı olan herkese yardım ediyor, iş isteyenleri geri çevirmiyor, sadece tek bir şart koşuyordu: “Dürüst ve erdemli olun!”

İyiliği, yardımseverliği ve adilliğiyle herkesin sevgi ve saygısını kazanınca, önce Mösyö Madeleine olarak anılır oldu, sonra belediye başkanlığına seçildi.

İnsanlarla az konuşuyor, sade bir yaşam sürüyor, bol bol kitap okuyordu. Kibirden, gösterişten uzaktı. Hayır işlerini gizlice yapıyor, çiftçiye, hastaya, dula, yetime yardım etmekten hiç kaçınmıyordu.

İlk zamanlarda dedikodusunu yapanlar, iftira atmaya çalışanlar, zamanla ona saygı duymaya

başladılar. 1821 yılına gelindiğinde ünü artık bir salgın gibi tüm ülkeye yayılmıştı.

Ne var ki bu salgından etkilenmeyen bir kişi vardı: Gri redingotu, burnuna kadar indirdiği şapkası ve kalın bastonuyla Mösyö Madeleine'i bir gölge gibi takip eden bu uzun boylu adamın yüzünde, "Bu adam kim? Ben kül yutmam, bu adamı kesin daha önce gördüm!" ifadesi okunuyordu.

Adı Javert'di (Javer); polis müfettişiydi.

Kürek mahkûmu bir baba ve iskambil falcısı bir annenin çocuğu olarak hapisanede doğmuştu. Ait olduğu sınıfa kin duyarak büyümüş, polis müfettişi olmuş, gençliğinde bir dönem kürek mahkûmlarının başında durmuştu.

İki temel duygu biçimlendiriyordu bu adamı: Otoriteye duyduğu saygı ve otoriteye karşı gelmeye duyduğu kin. Hırsızlıktan cinayete kadar irili ufaklı her türlü suç, otoriteye karşı gelmek demekti ve affedilemezdi. Kendini işine adanmış bu adam, soğuk, katı, taviz vermeyen mizacıyla suçluların korkulu rüyasıydı.

Delici bakışlarla kendisini izlediği, Mösyö Madeleine'in de gözünden kaçmadı ama umur-

samadı bunu. Ta ki bir gün tuhaf bir olay onları karşı karşıya getirinceye kadar:

Bir sabah Mösyö Madeleine sokakta yürürken gürültüler duyup o yana koştu. Yaşlı bir adam, Fauchelevant (Foşlövan) Baba, atı yere yığılınca yük arabasının altında kalmış inliyor, arabayı kaldıracak kriko gelmediğinden kimse bir şey yapamıyordu.

“Arabayı kaldırına ödül vereceğim!” diye bağırdı Mösyö Madeleine. Fakat kimse bu zor işe yanaşmadı.

Javert de oradaydı. “Doğrusu bu işi yapabilecek tek bir adam tanıdım,” dedi belediye başkanının gözlerine dimdik bakarak. “Bir kürek mahkûmuydu!”

Mösyö Madeleine ürperdi.

“Bu adamı kurtarıp ödülü kazanacak kimse yok mu?” diye sordu tekrar.

Yaşlı adam inliyor, kalabalıktan çıt çıkmıyordu.

İşte o zaman Mösyö Madeleine dayanamayıp kendini arabanın altına attı. Bekleyenler önce arabanın sarsıldığını, sonra yukarı kalktığını gördüler. Bir alkış koptu. Yaşlı adam kurtulmuş-

tu. Javert ise, kan ter içinde ayağa kalkan belediye başkanını şüpheli bakışlarla süzmekteydi.

Mösyö Madeleine adamcağızın tedavisini yaptırdıktan sonra onu Paris'te bir manastıra bahçıvan olarak yerleştirdi ve bu olay ona olan saygıyı daha da artırdı.

VII

Fantine geri döndüğünde kentteki durum buydu işte. Onu kimse tanımamıştı. Fabrikada işe başladı, bir oda tuttu ve borçlanarak mobilyalar aldı. Tek isteği alın teriyle para kazanıp, Cosette'yle birlikte güzel bir gelecek kurmaktı. Thénardier'lere düzenli olarak para yolluyor, okuma yazma bilmediğinden bir arzuhalciye yazdırarak onlara sık sık mektup gönderiyordu.

Ne var ki her yerde, kıskandıkları kişilerin yaşamlarına burnunu sokup dedikodu yapmaya bayılan alçak ruhlu insanlar bulunur. Fantine de güzelliğiyle dikkat çekiyor, kıskanılıyordu. Gayri meşru çocuğuna mektuplar yazdığının çok geçmeden anlaşılınca, fabrikadaki işinden atıldı.

Ustabası kadın, belediye başkanının kendi sine elli frank göndererek işten ve kentten ayrılmasını istediğini söyledi Fantine'e. Mösyö Madeleine'in bu olanlardan hiç haberi yoktu oysa. Fantine bu saygın adamın yanına gidecek gücü kendinde bulamadı ve ondan nefret etmeye başladı.

Günde bir frank karşılığı dikiş dikiyor ama bu kadar az para, yaşamını sürdürmesi, borçlarını ödemesi ve kızına para göndermesi için yeterli olmuyordu. Elinde avcunda ne varsa sattı, sefalet içinde bir yaşam sürmeye başladı. Gidererek zayıfladı ve sağlığı bozuldu.

Bu arada Thénardier'ler Cosette'in üşüdüğü, hasta olduğu gibi yalanlarla sürekli para istiyorlardı. Kızı için her şeyi feda etmeye hazır olan Fantine önce sapsarı saçlarını bir berbere, sonra güzelim dişlerini bir dişçiye sattı. Satacak hiçbir şeyi kalmayınca, talihsiz kız sokaklara düştü.

Çok geçmeden Fantine, kimsenin saygı göstermeyip arkasından alay ettiği zavallı bir kadına dönüştü. Karlı bir Ocak akşamı, kentin zenginlerinden bir adam kendi halinde sokakta yürümekte olan Fantine'le "Çirkin!" – "Dişsiz!"

diye alay edip sırtına kar doldurunca, kendini tutamayıp adamın üstüne saldırdı ve Javert tarafından tutuklandı.

“Altı ay hapis!” diye hükmünü bildirdi Javert.

“Altı ay mı? Ama ya kızım? Ben hapse girersem, kızıma nasıl para gönderirim? Küçücük kız sokağa atılırsa ne yapar? Lütfen acıyın ona! Affedin beni!” diye yalvardı Fantine gözyaşları içinde ve şiddetli bir öksürük nöbetine tutuldu.

Fakat Javert’in taş yüreği yumuşayacak gibi değildi. “Sus!” dedi, “Hapis yatacaksın! Kimse seni kurtaramaz.”

Javert sırtını döndü. Askerler “Lütfen! Acıyın!” diye yalvaran kadını kollarından tuttular.

Tam o sırada bir ses duyuldu: “Bir dakika lütfen!”

Az önce sessizce içeri girip tüm olayı izleyen Mösyö Madeleine’di bu.

“Ah, özür dilerim sayın belediye başkanım...” dedi Javert şapkasını çıkararak.

“Demek belediye başkanı olacak adam sensin!” diye bağırdı, bunu duyduğu an öfkeyle askerlerin elinden kurtulan Fantine ve gelip Mösyö Madeleine’in yüzüne okkalı bir tükürük savurdu.

Sakince yüzünü silen Mösyö Madeleine ise “Bu kadını serbest bırakın,” dedi.

Fantine şaşırmış, bu sözleri Javert’in söylediğini sanmıştı. “Her şey bu mendebur başkanın yüzünden oldu!” diye kendini savundu. “Dürüstçe ekmeğini kazanan genç bir kızı işten kovmak! İşte böyle başladı her şey. Borçlarımı ödemek, kızıma para göndermek için sokağa düştüm.”

Javert dehşete kapılmıştı. Mösyö Madeleine ise dikkatle dinliyordu:

“Borcunuz ne kadar?” diye sordu.

“Ben senle konuşmuyorum alçak babalık, altın kalpli Mösyö Javert’den af diliyorum,” diye devam etti Fantine. “O zengin bey eğlenmek için sırtıma kar dökünce kendimi tutamadım. Siz de görevinizi yaptınız ama sonra bana acıdınız. Zaten iyi değilim. Karnımda ağrıyan bir şişlik var ve öksürüyorum. Bir daha kimseye bir şey yapmayacağım. Şimdi de serbest olduğuma göre gidiyorum.”

Kapıya yürüyüp elini tokmağa uzattı. İşte o zaman, o ana kadar sessiz kalan Javert “Çavuş!”

diye bağırdı, “Bu kadını bırakmanızı kim söyledi?”

“Ben!” dedi Mösyö Madeleine yumuşak ama kararlı bir sesle.

Çok sinirlenen Javert karşı çıkacak oldu: “Bu, mümkün değil! Bu kadın bir burjuvaya ve size hakarete bulundu. Yasalar altı ay hapis yatmasını öngörüyor.”

“Hapis yatmayacak,” diye yanıtladı Mösyö Madeleine ve sertçe ekledi: “Ceza kanunun dokuz, on bir ve on beşinci maddeleri gereği bu konuda yargı bana ait, ben de bu kadının serbest bırakılmasını emrediyorum.”

“Ama...”

“Aması yok, çıkın.”

Javert çıktı.

Mösyö Madeleine ise, şaşırılmış, sevinç içinde ağlayan Fantine’e dönmüştü:

“Fabrikadan atılmanız konusunda bir bilgim yok. Bana gelseydiniz keşke. Neyse, borçlarınızı ödeyeceğim, kızınızı da yanınıza getirteceğim. Sizin ve kızınız sorumluluğu artık bana ait. Bundan böyle onurlu bir yaşam süreceksiniz,” dedi.

Fantine diz çöktü, oracıkta bayılıverdi.

VIII

Mösyö Madeleine ateşi çok yükselen Fantine'i revire yatırıp rahibelere emanet etti. Thénardier'lere de mektup yazıp Cosette'i getirmelerini istedi. Mektupta, biriken yüz yirmi franklık borcu, yol masrafları için fazladan para da ekleyerek göndermişti. Bunu gören Thénardier'ler daha fazla para sızdırabileceklerini düşünüp, kızı annesine götürmediler. Düzmece faturalar yollayıp, daha çok para istediler.

Fantine ise hasta yatağında yalnızca kızının yanına gelmesinin hayaliyle yaşama tutunuyor, kendisini sık sık ziyaret eden Mösyö Madeleine'e hep kızının ne zaman geleceğini soruyordu. Sonunda Mösyö Madeleine, çocuğu gidip kendisi getirmeye karar verdi ve Fantine'den imzalı bir izin kâğıdı aldı.

Yola çıkmadan önce bitirmesi gereken acil işler için bürosunda çalışırken kapı çalındı. Gelen Javert'di.

“Ben,” diye söz başladı çok rahatsız bir ifadeyle polis müfettişi, “çok yanlış bir iş yaptım. Beni kovmanızı istiyorum.”

“Kovmak mı? Ama neden?”

“Çünkü ben sizi eski bir kürek mahkûmu olan Jean Valjean’a benzettim ve ihbar ettim!”

Belediye başkanının beti benzi attı.

“Kim dediniz?”

“Jean Valjean. Kürek mahkûmlarının gardiyanıyken tanımıştım onu. O da sizin gibi arabaları kaldıracak kadar güçlüydü. Sekiz yıl evvel hapisten çıktığında önce bir piskoposun gümüşlerini, sonra küçük bir çocuğun parasını çalıp kayıplara karışmış. Ben de o sokak kızını serbest bıraktığınız gün, sinirle sizi o sanıp emniyete ihbar ettim.”

“Emniyette size ne dediler peki?”

“Delisin sen dediler. Ah ne kadar aptalım! Meğer Jean Valjean zaten yakalanmış!”

“Ya?”

Mösyö Madeleine elindeki kâğıdı masaya düşürdü.

“Evet, bir bahçeden elma çalarken yakalanmış. Hapisteki eski kürek arkadaşlarından biri tanımış onu. Tabii kesinlikle kabul etmek istememiş, çok şaşırmış numarasına yatmış, hikâyeler uydurmuş ama kimse ona inanmamış. Ben de gidip adamı gördüm ve tanıdım.”

“Emin misiniz?”

“Eminim. Yarın Arras Ağır Ceza Mahkemesi’nde duruşması var. Hırsızlık suçunu tekrarladığı için büyük olasılıkla ömür boyu hapis cezası alacak. Ben de tanık olarak gideceğim. Şimdi, sizden çok özür diliyorum. Lütfen beni işten atın.”

Başkan ayağa kalktı, “Hatanızı abartıyorsunuz,” dedi. “Görevinizde kalmanızı istiyorum, artık gidebilirsiniz.”

Mösyö Madeleine çok sarsılmıştı. Çünkü, dikkatli bir okurun mutlaka anlamış olduğu üzere, belediye başkanı Jean Valjean’ın ta kendisiydi.

Şimdi zihninde iki düşünce çarpışıyordu. Hiçbir şey olmamış gibi saygın ve konforlu yaşamını sürdürebilir, artık Javert’in kuşku dolu bakışları ve asıl kimliğinin bir gün ortaya çıkma riski tamamen ortadan kalkacağı için huzura kavuşabilirdi. Cosette’i kurtarır, anneyle kızı yeniden birleştirir, ihtiyacı olanlara yardım etmeye devam ederdi.

Fakat o zaman kendisi yerine yargılanan zavallı adama ne olacaktı? Başına ne geldiğini hiç

anlamadan, kendisi yerine ömür boyu hapis yatacaktı. Bir insan bunu bile bile, bir yalanın ardına sığınarak rahat yaşamını sürdürebilir, gerçek huzuru bulabilir miydi? Dürüst ve iyi bir insana yakışır mıydı bu?

Nihayet kararını verdi ve kiraladığı bir arabayla sabaha karşı Arras'a doğru yola çıktı. Mahkemeye ucu ucuna yetişti ve yaşadığı yeni bir kararsızlığın ardından, hınca hınç dolu salona girip, duruşmayı izlemeye başladı.

Jean Valjean olmakla suçlanan adam, kaba saba yaşlı bir köylüydü. Korkmuş ve başına ne geldiğini hiç anlamayan gözlerle etrafına bakıyordu. Ağır bir ceza için hüküm verileceği kesin gibiydi.

“Evet, siz Jean Valjean mısınız? Bu hırsızlık suçlarınızı işlediniz mi? Son savunmanızı yapın!” dedi başsavcı.

“Ben tekerlek tamircisiyim, adım Champ-mathieu, (Şammatiyö)” diye söze başladı yaşlı adam. “Yıllarca soğukta çalıştım. Bu meslek insanı çabuk yaşlandırır. Elli üç yaşındayım, ihtiyarım diye iş vermiyorlar bana. Çamaşırcı bir

kızım vardı. Eli soğuk sudan çıkmazdı. Öldü. Jean Valjean'ı tanımam. Hırsızlık da yapmadım. Yerde bir elma dalı gördüm, aldım. Neden herkes üstüme geliyor hiç anlamıyorum.”

Herkes güldü. Kimse ona inanmıyordu. Tanık olarak çağrılan dört kürek mahkûmu, adamın Jean Valjean olduğuna yemin ettiler.

Tam o sırada bir ses duyuldu:

“Tanıklar bana bakın!”

Başlar o yana döndü. “Mösyö Madeleine!” diye bağırdı mahkeme heyetindekiler büyük bir şaşkınlıkla. Oydu, ama daha dün kır olan saçları şimdi bembeyazdı.

“Sanığı serbest bırakın, beni tutuklayın. Jean Valjean benim! Beni tanımadınız mı?”

Nefesler tutulmuştu. Tanıklar bu şık giyimli kibar beye bakıp başlarını olumsuz anlamda salladılar. Herkes belediye başkanının çıldırdığını düşünürken, o, mahkûmlara dönüp:

“Ben sizi tanıyorum ama!” dedi. “Senin kareli pantolon askını hatırlıyorum. Senin sağ omuzunda, derin bir yanığa rağmen hâlâ seçilebilen TFP harfleri var. Seninse sol dirseğinin içinde bir tarih kazılı.”

Mahkûmlar şaşırdılar. Hepsi doğruydu! Salonunda sanki zaman durmuş gibiydi. Çıt çıkmıyordu.

“Şimdi,” dedi Jean Valjean, “bazı işlerimi halletmek için gitmeliyim. Beni istediğiniz zaman tutuklayabilirsiniz.”

IX

Jean Valjean kente döner dönmez, Fantine’in yanına koştu. Öksürük nöbetleri ve ateşler içinde kıvranan zavallı kadın, başkanın kızını getirmeye gittiği sanıyordu. Şimdi karşısında onu görünce hemen “Kızım nerede?” diye sordu.

“Onu göreceksiniz, yalnız biraz daha iyileşmeniz gerek.”

Fantine çok sevindi. Bir yandan başkanın kızıyla ilgili soru yağmuruna tutup, bir yandan da kızıyla gelecek hayalleri kuruyordu. Mutluluk ve sabırsızlıkla konuşurken, aniden bakışları kapıya sabitlenerek durdu.

Javert’di gelen. Jean Valjean’ı tutuklama emri almıştı ve kendisiyle gurur duyuyordu.

Müfettişin kendisini almaya geldiğini sanan Fantine, “Mösyö Madeleine, beni kurtarın!” diye çığlık attı.

“Artık burada öyle biri yok!” diye çıkıştı Javert başkanın yakasına yapışarak.

Jean Valjean istifini bozmadan “Sizden bu kadının çocuğunu getirmek için üç gün istiyorum,” dedi alçak sesle.

“Şaka mı bu? Çocuk getirmeye gitmesi için bir kürek mahkûmuna izin mi vereceğim? diye bağırdı Javert.

Bunu duyan Fantine titreyip, “Cosette’im burada değil mi yani? Sayın başkan, yavrum nerede?” diye ağlamaya başlayınca müfettiş iyice sinirlendi. “Sus kadın!” diye çıkıştı. “Kürek mahkûmları başkan oluyor, sokak kızlarına kontes gibi davranılıyor! Ne günlere kaldık!” Sonra Jean Valjean’ın yakasına yapışıp, Fantine’in gözünün içine bakarak, “Bu adam başkan filan değil anlıyor musun? Bir kürek mahkûmu, adı da Jean Valjean,” dedi. “Onu tutukluyorum!”

İşte o an Fantine yatağında zorlukla doğruldu, ağzından bir hırıltı çıktı ve yatağına yığıldı. Ölmüştü.

“Onu siz öldürdünüz!” dedi Jean Valjean. Zavallı kadının yanına gidip ona alçak sesle bir şeyler söyledikten sonra yavaşça gözlerini kapattı. O anda Fantine’in yüzüne sanki bir huzur ifadesi yerleşti.

“Artık sizinle gelebilirim,” dedi müfettişe.

Başkanın hapse atıldığı haberi kasabada yayılınca, ardından birçok dedikodu yapıldı. Yalnızca birkaç kişi ona sadık kaldı.

Fantine ise kimsesizler mezarlığında bir toplu mezara gömüldü.

2. KİTAP

COSETTE

I

Jean Valjean tutuklandıktan hemen sonra hapis-ten kaçtı, ancak birkaç gün sonra Montfermeil yakınlarında tekrar yakalandı. Bu arada banka-daki yüklüce miktar parasını çekip, bilinmeyen bir yere saklamayı başarmıştı. Mahkeme onu ömür boyu hapis cezasına mahkûm etti ve Toulon Hapishanesi'ne gönderdi. Kürek mahkûmu olarak çalıştırıldığı gemide bir gemicinin hayatı-nı kurtardıktan sonra denize düşen Jean Valjean bütün aramalara rağmen bulunamayınca, bo-ğulduğuna karar verilip kayıtlara öldüğü yazıldı.

Zavallı Cosette ise Thénardier'lerin hanında hizmetçiliğe devam ediyor, zayıf bedeniyle te-

mizlikten çamaşıra ve getir götüre kadar her işin üstesinden gelmeye çalışıyordu.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi hancı Thénardier’ler, karı koca gözleri paradan başka şey görmeyen, acımasız ve kaba insanlardı. Fırsatçının teki olan adam, Waterloo Savaşı’nda ölen askerlerin eşyalarını çalacak kadar aşağılık biriydi. Bir gece savaş meydanında, yüzüğünü çaldığı bir askeri üstünü başını iyice aramak için ölülerin arasından çekip çıkarmıştı. Yüksek rütbeli bir subaydı bu. Subay cepleri talan edilirken kendine gelmiş, acının sersemliğiyle adamı onurlu bir asker sanarak adını öğrenmişti.

“Teşekkürler Thénardier,” demişti, “ismi ni unutmayacağım. Benim adım da Pontmercy (Ponmersi).”

Sonra Thénardier herkese, savaşta çavuşken kurşun yağmuru altında bir generali kurtardığı yalanını anlatıp, hanın duvarına güya bu sahneyi canlandıran bir tabela çiziktirmiş (kanlar ve dumanlar içinde, yaldızlı apoletleri olan bir subayı taşıyan bir adamın seçildiği biçimsiz bir resimdi bu), altına da “Waterloo Çavuşu’na” yazmıştı.

1823 yılının Noel gecesi, Cosette yine paçavralar içinde, çıplak ayaklarında tahta sabolar, masanın altına büzülmüş, hancının kızları Eponine ile Azelma'ya çorap örüyordu. Yan odadan kızların neşeli sesleri gelirken, hancının üç yaşlarındaki oğlu bir yerlerde ağlıyordu. Ana babası tarafından hiç umursanmayan ve sevilmeyen bu küçük oğlanla kimse ilgilenmiyordu.

Hana yeni yolcular gelince, atlar için ormandaki pınardan su taşınması gerekti.

“Matmazel soysuz, git atlara su getir! Şu parayla da bir somun ekmek al!” diye bağırdı hancı kadın, bir bozukluğu kıza doğru fırlatarak.

Cosette, hancı kadının dün attığı yumruktan mosmor olmuş gözüyle masanın altından çıktı. Bozukluğu cebine koyup, çaresiz yola düştü. Neredeyse kendi kadar büyük olan kovayı zorlukla sürüklerken, gözü Noel panayırı tezgâhındaki güzel bebeğe takıldı. Pembe tül den elbisesi, pırıl pırıl saçlarıyla bir hayal ürünü gibiydi. “Bu bebek ne kadar mutludur!” diye düşündü, “ona ancak bir prenses sahip olabilir.” Kendinden geçmiş halde bebeği seyrederken, hancı kadının

“Kaz kafalı, ne duruyorsun yürüsene! Getirtme beni yanına!” diye bağırarak sesiyle sıçradı, koşarak uzaklaştı.

Etraf zifiri karanlık ve sessizdi. Evler bitip ormanlık araziye çıktığında, gölgeler arasında hayaletler, vahşi hayvanlar görür gibi oldu. Korkudan titredi. Kimse gece vakti içi ürpermeden ormanda yürüyemez. Yine de gudubet hancı kadına olan korkusu geri dönmesine engel oldu. Bir koşu kaynağa ulaştı, kovayı suya daldırıp doldurdu. Bu sırada cebindeki bozukluğu suya düşürdüğünü hiç fark etmeden, dönüş yolunu tuttu. Kova öyle ağırdı ki, iki eliyle bile yerinden zor kalkıyordu. Fakat birden kovanın tüm ağırlığı yok oluverdi. Bir el kovanın sapını kavramıştı. Başını kaldırdı, kovayı alan adamı gördü. Şaşılacak şey, hiç korkmamıştı.

“Senin için fazla ağır,” dedi adam, “Kaç yaşındasın?”

“Sekiz.”

“Annen yok mu?”

“Bilmiyorum. Başka çocukların var, ama sanırım benim hiç olmadı.”

Adam durdu, kovayı bırakıp karanlıkta kızın yüzünü görmeye çalıştı.

“Adın ne?”

“Cosette.”

Adam elektrik çarpmış gibi sarsıldı. Kıza bir daha baktı, sonra kovayı aldı, yola devam ettiler.

“Nerede yaşıyorsun, seni bu saatte kim gönderdi buraya?”

“Madam Thénardier,” diye yanıtladı kız. “Bir hanları var, onun yanında çalışıyorum.”

“Demek Thénardier,” dedi adam titremesine engel olamadığı bir sesle, “O zaman bu gece ben de onların hanında kalayım. Peki başka hizmetçi yok mu bu handa?”

“Yalnızca ben varım. Bir de Eponine’le Azelma var tabii, ama onlar hancının kızları. Hiç iş yapmazlar, güzel bebekleriyle oynayıp eğlenirler.”

“Ya sen?”

“Ben bütün gün iş yaparım. Kızların bebekleriyle oynamam yasak.”

Bir süre sessizce yürüdüler. Hana yaklaşıncı kız kovayı geri istedi.

“Neden?” diye sordu adam.

“Onu sizin taşıdığını görürse, madam beni döver de ondan,” diye yanıtladı kız.

İçeri girdiler.

II

“Nerede kaldın sersem kız!” diye bağırdı hancı kadın.

“Mösyö handa kalmak istiyor,” dedi Cosette titreyerek.

Madam Thénardier’nin meymenetsiz yüzü aniden yapmacık bir gülümsemeyle kaplandı, ama yolcunun yıpranmış paltosunu ve yassılmış şapkasını baştan aşağı süzüp yoksul olduğuna kanaat getirince yeniden asıldı.

“Maalesef hiç odamız yok beyim.”

“Olsun, ambarda veya ahırda da yatarım, ama oda parası öderim size.”

“Kırk papel.”

“Tamam.”

Adam bir masaya oturup, şimdi yeniden masanın altına büzülmüş olan kızı izlemeye başladı. Bir deri bir kemik kalmış olan kız yaşından

çok küçük görünüyor, duruşu ve hareketleri, her hücresine işlemiş olan korkuyu yansıtıyordu. Tam yün örmeye koyulmuştu ki, hancının “Ekmek nerede?” diye gürleyen sesiyle fırladı.

“Fırın kapalıydı madam.”

“O zaman bozukluğumu geri ver!”

Cosette elini cebine attı ve sarardı. Cebi bomboştu.

“Yoksa onu çaldın mı?” diye hırladı kadın elini duvardaki kırbaça uzatarak.

Cosette’in çıplak kollarını kapatmaya çalışarak korkuyla şöminenin yanına büzüldüğünü gören yolcuysa kimseye fark ettirmeden elini cebine atmış ve bir şey arıyormuş gibi yere eğilmişti, “Pardon madam,” dedi, “demin kızın cebinden bir şey yuvarlandı. Bu, olabilir mi?”

Elinde bir bozukluk tutuyordu.

Kırbaçtan kurtulan Cosette, fal taşı gibi açılmış gözlerini yabancıya çevirdi. Şaşkınlıkla karışık bir güven vardı bu gözlerde.

Bu sırada örgülü saçları ve şık yünlü giysileriyle, hancının iki kızı gülerек içeri girdiler. Ellerindeki bebekle oynuyor, neşeli çığlıklar atıyorlardı. Eski püskü bir bebektir bu, ama eline hiç

gerçek bir oyuncak almamış olan Cosette'e çok güzel görünüyordu. Kızın örgü örmeyi bırakıp bebeğe baktığını gören hancı kadın bağırdı:

“Yakaladım seni! Elin işte gözün oyunda!”

Ben şimdi kırbaçla çalıştıracağım seni!”

“Bırakın oynasın madam!”

Thénardier'ler başlarını adama çevirdiler. Kim olduğunu sanıyordu bu dilenci kılıklı adam?

“Onu boş yere besleyemeyiz ya! Tabii ki çalışacak. Kızlarımın ayakları çıplak mı kalsın? O çorapların bir an önce bitmesi gerek!”

Adam, Cosette'in soğuktan morarmış çıplak ayaklarına baktı.

“O çorapları satın alıyorum,” diyerek elini cebine attı, bir beş franklık çıkardı ve “Oyna yavrum,” dedi şefkatle Cosette'e.

Hancı adam beş franklık banknotu gözleri ışıldayarak cebine attı. Kadınsa sinirle dudaklarını ısırıldı.

“Oyna!” diye kükredi, duyduklarına inanamayan küçük kıza.

Hancının kızları bu arada bebeği bir yana fırlatıp, kediye giydirme işine girişmişlerdi. Cosette de tek oyuncağı olan küçük kurşun kılıcını aldı,

eski paçavralara sararak kucağında bebek gibi sallamaya başladı. Oyuncak, küçük çocuklar için önemlidir ve basit bir oyuncak bile çocukları mutlu edebilir.

Adamın belki de kılık değiştirmiş bir milyoner olduğundan şüphelenmeye başlamış olan hancı kadın, “Görüyorsunuz ya mösyö,” dedi, yüzündeki kin dolu ifadeyi yapmacık bir şekilde yumuşatarak, “bu sersem çocuğa hayır için bakıyoruz.”

“Demek sizin kızınız değil?”

“Ah hayır mösyö! Annesi kızı bırakıp gitti. Altı aydır da haber alamıyoruz. Ölmüş olması...”

Cosette konuşmaları uzaktan dinler gibiydi. Şimdi de “Annem öldü! Annem öldü!” diye ninni söylüyordu kılıçtan bebeğine. Derken kızların bir köşeye fırlattıkları bebeği gördü ve kimsenin bakmadığı bir an gidip alarak masanın altına gizlendi.

Ne var ki çok geçmeden kızlar bunu fark edip annelerine söyleyince kıyamet koptu.

“Cosette!” diye bağırdı cadaloz hancı.

Cosette bebeği yavaşça yere koyup hıçkırarak ağlamaya başladı.

Yolcu ayağa kalktı.

“Ne oluyor?”

“Görmüyor musunuz? Bu sefil kız, pis elleriyle kızlarımın bebeğine dokunmaya cüret etti!”

Bunun üzerine adam tek sözcük etmeden dışarı çıktı ve çok geçmeden geri geldi. Elinde Cosette’in hayranlıkla seyrettiği pembe giysili bebek vardı!

“Al, bu senin.”

Küçük kız ne yapacağını bilemeyerek masanın altına gizlendi. “Fransa kraliçesi oldun!” deseler ancak bu kadar sevinebilirdi, ama bebeğe dokunursa kırbaçlanmaktan korkuyordu.

Salonda nefesler tutulmuştu. Kimdi bu adam? Bebek en az otuz frank ederdi. Paranın kokusunu alan hancılar hemen tavır değiştirdiler.

“Küçük Cosette’ciğim, bebeğini alabilirsin tatlım, o senin,” dedi hancı kadın yapmacık bir yumuşaklıkla.

“Gerçekten mi mösyö?”

Adamın gözleri doldu. Ağlamamak için susu-

lan zamanlar vardır. Adam başını onaylar şekilde eğdi, bebeğin elini küçük kızın eline verdi.

“Adını Catherine (Katrin) koyacağım,” dedi Cosette büyük bir mutlulukla.

Bu kez kıskanma sırası Eponine ile Azelma'daydı. Hancı kadın öfkeyle, “Bu kadar fazla! Yarından tezi yok, bu kızı sokağa atacağım!” dedi kocasına.

Cosette o gece bebeğiyle uyudu. Merdiven altındaki boşlukta, eski eşyaların arasındaki yırtık şiltesi üzerinde paçavralar içinde yatarken, bebeğine sıkı sıkı sarıldı.

III

Thénardier'ler yolcunun zengin olduğunu anlayınca ona en gösterişli odalarını verdiler ve sabah oldukça yüklü bir hesap çıkarttılar.

Yolcu erkenden kalkıp salona indi.

“Erkencisiniz,” dedi hancı kadın. “Yoksa mösyö bizi bırakıp gidiyor mu?”

“Evet,” dedi yolcu. “Hesabı çıkartın ve söyleyin bakalım burada işler nasıl gidiyor?”

“Zor zamanlar,” diye yanıtladı kadın. “Sizin

gibi cömert ve varlıklı müşteri pek gelmiyor. Çok borcumuz var. Bir de bu kızın masrafları... Kendi çocuklarıma mı bakayım, bu sersem kıza mı?”

“Hangi kız?”

“Kim olacak, Tarla Kuşu...”

“Hımm. Peki biri sizi bu yükten kurtarmak istese?”

“Kimden? Cosette’ten mi?” Cadaloğun yüzü bir anda aydınlandı. “Ah mösyö ne kadar iyisiniz! Alın götürün onu...”

“Tamam o zaman, çağırın kızı.”

Hancı kadın “Cosette!” diye bağırdı. O sırada kocası girdi içeri:

“Küçük kız konusunu mösyöyle ben konuşacağım. Bizi yalnız bırak,” dedi.

Başrol oyuncusunun sahneye girdiğini anlayan kadın hemen çıktı.

“Bakın mösyö,” dedi Thénardier olabilecek en masum ve temiz ifadeyi yüzüne yerleştirerek. “Ben bu çocuğa çok bağlandım. O bizim küçük Cosette’imiz... Evet ona çok masraf yaptık, ama bu öksüz yetim kızı kendi çocuğumuz gibi sevdik. Şimdi onu bir yabancıya nasıl teslim ederiz?”

Yolcu, adamın gözlerine dimdik baktı.

“Haksız mıyım?” diye devam etti hancı. “Kimsiniz? Onu nereye götürüyorsunuz? Bize bir kimlik, bir adres gösterin.”

“Cosette’i götürüyorum ve sizi bir daha görmesini istemiyorum. Adımı adresimi bilmeyeceksiniz. Evet mi, hayır mı?” dedi yolcu sertçe.

İnsan sarrafı olan hancı, karşısındakinin kolay lokma olmadığını anladı. Yine de sezgileri bu gizemli adamın saklayacak bir şeyi, bir zayıf tarafı olduğunu söylüyordu. Şansını denemeye karar verdi:

“Bana bin beş yüz frank lazım!”

Yolcu cüzdanından beş yüzlük üç banknot çıkarıp masaya koydu.

“Cosette’i getirin!”

Yolcu, küçük kıza sekiz yaşındaki bir kıza uygun kışlık giysilerle dolu bir bohça verdi. Kız giyinince onu elinden tuttu, yola çıktılar.

İkisi çıkınca hancı karısına paraları gösterdi.

“Bu kadar mı yani?” dedi kadın.

O anda adamın aklında bir şimşek çaktı. Bin beş yüzü kolayca veren on beş bini de verebilirdi! “Ne aptalım!” diye düşünerek peşlerinden sokağa fırladı ve orman yolunda yetişti onlara.

“Pardon mösyö!” dedi nefes nefese, “Alın bin beş yüz frankınızı.”

“Bu da ne demek oluyor?”

“Paranızı veriyor, Cosette’i geri alıyorum.”
Cosette titreyerek yolcuya sarıldı.

“Ge-ri al-mak?” dedi yolcu kıvılcım çakan gözlerini hancıya dikip hecelerin üzerine basarak.

“Evet. Düşündüm. Onu size veremem. Dürüst bir adamım ben. Kızı ancak annesinin yazılı izni olan bir kişiye teslim edebilirim.”

Bu sözleri duyan yolcu hemen cüzdanına davrandı. Adamın rüşvetle kendisini ayartmaya çalışacağını sanan hancının bir an gözleri parladı.

Oysa yolcu bir kâğıt parçası çıkarmıştı cüzdandan.

“Haklısınız! Okuyun!” dedi kâğıdı uzatarak.
Hancı okudu:

25 Mart 1823

*Mösyö Thénardier,
Cosette’i bu yazıyı getiren kişiye verin.
Kalan tüm borçlarınız ödenecektir.*

*Saygılar,
Fantine*

Hancı imzayı tanımış, planı yürümediği için çok bozulmuştu. Yine de biraz daha para koparma hırsından kurtulamıyordu. “Mösyö-adını-bilmediğim-kişi, burada borçlar yazıyor...” diyecek oldu pişkinlikle.

“Mösyö Thénardier,” dedi yolcu, “zaten çıkardığınız borç için üç yüz frank göndermiştik size. Bin beş yüz frankı da az önce verdim. Gel Cosette.”

Ve bir elinde kız, diğer elinde asası, ormana girdi. Hancı bir asanın kalınlığına, bir adamın heybetine, bir de kendi cılız cüssesine baktı. Artık daha fazla üstelemedi, çaresiz geri döndü.

IV

Aslında Jean Valjean gemiciyi kurtarıırken ölmemişti.

Kendini denize atıp gün boyu gemilerin altında saklanmış, gece olunca kaçıp izini kaybettirmişti. Gazetede ölümü ile ilgili haberi okuyunca, kendini özgür hissetmişti. Paris’in kuytusundaki Hôpital Bulvarı’nda, 50-52 numaralı eski bir evde oda kiralamış, sonra da Cosette’i almaya gitmişti.

Cosette odadaki ilk sabahında “Ah! Süpür-gem nerede? Yerleri süpüreyim mi?” diyerek uyanmış, Thénardier’lerin çok uzakta olduğunu duyunca rahatlamıştı. Küçük kız bu virane oda-da bir saraydaymışçasına mutluydu. Bebeğiyle oynuyor, Jean Valjean’a *baba* diyor, ilk defa kendini güvende hissediyordu.

Yirmi beş yaşından beri yapayalnız yaşayan, şimdiye dek hiç kimsenin sevgilisi, eşi, arkadaş, babası olmamış olan Jean Valjean da bu küçük kızla keşfediyordu sevgiyi. Cosette’i bir evlat olarak bağrına basmak onu güçlendiriyor, erdem yolunda yürümeye devam etmesini sağlı-yordu.

Dilencilere para verme alışkanlığını bırak-mamıştı ama artık kendisi de hırpani bir kılıkta olduğundan, çok geçmeden adı *sadaka dağıtan dilenciye* çıkmıştı. Bu durum şüphe çekti. Odayı kiraladığı yaşlı kadın onu yakından gözlemeye başladı. Kapı aralığından eski paltosunun astarından binlik bir banknot çıkardığını görünce, ağzını tutamadı, dedikodular aldı yürüdü.

Derken bir gün Jean Valjean, her gün sada-ka verdiği yaşlı dilenciyle selamlaşırken elektrik

çarpmış gibi irkildi. Javert'in yüzünü görmüştü sanki! Bu, olabilir miydi?

Ertesi akşam meçhul bir adamın odalarının kapısına gelip içeriyi dinlediğini fark etti. Sabah olup da adamın binada bir oda kiraladığını öğrenince, içine iyice kurt düştü. Bu işin altında bir iş var gibiydi! Karanlık çöker çökmez Cosette'i elinden tutup yola düştü.

Jean Valjean plan yapmamıştı. Dolunaylı bir geceydi. Takip eden biri varsa izlerini kaybettirebilmek için Paris'in ıssız sokaklarında zigzaglar çizerek ilerliyorlardı. Arkalarında kimse yok gibiydi. Kilisenin çanı on bir kez çaldığında karakolun önünden geçtiler. Hemen ardından Jean Valjean bir sezgiyle arkasına baktığında üç adamın peşlerinden geldiğini gördü. Bir tur atıp, kavşağı görebilecek şekilde gizlendiğinde şüpheye yer kalmadı. Elllerinde koca sopalar olan iri yarı adamlar peşlerindeydiler. Sayıları dörde çıkmıştı. Biri kaçanların gittiği yolu göstermek için arkasını dönünce ay ışığı yüzünü aydınlattı. Javert'in ta kendisiydi!

Bir kovalamaca başladı. Jean Valjean daha kolay kaçabilmek için Cosette'i kucağına al-

mıştı. İzlerini kaybettirmeye çalışıyor, Javert ise yolda yanına kattığı devriye birliğiyle birlikte bir gölge gibi peşlerinden geliyordu. Nihayet bir çıkmaz sokağa girdiler. Jean Valjean kapana kısılmış bir hayvan gibi titredi. Tepesinden bir ıhlamur ağacının dalları görülen yüksek bir duvarın yanındaydılar. Cosette bu duvara tırmanamazdı. Ne yapmalıydı?

Olağan dışı bir durum olduğunu fark etmesine rağmen o ana kadar hiç sesini çıkarmamış olan Cosette, dayanamadı:

“Korkuyorum baba,” dedi. “Kim var peşimizde?”

“Sesini çıkarma sakın!” diye yanıtladı Jean Valjean, “Madam Thénardier geliyor. Ağlayıp bağırdığını duyarsa, seni yakalayıp geri götürecektir.”

Cosette’in yüreği hop etti. Hancı kadının yanına dönmek için ne dense yapmaya hazırdı. Olduğu yere çömelip çıt çıkarmadan bekledi.

Jean Valjean duvarı gözleriyle ölçtü. Hapishaneden kaçarken edindiği düz duvara tırmanma becerisi ve insanüstü gücü sayesinde bu duvarı aşabilirdi. Fakat Cosette’i çekmek için ip

gerekiyordu. İpi nereden bulacağını düşünürken gözüne sokak feneri ilişti.

Bütün çıkışsız durumlar, insanı kör eden veya yolunu açan bir ışıkla aydınlanır. Jean Valjean'a da ikincisi oldu: 'Feneri yakmak için kullanılan ip ne güne duruyor!' diye düşündü.

O yıllarda elektrik olmadığından, sokakları aydınlatmak için fener lambaları kullanılır; fenerciler her akşam bunları, lambanın aşağısındaki bir bölmede bulunan üzeri metal kaplı ip-leri kullanarak yakarlardı.

Jean Valjean hemen bıçağıyla bölmeyi açıp ipi aldı. Kravatını çıkarıp Cosette'in koltuk altlarından geçirerek, ortadan bir gemici düğümüyle bu ipe bağladı. Sonra da ipi dişlerinin arasına sıkıştırıp bir çırpıda duvarın tepesine tırmandı.

"Duvara yaslan! Sakın korkma!" dedi alçak sesle kıza.

Ne olup bittiğini anlayamadan ayaklarının yerden kesildiğini hisseden Cosette, göz açıp kapayana kadar kendini duvarın üstünde buldu.

"Çıkmaz sokağa girin! Orada olduklarına eminim!" diye bağırdı bir ses. Javert'di bu! Ayak sesleri yaklaşırken, Jean Valjean kızı kucağına alıp duvarın öte yanına atladı.

V

Duvarın diğer yanından devriyenin ayak sesleri, Javert'in öfkeli bağırtıları geliyordu. Adamla kız nefeslerini tutup beklediler. Bir çeyrek saat kadar sonra, avını elinden kaçırdığını anlayan devriye uzaklaştı.

“Gitti mi?” diye sordu Cosette titreyerek.

“Kim?”

“Bayan Thénardier.”

Kargaşa içinde uydurduğu yalanı çoktan unutan Jean Valjean, “Ha, evet,” dedi paltosunu çocuğun üstüne örterek, “Korkma artık, biraz uyu. Ben hemen geleceğim.”

Issız, kasvetli bir bahçeydi burası. Ortasında kocaman bir yapı vardı. Bahçenin ilerisinden hafif bir çingirak sesi geliyordu. Jean Valjean sesin geldiği yere başını çevirince bir adam gördü. Adam eğilip doğruluyor, sanki bir şey sürüklüyordu. Topallar gibi görünen bu adam hareket ettikçe çingirak sesi duyuluyordu.

Adamın kendisini görüp hırsız var diye bağırmasından korkan Jean Valjean, hemen Cosette'in yanına koştu. Kızı kucağına alırken, ellerinin buz gibi olduğunu fark etti.

“Eyvah! Cosette! Cosette!” diye fısıldayarak onu uyandırmaya çalıştıysa da, yüzü bembeyaz kesilmiş olan kız uyanmadı.

“Sakın ölmüş olmasın!”

Dehşetle baştan ayağa titreyerek kızın nefesini kontrol etti hemen. Kız nefes alıyordu ama hemen sönüverecek gibi, çok hafif bir nefesti bu. Bir an önce sıcak bir yatağa yatması şarttı.

Bu durumda her şeyi göze alan Jean Valjean, çingiraklı adamın yanına koştu.

“Yüz frank!” diye bağırdı.

Ödü kopan adam sıçrayarak başını kaldırdı.

“Bana geceyi geçirecek bir yer gösterirseniz size yüz frank vereceğim,” dedi Jean Valjean yeniden. Korkulu yüzü ay ışığıyla aydınlanmıştı.

“Vay canına! Madeleine Baba, burada ne arıyorsunuz?” dedi adam.

Şimdi şaşırma sırası Jean Valjean’daydı.

Bu arada saygıyla şapkasını çıkarmış olan adam soru yağmuruna başlamıştı: “Buraya nasıl girdiniz? Gökten mi düştünüz ne! Yahu size ne olmuş böyle? Şapkanız, kravatınız nerede? Sahi nereden girdiniz içeri?”

“Kimsiniz? Burası neresi?”

“Nasıl yani? Hayatımı kurtarıp, beni buraya yerleştiren sizsiniz! Tanımadınız mı beni?”

Dikkatlice bakan Jean Valjean bu sözler üzerine yaşlı adamı birden tanıdı. Arabanın altından kurtarıp, bahçıvan olarak manastıra yerleştirdiği Fauchelevent Baba’ydı bu!”

“Ah sizsiniz demek! Ama ne yapıyordunuz orada? O çığırak sesi de ne?”

Geç de olsa tanındığına sevinen adam, biraz gücenik bir sesle “Soğuktan donmasınlar diye kavunlarımı örtüyordum. Burası manastırın bahçesi. Çığırığı da rahibeler ben yaklaşıncaya sesi duyup kaçsınlar diye takıyorum. Biliyorsunuz manastıra erkekler giremez, rahibelerin erkeklerle konuşması yasaktır. Buradaki tek erkek benim.”

“Ama benim de burada kalmam gerekiyor! Bana yardım etmelisiniz!”

Bahçıvan şaşkındı, ama karşısında onu arabanın altından çekip çıkaran koca başkan duruyordu.

“Ah! Benim hayatımı kurtardınız. Sizin için ne yapsam az! Söyleyin nasıl yardım edebilirim?” dedi.

“Beni odanıza götürün. Ama söz verin, kimseye benim hakkımda bir şey anlatmayacaksınız ve daha fazlasını öğrenmeye çalışmayacaksınız.”

“Nasıl isterseniz. Emrinizdeyim.”

“Tamam o zaman. Önce çocuğu alalım.”

“Ah çocuk da mı var?” dedi yaşlı adam. Şaşkınlığı daha da artmıştı. Yine de başka bir şey sormadan Jean Valjean’ı izledi.

Biraz sonra Cosette sıcak yatakta yatıyordu. Rengi yerine gelmişti. İki adam da peynir ekmek yiyerek ateşin karşısında ısınıyorlardı.

VI

Şimdi olayları kısaca tersine saralım.

Jean Valjean’ın yeniden tutuklanmasını sağlayan Javert, üstlerinin gözüne girip terfi ederek Paris’e atanmıştı. Gazetede Jean Valjean’ın öldüğü haberini okuyunca, “Layığını buldu!” deyip, bir daha onu hiç düşünmemişti. Ta ki Montfermeil’de bir hancının, kendisine bırakılmış bir kız çocuğunun kaçırıldığına dair şikâyetini duyuncaya kadar. Şikâyetinde *Fantine* adını

görünce içine bir kurt düştü. Daha sonra Paris'te *sadaka veren dilenciyle* ilgili dedikodular ulaştı kulağına. Şüphesi daha da arttı. Araştırmaları sonucunda bu adamın virane bir binada kızıyla kaldığını öğrendi ve binaya kiracı gibi yerleşmeye karar verdi. Sonrasını biliyorsunuz.

Çıkamaz sokakta avını elinden kaçırın Javert çılgına döndüyse de yapılacak bir şey yoktu. Adam kızla beraber buhar olup uçmuştu sanki.

Jean Valjean, Javert'in ne olursa olsun peşini bırakmayacağını, oraya buraya nöbetçiler yerleştirip izini süreceğini ve sonunda onu yakalayacağını biliyordu. O yüzden manastırdan çıkmazdı. Ancak hayatlarını burada sürdürürlerse, güvende olabilirlerdi. Fakat nasıl?

Bahçıvan Fauchelevent Baba ise bütün gece düşündü. Başkan neden kaçıyordu? Bir çocukla bahçeye nasıl girebilmişti? Peki bu çocuk kimdi? Kafasındaki soruları yanıtlayamasa da bir ermiş olarak gördüğü Mösyö Madeleine'e yardım etmeye karar verdi. Madem ki burada kalması gerekiyordu, bir yolu bulunacaktı.

Sabah kalkar kalkmaz, "Burada güvendesiniz," dedi. "Fakat sakın evden dışarı çıkmayın.

Rahibeler buraya yaklaşmaz, ama küçük kızlar bazen buraya kadar kaçıp geliyorlar. Sizi görmesinler!”

“Hangi küçük kızlar?”

“Kim olacak? Manastırın yatılı kız öğrencileri.”

O anda Cosette’in burada eğitim görebileceği geldi Jean Valjean’ın aklına. “Bu manastır bizim kurtuluşumuz olacak!” diye geçirdi içinden. “Ama içeride kalmak zor...” diye devam etti yüksek sesle.

“Hayır,” dedi bahçıvan, “asıl zor olan dışarı çıkmak.”

“Çıkmak?”

“Evet! Çünkü içeri girebilmeniz için önce dışarı çıkmanız gerekiyor.”

Tam o sırada çan sesleri duyuldu.

“Ah!” dedi bahçıvan. “Bugün ermiş bir rahibe öldü. Başrahibe beni çağırıyor. Dönüşte kızı alıp, küfemle dışarı çıkartırım. Tanıdığım yaşlı bir kadına bir geceliğine bırakabilirim onu. Böylece ertesi sabah kızla birlikte manastıra gelebilirsiniz. Şimdi asıl sizi nasıl dışarı çıkara-

cağımızı düşünelim. Neyse, şimdi başrahibenin yanına gitmeliyim.”

Başrahibe, ölen rahibenin gömülmesi ile ilgili yardım istiyordu bahçıvandan. Bir ermiş olan rahibe, ölmeden önce manastıra gömülmeyi vasiyet etmişti ama kurallara aykırıydı bu. Vasiyetin yerine getirilmesi için, bahçıvanın ölen rahibenin tabutunu gizlice manastır şapelindeki yer altı mezarına yerleştirmesi, belediyenin göndereceği tabutu ise, boş olduğu anlaşılmazın diye bir şekilde doldurarak, görevlilere teslim etmesi gerekiyordu.

Riskli bir işti, ama bahçıvan istenileni yapmayı kabul etti.

“Benim de sizden bir dileğim var,” dedi. “Biliyorsunuz sakatım. Üstelik giderek yaşlanıyorum. Bahçedeki işlerde artık bana bir yardımcı gerek. Bir erkek kardeşim var.”

Rahibe irkildi.

“Onun da yaşı ileri.”

Rahibe biraz rahatladı.

“Yanıma yerleşip işlerde bana yardım edebilir. Emin olun siz de hizmetinden çok memnun

kalacaksınız. Ama kabul etmezseniz, ağabeyi olarak ben çok kırılacağım ve işleri hakkıyla göremeyeceğim için buradan ayrılmak zorunda kalacağım. Kardeşimin bir de küçük torunu var. O da burada eğitim görse fena mı olur? Belki bu küçük kız da büyüyünce rahibe olur, kim bilir?”

“Sizden memnunum,” diye yanıtladı başrahibe. “Yarın cenaze töreninden sonra kardeşinizi ve küçük kızı getirin bana.”

Bahçıvan geri döndüğünde, Jean Valjean, Cosette’e yaşlı adamın onu küfeyle dışarı çıkaracağını, Thénardier’nin gelip onu almasını istemiyorsa hiç sesini çıkarmamasını söylüyordu.

Bahçıvan iyi haberi verdi: Başrahibe yarın ikisini görmeyi kabul etmişti. Sonra da ermiş rahibenin gizlice gömülmesiyle ilgili ayrıntıları anlattı. “Tek sorun boş tabutu doldurarak dışarı çıkarmak,” diye bağladı sözü. “Şimdi, küçük kızın işi kolay,” dedi ardından, “siz de girdiğiniz yerden çıksanız ya!”

“İmkânsız!” dedi Jean Valjean. “Ama başka bir fikrim var. Tabutun içine beni koyabilirsiniz.”

“Sizi mi?”

“Evet. Böylece dışarı çıkmış olurum.”

“Ciddi misiniz?”

“Çok ciddiylim.”

“Ama nasıl nefes alacaksınız?”

“Tabuta bir delik açarsınız. Kapağı çivilerken de biraz aralık bırakırsınız olur biter.”

“Peki, ya hapşırarak ya da öksürecek olursanız?”

“Kaçmak isteyen adam hapşırmaz da öksürmez de.”

Bahçıvan kararsızdı. Diri diri tabuta girmenin düşüncesi bile insanı daraltıyordu. Kolay iş değildi bu, evet, ama Madeleine Baba’nın soğukkanlılığından etkilenmişti.

“İşin aslı, dışarı çıkmanın başka yolu da yok,” dedi kabul ederek.

“Ben asıl mezarlıkta olacaklardan korkuyorum...”

“Orası kolay. Mezarıcı Mestienne (Mestiye) Baba arkadaşımıdır, ‘gel iki tek atalım, tabutu ben gömerim’ deyip onu yollama işini bana bırakın.”

“Tamam o zaman, anlaştık.”

VII

Ertesi gün rahibenin şapele gömülmesi, Co-sette'in dışarı çıkarılması ve Jean Valjean'ın tabuta yerleştirilmesi işleri hiçbir terslik çıkmadan halledildi.

Şimdi tabut cenaze arabasında gidiyor, bahçıvan da işleri başarmanın mutluluğuyla topallayarak arabayı izliyordu.

Mezarlık girişinde, yabancı bir adam yaklaştı yanlarına.

“Siz de kimsiniz?” diye sordu bahçıvan.

“Mezarcıyım.”

“Mezarcı mı? Siz mi?”

“Evet.”

“Mestienne Baba nerede peki?”

“Öldü.”

Bahçıvanın yüzünde, göğsüne bir top mermisi isabet edip de hayatta kalmış bir adamın ifadesi belirdi. Kuşkusuz mezarcıların kendileri de bir gün mezara girerler, ama tam da o gün böyle bir şeyi hiç beklemiyordu. Beti benzi atmış bir halde, ince uzun, donuk bir adam olan yeni mezarcıyı süzdü.

“İyi adamdı, siz de iyi birine benziyorsunuz. Benimle bir tek atmaya gelirsiniz değil mi?” diye sordu aynı planı yürütebilmek ümidiyle.

“Ben okumuş adamım, asla içmem,” dedi mezarıcı.

“Ben de manastırın mezarcısıyım. Gelin bir tek atıp tanışalım canım.”

“Tanıştık ya işte. Benim yedi çocuğum var, karınlarını doyurabilmem için içmemem gerekiyor.”

Bahçıvan “Eyvah ki eyvah!” dedi içinden.

Mezarıcı, “Ben aslında yazar olacaktım ama babamın işi batınca arzuhalciliğe başladım. Sabahları mektup, dilekçe yazıyor, akşamları mezar kazıyorum,” diye anlatıyor, araba ilerliyordu.

Konuşa konuşa mezar çukuruna kadar geldiler.

Tabutun içindeki Jean Valjean, arabanın durduğunu, tabutun iple bağlanıp mezara indirildiğini hissetti. Derken rahip cenaze duasını okudu. Tabutun üzerine serpilen kutsanmış su damlalarının çıkardığı tıpırtıların ardından ayak sesleri uzaklaştı.

“Sabır,” diye geçirdi içinden Jean Valjean. “İşte gidiyorlar. Bir saate kalmaz Fauchelevent Baba beni buradan çıkaracak.”

O anda, gök gürültüsü gibi bir ses geldi. Tabutun üzerine atılan bir kürek topraktı bu. Derken bir kürek, bir kürek daha...

En güçlü adamların bile gücünü aşan şeyler vardır. Jean Valjean kendinden geçti.

Aynı anda yukarıda şu sahne yaşıyordu:

Mezarcının küreği toprağa daldırdığını gören bahçıvan, ani bir kararla “Ben ödüyorum!” diye atıldı.

“Neyi?” diye sordu şaşırıp duralayan mezarcı.

“Ben ısmarlayacağım!”

“Yok canım!” dedi ilk kürek toprağı atan mezarcı.

“Gel gidelim. Benden diyorum,” diye üsteledi bahçıvan.

“E hadi tamam, ama önce iş,” dedi mezarcı ikinci küreği aşağı boşaltırken.

Küreği yeniden toprağa saplarken cebi arandı. O cepte beyaz bir şey gören Fauchelevent’nin zihninde birden bir ampul yandı. Fark ettirmeden elini uzatıp beyaz şeyi aldı ve “Ace-

mi aylak, kartın yanında inşallah?” diye sordu en sakın sesiyle.

“Ne kartı?”

“Mezarlık ıkış kartı. Güneş batınca kartsız ıkılamıyor ya.”

Mezarcı “Ah kartım!” diyerek ceplerini bir bir aramaya başladı ama kartın yerinde yeller esiyordu.

“Unuttum herhalde,” dedi çaresiz.

“On beş frank cezası var!” dedi bahçıvan.

“Th! şimdi mahvoldum işte!” diyerek küreğini bıraktı mezarcı.

Bahçıvanın kozunu oynama sırası gelmişti.

“zlme canım,” dedi, “cezadan kurtulmanın bir yolu var. Yakın mı oturuyorsun?”

“ok yakın, kapıdan ık, cadde üzerinde 87 numara.”

“Tamam işte. Koş eve, kartını alıp gelinceye kadar ben ölüyü beklerim. Bir yere kaçamaz. Sen de cezadan kurtulursun.”

Sevinen mezarcı minnetle eve koşunca, bahçıvan endişeyle seslendi. “Madeleine Baba!”

Fakat ses gelmedi. Korkuya kapılan bahçıvan alelacele tabutu açtı. Jean Valjean hareketsiz yatıyordu.

“Ölmüş!” diye çığlık atıp dövünmeye başladı: “Eyvah! Ne yapacağım şimdi ben? Küçük kız ne olacak? Böyle saçma bir işe nereden giriştik ki sanki! Efendim! Efendim!”

Korkuyla son bir kez tabuta eğilmesiyle, geriye sıçraması bir oldu. Jean Valjean gözlerini açmıştı!

“Kendimden geçmişim!” dedi sakince.

Doğrulup kendine gelince ikisi birlikte hemen mezarı kapattılar ve ellerinde kazma kürek, mezarlıktan sorunsuzca çıktılar.

Bahçıvan, mezarcının evine uğrayıp, kazmasıyla küreğini geri verirken, “Al, çaylak, mezarlıkta düşürmüşsün,” diye kartını eline tutuşturunca, evin altını üstüne getirip de kartı bulamayınca umutsuzluğa kapılmış olan adam çok sevindi.

Ardından Cosette yaşlı kadından teslim alındı ve Jean Valjean ile torunu, başrahibeyle kısa bir görüşmenin ardından manastıra kabul edildiler. Cosette’e bakan başrahibe “Büyüyünce çirkin bir kız olacak,” demiş, manastıra kabul edilmesinde bu düşünce etkili olmuştu. Jean Valjean’ın adı Ultime Fauchelevant (Ültim Foşlövan) ola-

rak kayıtlara geçti, torunu da yatılı öğrenci olarak manastıra yerleştirildi.

VIII

Acılar içinde büyüyen çocuklar sessizleşirler. Cosette de manastırda sessizliğini sürdürdü, fakat zamanla içindeki korku uçup gidince neşelendi, gülmeye bile başladı. Kahkaha güneştir; insanın yüzünden kışı kovar. Böylece küçük kızın yüzü de değişmeye başladı. Tek üzüntüsü bebeği Catherine'i yanına almamış olmasıydı. Derslere devam ediyor, her gün bir saat "dedesini" görmesine izin veriliyordu.

Jean Valjean ise kendini bahçıvanlık işlerine vermişti. Bahçedeki yabancı ağaçları aşılıp, harika meyveler yetiştirdi. Hiç dışarı çıkmadığından yakalanma tehlikesi ortadan kalkmıştı, ama yine dört duvar arasındaydı. Yıllarını mahkûm olarak kilit altında geçiren bu adam, şimdi manastırı gözlemliyor, ister istemez hapisaneyle kıyaslıyordu. Bir yanda korkunç suçlar işledikleri için zor şartlarda yaşamaya mahkûm edilen kürek mahkûmları; diğer yanda hiçbir

suç işlemeden manastıra kapanıp, mahkûmlardan çok daha zor şartları sessizce kabullenen, hayatlarını başkalarının günahlarının bedelini ödemeye adanmış masum rahibeler...

Erdemin bir ucu kibire uzanır. Başlangıçta kendini piskoposla kıyaslayıp çok değersiz bulan Jean Valjean'ın, erdemli ve alçak gönüllü bir adama dönüştüğünü görmüştük. Fakat bir süredir kendini başka insanlarla da kıyasladığından, içinde bir kibir yeşermeye başlamıştı. Kim bilir, belki de zamanla nefreti geri getirecekti bu kibir.

İşte manastır günleri, onu bu yamacın başında durdurup, aşağı yuvarlanmaktan kurtardı. Kibir uçup gitti, içi Cosette'in sevgisiyle doldu.

Yıllar böylece akıp geçerken, Cosette de büyüyordu.

3. KİTAP

MARIUS

I

Gavroche (Gavroş), Paris'te yaşayan bir sokak çocuğuydu.

Bütün büyük şehirler gibi Paris de sokak çocuklarıyla doludur. Yarı aç yarı tok gezen, üstlerinde doğru dürüst bir kıyafet, ayaklarında ayakkabı, başlarının üzerinde bir dam olmayan bu çocukların yaşları yediyle on üç arasında değişir. Çeteler halinde yaşar, sokaklarda dolanıp durur, hırsızlarla düşüp kalkar, yeri gelir dilenirler. Ağzıları bozuktur ve bin türlü belaya bulaşabilirler ama çoğunun içinde kötülük bulunmaz. Çünkü bu çocukların ruhunda bir inci vardır ve adına masumiyet denen bu inci, çamurda eriyip gitmez.

İşte Gavroche da böyle bir çocuktur. On bir-on iki yaşlarındaki bu çocuğun bir ailesi vardı aslında; ama babası ona hiç mi hiç aldırmıyor, annesi onu zerre kadar sevmiyordu. Kaldırım taşları bile bu annenin kalbi yanında yumuşak kalırdı.

Oğullarını bir tekmeyle sokağa atan bu yoksul aile, büyükçe iki kızlarıyla birlikte, daha önce Jean Valjean'ın oturduğu virane binanın bir odasında yaşıyordu. Eve taşınırken baba, soyadlarını Jondrette (Jondret) olarak kaydettirmişti.

Gavroche ara sıra evine gittiğinde orada sefaletten başka bir şey bulamıyor, hiçbir zaman gülümsemeyle karşılanmıyordu. “Ne arıyorsun sen burada?” diye soruyordu, yalnızca kızlarını seven taş kalpli annesi.

Bodrumlarda yetişen renksiz otlar gibi ilgi ve sevgiden uzak büyüyen bu çocuk, halinden şikâyetçi değildi; çünkü gerçek bir anne baba nasıl olur hiç bilmiyordu.

Jondrette'lerin yan odasında ise çok yoksul bir delikanlı yaşıyordu. Adı Marius'tu (Maryus).

Peki, kimdi bu Marius?

II

Filles-du-Calvaire (Fiy dü kalver) Sokağı 6 numarada, doksanını geçmiş olmasına rağmen gayet dinç bir adam olan Mösyö Gillenormand (Jilnorman) otururdu. Ev kendisininindi. İki hizmetçisi vardı. Sözüünü hiç sakınmayan, hizmetçilerini hor gören, kendi fikrine uymayan fikirleri aşağılayan, neşeli ama huysuz, yine de çevresinde saygı duyulan bir kişiydi.

Servetinin büyük bir kısmını kaybetmiş olsa da eski bir burjuva olan bu ihtiyar, koyu bir kralcıydı. 1789 Fransız Devrimi'nden de Bonapartçılardan da nefret eder, bir genç yanında cumhuriyeti övecek olsa, sinirden köpürürdü.

İki kere evlenmiş, iki eşi de ölmüştü. İlk eşinden olan, hiç evlenmemiş büyük kızı yanında yaşıyordu. İkinci eşinden olan kızıysa, imparatorluk ordusunda savaşıp, gösterdiği yararlılıklarla baronluk unvanı ve Légion d'honneur nişanı almış bir subayla evlenmişti. Napolyon Bonapart'ın yanında Waterloo Savaşı'na albay olarak katılan bu damat, aile tarafından hiç onaylanmamıştı; çünkü yukarıda da belirttiği-

miz üzere Mösyö Gillenormand, Bonapartçılara şiddetle karşıydı.

Küçük kızı bir erkek evlat dünyaya getirdikten sonra otuzuna gelmeden ölünce, dede torununu yanına almak istedi. Ailenin utanç kaynağı olarak gördüğü damadını, eğer torunun velayetini kendisine vermezse çocuğu mirasından mahrum bırakmakla tehdit etti. Damat, bir daha oğlunu asla görmemeye de yemin etmeliydi. Oğlunun geleceğini düşünen baba, hiç istemediği halde, içi kan ağlayarak bu korkunç anlaşmayı kabul etmek zorunda kaldı.

Adı Georges Pontmercy (Jorj Ponmersi) idi. Yüzünde savaştan kalma koca bir yara izi vardı. Hatırlarsanız, Waterloo Savaşı'nda ölümlerin arasından mucize eseri kurtulan albayın ta kendisiydi bu adam!

Napolyon'un yenilgiye uğramasıyla yeniden tahta çıkan Kral XVIII. Louis, albayın bütün nişan ve unvanlarını geri almıştı. Şimdi yarı maaşla, Paris yakınındaki Vernon'da küçücük bir evde tek hizmetçisiyle mütevazı bir yaşam sürüyor, evlat hasretinin acısını, bahçesinde birbirinden güzel çiçekler yetiştirerek küllendirmeye çalışıyordu.

Oğlunun adı Marius'tu.

Marius, bir babası olduğunu biliyordu, o kadar. Evde açıkça hiç bahsedilmese de; çocuk dedesinin yanında gittiği burjuva salonlarındaki fısıldaşmalardan, üstü kapalı dokundurmalarından, kırılan gözlerden, zaman içinde babası hakkında olumsuz bir fikir edinmişti. Artık onu aklına getirdiğinde kalbi utançla sıkışıyordu.

Albay iki-üç ayda bir gizlice Paris'e geliyor, teyzesinin Marius'u ayine götürdüğü kilisede bir sütunun arkasına saklanıp, uzaktan oğlunu izliyordu.

Gözünde yaşlarla oğlanı uzaktan seyreden adam ve yüzündeki yara izi, kilise yöneticisinin dikkatini çekmişti. Yöneticinin kardeşi, Vernon'un papazıydı. Bir gün kardeşini görmeye Vernon'a gittiğinde albaya rastlamış, onu papaz kardeşi Mösyö Mabeuf'le tanıştırmıştı. Albayın hikayesi ikisini de çok etkilemiş, papazla albay o günden sonra yakın dost olmuşlardı.

Dede, Marius'un babasına yılda iki kez mektup yazmasına izin veriyor, teyzenin yazdığı bu mektuplar da hep birbirine benziyordu. Babasının gönderdiği sevecen mektupları ise asla çocuğa vermiyordu.

Marius, dedesinin aşırı kralcı yaşlı soylulardan oluşan çevresi içinde devrim karşıtı konuşmaları duyarak büyüdü. Liseden sonra hukuk okumaya başladı. Kralcı, fanatik, ağırbaşlı bir genç oldu. Dedesini havai ve olumsuz mizacından dolayı pek sevmiyor, babası zihnini bulan-dırıyordu.

1827'de Marius on yedi yaşına gelmişti. Bir akşam eve döndüğünde, dedesini elinde bir mektupla kendisini bekler buldu.

“Marius,” dedi dede, “yarın Vernon’a gidiyorsun.”

“Neden?”

“Babanı görmeye.”

Marius titredi. Bir gün babasını görmek zorunda kalacağı hiç aklına gelmemiştir.

Dedesinin keyfi yerinde olduğunda “kılıçşor” diye dalga geçtiği babasını, hem siyasi görüş farklılığı hem de onu terk edip gittiği için sevmiyordu. ‘Oğlunu seven baba, onu başkasının eline bırakıp gitmez,’ diye düşünüyordu.

“Sanırım hastaymış,” diye devam etti dede, “Seni çağırıyor. Yarın sabah yola çıkan bir araba var. Akşam orada olursun.”

Marius ayakları geri geri giderek çıktı yola. Ertesi akşam babasının evine vardığında bir kadının açtı kapıyı.

“Mösyö Pontmercy’yle konuşabilir miyim?”

Kadın olumsuz anlamda başını iki yana salladı.

“Ama ben oğluyum,” dedi Marius “beni bekliyor.”

“Çok geç,” diye cevap verdi ağlamaya başlayan kadın.

Marius içeri girince, yerde yatan babasını gördü. Yanında bir doktor, bir de dua eden rahip vardı. İkisi de ağlıyordu. Birkaç gün önce hastalanan babası öleceğini hissetmiş olacak ki, dedeye bir mektup yazarak Marius’u çağırılmış, gecikince gelmeyecek sanıp üzüntüyle son nefesini vermişti. Son gözyaşı damlası hâlâ yanağında parlıyordu.

Marius ilk ve son kez gördüğü adamın beyaz saçlarına, bu mert yüzdeki geniş yara izine, güçlü kol ve bacaklardaki kahverengi kılıç ve kurşun izlerine baktı. Fakat herhangi bir adamın ölümüne ne kadar üzülsünürse, o kadar üzdü bu sahne onu. Hatta kendi duygusuzluğundan biraz utandı bile.

Albayın cenaze masrafları, evindeki birkaç parça eşya satılarak zar zor karşılandı. Herhangi bir miras bırakmamıştı. Yalnız hizmetçi eşyaların arasında bulduğu bir kâğıdı Marius'a verdi. Kâğıtta şunlar yazılıydı:

“Oğluma.

İmparator, Waterloo savaş meydanında bana baronluk unvanı verdi. Kanımla kazandığım halde hükümetin reddettiği bu unvanı oğlum alacak ve taşıyacaktır.”

Albay, kâğıdın arkasına şu notu eklemişti:

“Waterloo Savaşı'nda bir çavuş hayatımı kurtardı. İsmi Thénardier'dir. Paris yakınlarında, Montfermeil'de bir han işlettiğini sanıyorum. Eğer oğlum, Thénardier adlı bu adamla karşılaşursa, ona elinden gelen her türlü iyiliği yapsın.”

Marius, çok önem vermese de, bu kâğıdı sakladı ve cenazenin hemen ardından Paris'e döndü.

III

Marius çocukluğundan kalan alışkanlıkla, teyzesiyle kiliseye gitmeye devam ediyordu. Yine bir ayın günü, bir sütunun arkasındaki bir sandalyeye oturdu fakat az sonra yaşlı bir adam “Burası benim yerim,” diyerek kaldırdı onu. Mösyö Mabeuf’tü bu adam. Ayinden sonra Marius’un yanına yaklaştı.

“Sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim,” diye girdi söze. “Bu sandalyenin benim için özel bir önemi olmasa kaldırmazdım sizi. Burası, aile anlaşmazlıkları nedeniyle oğlunu görmesine izin verilmeyen bir babanın, yıllar boyu gizlenerek oğlunu izlediği yerdir; o yüzden de benim için kutsaldır. Oğlan onun varlığından habersizdi, ama baba her Pazar gözünde yaşlarla onu hayranlıkla seyrederdi. Bu adamla tanıştım. Dedesi siyasi görüşü farklı diye torununu babasına göstermiyordu. O ise oğlunun geleceği için çaresiz bu duruma razı olmuştu. Anlaşılmaz şey! Bütün siyasi görüşlere saygım var, tamam ama bir adam Waterloo’da savaştı diye canavar olamaz ya... Adı da Pontmary mi.. Montpercy mi öyle bir şeydi... Yüzünde derin bir kılıç izi vardı.”

“Pontmercy!” dedi rengi solan Marius.

“Ah! Yoksa onu tanır mıydınız?”

“Mösyö, o benim babamdı!”

Gerçeği böylece öğrenen Marius, hemen ertesi gün dedesinden üç günlüğüne izin istedi. Bunun bir gönül işi olduğunu sanan dede, “Tamam,” dedi göz kırparak, “benden sana dört gün izin.”

Marius üç gün ortadan kayboldu, sonra hukuk fakültesi kütüphanesine gidip, cumhuriyet ve imparatorluk ile ilgili kitapları, Napolyon’un anılarını, babasının adının geçtiği eski yayınları bir bir okudu. Mösyö Mabeuf’le tekrar görüşüp babasının yalnız yaşamını, yetiştirdiği çiçekleri öğrendi.

Böylece bir taraftan babasının eşine az rastlanır, yüce ve nazik bir adam olduğunu anlayıp ona hayran olurken; öte yandan devrimle ilgili düşünceleri de farklılaştı. Cumhuriyetin halka özgürlük, imparatorluğun ise Fransa’ya Avrupa içinde itibar kazandırdığını anladı.

Okuyup öğrendikçe, çocukluğundan beri ona dayatılan düşünceler yavaş yavaş değişiyordu. Bu, bir anda olmadı tabii. Gerçeğin ışığının zihindeki karanlığı aydınlatması zaman alır. Ne

var ki uzun araştırmalar, günlerce süren okumalar sonunda gözlerinin önündeki perde kalktı, eskiden bağlanmış olduğu düşünceler aklına geldiğinde kendine kızar oldu. Önceleri monarşinin yıkılışını gördüğü yerde, şimdi Fransa'nın yükselişini görüyor, eski rejimin hatalarını fark ediyordu.

Çok pişmandı, ama babası yoktu artık. Babam yaşasaydı da onun yanına koşup, "İşte geldim, buradayım! Oğlun da şimdi seninle aynı düşünceleri paylaşıyor!" diye yüzünü öpsem, ellerini tutsaydım diye geçiriyordu içinden. Ne erken bir ölümdü bu! Heyhat! Artık çok geçti...

Marius, babasından kalan kâğıt parçasını kıymetli bir vasiyet gibi siyah deriden küçük bir kutucuğa yerleştirdi ve siyah bir şeritle boynunda taşımaya başladı. Bir de baskıcıya gidip, üzerinde *Baron Marius Pontmercy* yazan kartvizitler bastırdı kendine.

Bu değişim sürecinde evden de dedesinden de giderek uzaklaşmıştı. Eve ancak yemek zamanı uğruyor, masada az konuşuyor, sık sık ortadan kayboluyordu. Bu kaybolmalarından birinde Montfermeil'e ye gidip, Thénardier'nin hanını

aramış ama adamın varını yoğunu kaybedip, oradan ayrıldığını öğrenmişti.

Nihayet, o güne kadar bütün bunları Marius'un bir aşk macerasına bağlayan dedenin içine bir kurt düştü. "Oğlan aşık, buna hiç kuşku yok, ama bu kadarı da biraz fazla," dedi. Yeğenin yasak ilişkisini çok merak eden teyze Madam Gillenormand da bu sırrı çözmeyi kafasına koydu.

Marius'un yine yolculuğa çıkmak için izin istediği bir gün, ailenin baba tarafından bir başka yeğeni olan Théodule (Teodül) uğradı eve. Teyze, asker olan bu yeğenini pek severdi.

"Oo, kimler gelmiş! Gel de teyzeciğini bir öp bakalım," dedi sevinçle. "Umarım bu sefer biraz uzun kalırsın."

"Maalesef," dedi teyzenin yanağına bir öpücük konduran Teğmen Théodule. "Birliğim yer değiştiriyor, bu akşam yola çıkıyorum. Ancak sizi görmeye gelecek kadar izin alabildim."

Çok memnun kalan teyze, yeğenin eline on Louis altını tutuşturdu.

"Bir şey soracağım teyze," dedi harçlığına sevinen teğmen, "kuzenim Marius da mı bu gece yolculuğa çıkacak? Bilet alırken, listede onun adını gördüm de..."

“Ah, o mesele!” dedi teyze keyifsiz. “O, hiç senin gibi akli başında bir çocuk değil. Gece eve gelmiyor. Habire yolculuklara çıkıp duruyor...”

“Yaa?”

“Bu işin altında ne var öğrenmek istiyoruz.”

“Gönül meselesi olsa gerek.”

“Belli ki öyle, ama kim? Senden rica etsem, onu takip edip, bu kızın kim olduğunu öğrenebilir misin?”

Aslında böyle takip işlerine hiç de meraklı olmayan teğmen, hem kızı merak ettiğinden hem de aldığı yüklü harçlığın etkisiyle, “Tamam teyzeciğim!” dedi.

Marius bu kuzenini hiç tanımıyordu. Ertesi sabah arabadan onu fark etmeden indi, koca bir demet çiçek aldı.

“Bak sen şu işe!” dedi onu izleyen Théodule, “Böyle bir demet aldığına göre çok hoş bir hanım olmalı.”

Marius kiliseye doğru yürüdü, sonra binanın köşesinden sapıp kayboldu. Théodule de peşinden... ve gördüğü manzara karşısında ağzı açık kaldı.

Marius çiçekleri bir mezarın üzerine sermiş, kendisi de yere diz çökmüştü. Mezar taşında *Albay Baron Pontmercy* yazıyordu.

Onca merak edilen kız, aslında bir mezardı! Teğmen bu konuda teyzesine bir şey yazmamaya karar verdi.

Marius birkaç gün sonra eve döndüğünde, yorgunluğunu atmak için yüzmeye gitti. Boyundaki kutucuğu ve paltosunu yatağına bırakıp hemen evden çıktı.

Geldiğini duyan dede, odasına girince Marius'u bulamadı ama kendini oğlanın eşyalarını karıştırmaktan da alıkoyamadı. Kutucuğun içindeki vasiyet ve paltonun cebindeki kartvizitler işte böyle bulundu. Heyecanla salona inen ihtiyar, teyzeyle birlikte notu okuyup, kartvizit üzerinde *Baron* yazısını görünce öfkeden köpürdü.

“Kaldır götür şu çaputu gözümün önünden!” diye buyurdu hizmetçiye.

Bir saat kadar sonra eve dönen Marius'u, elinde kartvizitlerden biri, yüzünde aşağılayan bir burjuva sırtışıyla dedesi karşıladı.

“Ooo! Tebrikler, baron olmuşsunuz!” dedi alayla dede. “Ne demek oluyor bu?”

“Bu, babamın oğluyum demek oluyor,” diye yanıtladı hafifçe kızaran Marius.

“Senin baban benim!”

“Benim babam, yağmur çamur demeden, kurşun yağmuru altında Fransa uğruna, cumhuriyet uğruna şerefiyle savaşıyor, yaralar alan ve terk edilmiş şekilde ölen mütevazı ve kahraman bir adamdı! Tek hatası iki nankörü, beni ve ülkesini sevmekti!”

Dede için bu kadarı fazlaydı. Cumhuriyet sözcüğünü duyunca ayağa fırlamış, yüzüne yayılan alevler her sözcükle daha da artmıştı.

“Marius!” diye kükredi. “Seni hain çocuk! Babanla ilgili bir şey bilmek istemiyorum. Tek bildiğim bütün bu Bonapartçı takımının beş para etmez alçaklardan, krallarına ihanet eden sefil haydutlardan ibaret olduğu!”

Şimdi yüzüne al basma sırası Marius'taydı. Sınirden titriyor, dedesine saygısızlık etmeden babasını nasıl savunacağını bilemiyordu. Nihayet başını kaldırıp, “Kahrolsun monarşi ve XVIII. Louis domuzu!” diye bağırdı.

Dedenin yüzü bembeyaz oldu. Bir süre ne diyeceğini bilemeden bir aşağı bir yukarı yürüdü,

sonra teyzeye dönüp, “Bu mösyö gibi bir baronla benim gibi bir burjuvanın aynı evde yaşaması mümkün olamaz,” dedikten sonra, “Git buradan!” diye bağırdı Marius’a.

Marius cebinde otuz frankla evden alelacele ayrıldı. Bu arada hizmetçinin odaya giderken düşürdüğü kutucuğu bulamamış, onu dedesinin yaktığını sandığı için öfkesi daha da artmıştı. Neyse ki vasiyette yazanları ezbere biliyordu.

Dede ise ertesi gün kızına, “Bu sefile altı ayda bir altmış altın gönderin ve bana bir daha onun adını anmayın,” diye talimat verdi.

IV

O dönemde Fransa’da hafif bir devrim rüzgârı esiyor, bir takım gizli topluluklarda ilerici tartışmalar yapılıyordu. Bunlardan biri de ABC Dostları Derneği’ydi. Görünüşte çocuk eğitimi için kurulan bu derneğin asıl hedefi büyüklerdi. Amaç, beli bükülmüş olan halkı bilinçlendirip tekrar ayağa kaldırmaktı. Çoğu üyesini öğrencilerin oluşturduğu dernek, küçük bir kafede yapıyordu toplantılarını.

Her biri birbirinden çok farklı olan bu gençler, Fransız Devrimi'nin evlatlarıydılar ve ortak noktaları ilericilikti. Bu toplantılarda vatandaş hakları, insan hakları, Fransız Devrimi, cumhuriyet, demokrasi, insanlık, uygarlık gibi konular tartışılırdı.

İşte evinden apar topar ayrılan Marius, daha o öğleden sonra bu derneğin üyelerinden biriyle tanıştı. Courfeyrac (Kurferak) adlı bu genç, Marius'un kalacak yeri olmadığını öğrenince, onu kaldığı otele davet etti ve yanındaki odaya yerleştirdi. İki genç birkaç gün içinde dost oldular.

Marius, ABC Dostları'nın toplantılarına katılmaya başladı. Bu zeki ve donanımlı gençlerin tartışmaları onu yeni kavramlarla tanıştırap, ufkunu genişletiyordu. Fakat bu gençler onu geri kafalı buldular ve Marius, daha yeni bağlandığı düşüncelerini sorgulamaya başladı. Bir süre sonra kafası karışıp bocaladı ve toplantılardan ayağını kesti. Zaten tam bu sırada yaşamın gerçekleri ona bir dirsek atarak kendilerini hatırlattılar.

Bir sabah otel şefi, Marius'un odasına gelip, "Mösyö Courfeyrac size kefil oldu ama bana para ödenmesi gerekiyor," dedi.

Bunun üzerine Marius, arkadaşına ailesinin olmadığını ve yalnızca on beş frankı kaldığını anlatmak zorunda kaldı. Ne yapacağını bilmiyordu. Borç kabul edemezdi. Nihayet giysilerinin bir kısmını ve altın saatini satmaya karar verdi. Borcunu ödedikten sonra elinde on frank kaldı.

“Peki şimdi hayatınızı nasıl kazanacaksınız?” diye sordu arkadaş. “Dil biliyorsanız, size çeviri işi bulabilirim.”

“Bilmiyorum ama öğrenirim,” dedi Marius.

Bu sırada teyzesi otelin adresini bulmuş, dedesinin söylediği altmış altını göndermişti. Altı yüz frank ediyordu altınlar ama Marius kimseye borçlu kalmak istemediğinden, paraya ihtiyacı olmadığını yazdığı bir mektupla parayı geri gönderdi ve otelden ayrıldı.

Sonraki yıllar zor geçti. Marius bir tavan arasında aç, uykusuz, soğuk, ışıksız geceler geçirdi. Yine de azla yetinip durmadan çalışarak hukuk fakültesini bitirdi. Bu arada Almanca ve İngilizce öğrenip çeviriler, redaksiyonlar yapmaya başlamıştı. Böylece yılda yedi yüz frank kadar kazanabiliyor, bu gelir kıt kanaat geçinmesine yetiyordu.

Tavan arasından ayrılıp, daha önce söylediğimiz gibi Jondrette'lerin yanındaki virane odaya taşındı. Buz gibi soğuk, az eşyalı bir odaydı. Sabah bir yumurta ve bir dilim ekmekle kahvaltı ediyor, saat altıda ucuz bir restoranda iki kap yemek yiyor, suyunu içiyordu. Her güne giydiği takım elbisesinin dışında bir de özel günler için yeni takımı, iç çamaşırları ve üç gömleği vardı. Bu gömlekler genellikle eski olduklarından, ceketini boğazına kadar ilikleme alışkanlığı edinmişti.

Halinden memnundu. Her türlü zorluğa katlanarak bugünlere gelmiş, ama kimseden bir tek kuruş borç almamıştı. Borcun köleliğin ilk adımı olduğunu düşünüyor, aç kalmayı borç almaya yeğliyordu. Alacaklı, efendiden beterd: Bir efendi kölesinin bedenine sahip olabilirdi ancak ama alacaklı, insanın onurunu, haysiyetini iki paralık eder, ayaklar altına alırdı.

En zor anlarda, gizli bir gücün onu cesaretlendirdiğini hissediyor, kalbinde babasının sevgisiyle tüm güçlülere dayanıyordu. Marius'un kalbinde taşıdığı ikinci isimse Thénardier idi. Babasını mermi yağmuru altında cesurca kur-

tardığını sandığı bu adama karşı kendini borçlu hissediyor, babasının vasiyetini yerine getirmeyi bir gurur meselesi olarak görüyordu.

V

Marius yirmi yaşına gelmişti. Evden ayrıldığı bu üç yıl içinde dedesini hiç görmemişti. Onun kendisini hiç sevmediğini düşünüyordu. O zaman ne için görüşeceklerdi? Birbirlerini kırmak için mi?

Fakat yanılıyordu. Torununu taparcasına sevmeyen bir dedeye pek rastlanmaz. Marius, dedesinin gözünde tütüyordu. “Bana ondan bahsetmeyin” demişti demesine, ama bu emire bu kadar kesin uyulmasına içten içe çok üzülmüyordu. Torununun eninde sonunda geri döneceğini ummuş, ama o dönmemişti. Avukat olduğunu bir mektupla bildirmişti o kadar.

Marius ise –ilk andaki kızgınlığı geçmiş olsa da– *babasını inciten adamdan* tek kuruş almamaya kararlıydı. Zaten, babası onca acı, sıkıntı çekmişken, kendisi rahat içinde yaşamayı gururuna yediremezdi. Bu kadar sıkıntıya katlanmak istemesi biraz da bu yüzdendi.

Gençlikte yaşanan zorlukların başarıyla üstesinden gelmek, iradeyi güçlendirip, ruhu bir amaca tutkuyla bağlanmaya iter. Gençliği bir dizi zengin eğlencesiyle harcamak ise, ruhun kötü yanlarını beslemekten başka işe yaramaz. Yoksul genç ekmeğini çıkarmak için çalışırken yaşamın değerini kavrar, içinde merhamet duygusu yeşerir. Emek vererek kazanmak insanı olgunlaştırır.

Marius'ta da böyle olmuş, ama o kendini düşler dünyasına biraz fazla kaptırmıştı. Avukatlık yapmıyor, çeviri işinden kazandığı parayla kıt kanaat geçinip, günün büyük kısmını düşlere dalarak geçiriyordu. Arada sırada Mösyö Mabeuf'ü ziyarete gidiyor, yaşamını çiçeklerinin ve kitaplarının arasında, yazdığı resimli botanik kitabının geliriyle geçiren bu sevecen ihtiyarla vakit geçirmek hoşuna gidiyordu.

1831 yılı ortalarında, ev işlerinde kendisine yardım eden yaşlı kadın, komşularının yirmi franklık borçları yüzünden kapıya konulacaklarını söyleyince; Marius birikmiş otuz frankının yirmi beşini kirayı ödemesi için yaşlı kadına vermiş ve parayı onun verdiğini söylememesini tembih etmişti.

Marius, orta boylu, gür siyah saçlı, geniş alınlı, sakın görünüşlü, yakışıklı bir gençti. Çekingen, mesafeli, kibar ve içine kapanıktı. Yolda yanından geçen genç kızlar bu mahcup delikanlıyı beğenerek süzüyorlardı. Marius ise kızların eski püskü giysileriyle alay etmek için kendisine baktığını sanıp utanıyordu ve mümkün olduğunca uzak duruyordu onlardan.

“Kendini bu kadar ağırdan satma,” diyordu Courfeyrac, (bu arada iyi dost olup senli benli konuşmaya başlamışlardı) “kitaplardan azıcık başını kaldır da etrafındaki güzellere bak biraz. Böyle kaçmak ve kızarıp bozarmak, iyice alıklaştıracak seni!”

O böyle dedikçe, Marius kendini iyice geri çekiyordu. Yine de karşı cins olup da kaçmadığı ve kendini sakınmadığı iki kişi vardı. Biri odasına temizliğe gelen yaşlı kadın, diğeri parkta sıkça rastlayıp hiç ilgilenmediği küçük bir kızdı.

Marius, bir yıldır hemen her gün gittiği parkta, bir adamla küçük bir kızın hep aynı bankta yan yana oturduklarını fark etmişti. Altmışlarında görünen bu bembeyaz saçlı, yapılı adam, insana güven veren ama erişilmesi zor bir görü-

nüşe sahipti. Kız ise on üç-on dört yaşlarında, çelimsiz yapılydı. Güzel denemezdi. Manastır öğrencilerine özgü biçimsiz siyah bir elbise gi-yiyordu.

Marius bunların bir baba ve kızı olduklarını düşündü ve artık onlara pek dikkat etmese de, parkın o ağaçlıklı yolunda önlerinden geçerek, bir aşağı bir yukarı yürümeyi alışkanlık edindi.

VI

Bir yıl böyle geçtikten sonra Marius, nedendir bilinmez, bir süre ayağını parktan kesti. Ancak altı ay kadar sonra bir yaz sabahı, yine gezinmek için parka düştü yolu. Hava güzeldi. Cıvıldaayan kuşlar, yeşil yaprakların arasından görünen masmavi gökyüzü insanın içini sevinçle dolduruyordu.

Dosdoğru “alıştığı ağaçlıklı yola” giden Marius, yine aynı bankta bilindik ikiliyi gördü uzak-tan. Yalnız adam aynıydı da sanki o kız gitmiş yerine başka bir kız gelmişti! Şimdi orada açık kumral saçları, narin bedeni, mermere benzer pürüzsüzlükteki beyaz teni ve heykelsi burnuyla hoş bir genç hanım oturuyordu.

Önlerinden ilk geçişte kızın gözlerini göremese de, gülümseyen yanakların üzerine gölgesi düşen upuzun kirpikleri fark etti. Bu kız bir öncekinin ablası olmalıydı. İkinci geçişte daha dikkatli baktı. Hayır, aynı kızdı! Bu altı ayda büyümüş, genç kız olmuştu o kadar. Yalnız bu kız büyüüp serpilmekle kalmamış, güzelleşmişti de... Üstelik manastır giysisini çıkarmış, gösterişsiz ama şık bir elbise giymişti.

Bu ikinci geçişte kız göz kapaklarını kaldırıp masmavi gözleriyle Marius'a baktı. Ne var ki çınarların altında koşturan bir oğlana veya bankın yanındaki mermer vazoya bakarmış gibi kayıtsız, çocuk bakışlarıydı bunlar. Diğer geçişlerde ikisi de birbirlerine dikkat etmediler.

Bu, izleyen günlerde de böyle devam etti.

Sonra, Marius'un yine hiçbir şey düşünmeden, doğayı içinde hissederek yürüdüğü ılık bir gün, bankın yanından geçerken kız gözlerini kaldırdı ve bakışları karşılaştı. Ne vardı bu bakışta? Marius bunu tarif edemezdi. Hiçbir şey ama her şey! Bir şimşek etkisi!

Kız gözlerini indirdi, delikanlı yoluna devam etti.

Her genç kız bir gün böyle bakar ve o bakışla karşılaşan da hâpı yutar.

Marius o gün odasına döndüğünde, giysilerine şöyle bir baktı ve gündelik giysilerle parkta gezmenin uygun olmayacağını düşündü. Ertesi gün dışarıya “özel gün” giysileriyle çıktı.

Parka varınca, havuzun kenarında dolandı, kuğulara baktı, yosunlu bir heykeli inceledi, tekrar havuzu dolandı, neden sonra “ağaçlı yola” yöneldi. Sanki hem oraya çekiliyor hem de ayakları geri geri gidiyordu.

Babayla kız yerlerindeydiler. Hemen üstünü başını düzeltti ve ilerlemeye başladı. Gözlerini kızıdan ayıramıyordu. Kulaklarında bir uğultu vardı. Banka yaklaştı, yaklaşıırken yavaşladı ve birden, kendisi de nedenini anlayamadan geri döndü. Yolun diğer ucuna kadar gitti, tekrar dönüp yine banka doğru ilerlemeye başladı ama sanki devam edemeyecek gibi hissediyordu. Buna rağmen kendini zorladı, birkaç saniye içinde kulaklarına kadar kızarmış, gözleri dosdoğru ileriye bakar ve kalbi yerinden fırlayacakmış gibi atar halde bankın önünden geçti.

Diğer uca kadar gidip, geri dönerken bir kez daha bankın önünden geçti. Bu kez yüzü bembeyazdı. Kızın ona baktığını düşündüğünden, ayakları birbirine dolanıyordu. Biraz ilerleyip, yolun ortasındaki bir başka banka oturdu. Az sonra kalktı ama yerinden kıımdayamadı. Kızın babasının bu gidiş gelişlerini fark etmiş olabileceği geliyordu ilk kez aklına. Biraz oyalandı, sonra hızla arkasını dönüp eve gitti. O akşam yemek yemeyi unuttu.

Ertesi gün, doğruca gidip ağaçlıklı yolun ortasındaki banka oturdu. Kızı uzaktan göz ucuyla incelerken, parkın kapanış saatine kadar orada kaldı.

Üçüncü gün, bu kez elindeki kitabı okuyormuş gibi yaparak banka yaklaşmayı denedi ama yapamadı. Gerisin geri bankına oturup, dört saat serçeleri seyretti.

Bu böyle on beş gün kadar devam etti. Artık Marius parkta gezinmiyor, nedenini bilmeksizin doğruca bankına gidip, yepyeni giysileriyle orada oturuyordu.

Bir gün Marius yine elinde iki saattir aynı sayfasına baktığı kitapla bankında otururken,

yolun diğer ucunda bir hareketlenme oldu. Baba kız kalkmış, oturduğu yere doğru geliyorlardı. Marius kitabı kapattı, tekrar açtı, okumaya zorladı kendini. Titriyordu. “Nasıl dursam acaba?” diye düşünürken, kızla babası ilerliyorlardı. O geliyordu. Yanından geçecek, ayaklarını iki adım ötesindeki taşlara basacaktı! Yoksa babası kızmıştı da, onunla konuşacak mıydı? Bir yandan yüz yıl, bir yandan bir saniye gibi gelen bir sürede önüne geldiler, kız geçerken ona uzun uzun baktı. Marius baştan ayağa ürperdi. Gelmişti! Ne büyük mutluluktan bu! Bu kez kız ona her zamankinden de güzel görünmüştü. Öte yandan ayakkabılarındaki tozu fark etmiş olmasından korkuyordu.

Baba kız gözden kayboluncaya kadar arkalarından baktı, sonra bir süre parkta kendi kendine gülüp konuşarak dolaştı. Çıkışta arkadaşıyla karşılaşp bir lokantada büyük bir iştahla yemek yedi.

Deli gibi aşık olmuştu!

Marius bir ay boyunca her gün parka gitti. Artık babanın dikkatini çekmekten korktuğundan, kızla bakışabilecekleri ama babanın onu

göremeyeceği bir yerde duruyor, kitabının üzerinden gözlerini hafifçe kaldırıp kızı izliyordu. Kız da hafifçe gülümseyerek karşılık veriyordu.

Bir gün Marius, baba kızın oturduğu bankta, bir köşesinde U harfi işlenmiş beyaz bir mendil buldu. Bunun kızın mendili olduğunu sanıp, kıza “Ursule” (Ürsül) adını yakıştırdı ve mendili kalbinin üstünde saklamaya başladı.

Bu arada baba gerçekten de şüphelenmişe benziyordu. Önce oturduğu bankı değiştirdi, sonra bazı günler kızı yanında getirmemeye başladı ve o günlerde delikanlının hemen kalkıp gittiğini fark etti. Fakat Marius kendini aşkın büyüüne kaptırdığından, bunları fark edecek durumda değildi. Hatta bir gün, *Ursule*’ün nerede oturduğunu öğrenme sevdasına kapılıp, baba kızı evlerine kadar takip etti ve kapıcıyı sorguya çekti.

Ertesi gün baba kız parkta çok kısa kaldılar. Marius yine peşlerine düştü ama bu kez baba kızını içeri gönderip, Marius’a dik dik baktı.

O günden sonra babayla kız parka hiç gelmediler. Marius bir hafta boyunca gecelerini, kızın evinin önüne gidip pencerelerdeki gölgeleri sey-

rederek geçirdi. Sekizinci gün pencerede hiç ışık yoktu. Bire kadar bekledi ama ışıklar yanmadı. Ertesi gün aynı durum yinelenince, kapıcıya sormaya karar verdi.

“Üçüncü kattaki mösyö...”

“Taşındı,” dedi kapıcı.

“Ne zaman? Nereye?”

“Dün,” diye yanıtladı Marius’un bir önceki sorgusunu hatırlayan kapıcı. “Fakat siz polis misiniz?”

VII

Yaz geçti, sonbahar geçti, kış geldi. Marius, ne kadar aradıysa da babayla kızına bir daha hiç rastlayamadı. Akli fikri, genç kızın güzelim tatlı yüzünü bir kez daha görmekteydi. O canlı, coşkulu genç adam gitmiş; yerine çalışmaktan bunalan, gzmekten yorulan, sıkkın, üzgün bir adam gelmişti.

Hâlâ 50-52 numaralı virane evdeki odasında oturuyordu. Zaten evde kendisiyle, yan odasındaki Jondrette’ler dışında kimse kalmamıştı.

Bir akşam evden çıkmış dalgın dalgın yemeğe giderken bir dirsek darbesi alıp başını kaldırıncaya, nefes nefese kaçan iki kız gördü.

“Aynasızlar geldi,” diyordu büyüğü alçak sesle, “az kaldı enseleniyordum.”

“Gördüm. Hemen kirişi kırdım!” diyordu küçüğü.

Kızların polislerden kaçtığını anlayan Marius, yoluna devam edecekti ki, yerde bir paket çarptı gözüne. Kızlar düşürmüşlerdi belli ki. Belki bulup geri veririm diye paketi cebine koyup yemeğe gitti.

“Yazık annelerine,” diye düşündü, “evladının öldüğünü görmekten daha kötü bir şey varsa, o da sefalet içinde yaşadığını görmektir.”

Akşam yatmadan önce, bir adres bulmak umuduyla açtığı paketin içinden dört mektup çıktı. Zarflar açıldı. Kötü bir el yazısıyla, bolca imla yanlış yapılarak yazılmış, leş gibi tütün kokan mektuplardı bunlar. Birincisi bir markize, ikincisi bir kontese, üçüncüsü zengin bir tuhafiyeciye, dördüncüsü adı bilinmeyen “hayırsever bir mösyöye” hitaben, para istemek amacıyla yazılmışlardı. Her birinde farklı bir imza vardı, ama adres yoktu.

Bir sonuca varamayan Marius mektupları bir kenara atıp yattı.

Ertesi sabah hazırlanırken kapısı tıkladı. “Girebilirsiniz,” dedi kapıcı kadının geldiğini sanan Marius arkasını dönmeden, “Buyurun?”

Kapıcı kadına ait olmayan çatallı, kısık bir ses yanıtladı:

“Pardon mösyö.”

Marius arkasını döndüğünde çok şaşırdı. Yırtık pırtık kıyafetler içinde, yalın ayak, sıska, solgun bir genç kızdı gelen.

“Size bir mektup getirdim,” dedi elindeki zarfı uzatan kız.

Marius henüz mürekkebi kurumamış olan mektubu alıp okudu:

“Sevgili kibar komşum genç!

Altı ay önce kiramı ödeme lütüfünde bulundunuzu öğrenmiş bulunuyorm. Büyük kızım iki gündür aç oldumuzu, karımın hasta olduğunu size anlatacaktır. Düşüncemde haklıysam, cömert kalbiniz bize yine yardım etme tefeccühü göstercektir.

İyilikseverlinize en deruni saygılarımı sunarm. Jondrette.”

Bir anda her şey aydınlandı. Aynı tütün koku, aynı yazı, aynı imla yanlışları... Dün akşam rastladığı kızlardan biriydi bu kız. Düşürdükleri dört mektubu da, komşusu Jondrette (tabii ismi gerçekten buysa!) farklı imzalarla yazmıştı. Amacı insanların merhamet duygularından yararlanıp para koparmak olan bu dalavereci adam, bu iş için kızlarını kullanıyordu demek.

Bu arada kız, mırıldanarak odanın içinde tek-lifsizce gezinmekteydi. Masanın üzerinde kitapları görünce sevinip, “Ben okumayı biliyorum!” diyerek, başladı okumaya: “*General, Waterloo Ovası’ndaki...*”

“Ah, Waterloo! Babam İngilizlerle yapılan o savaşa katılmış,” dedi.

Sonra “Yazmayı da biliyorum!” diye bağırarak tüy kalemi alıp, “*AYNASIZLAR GELDİ,*” yazdı. “İmla hatası yok, bakabilirsiniz. Okula gittik biz kardeşimle. Eskiden biz...”

Anlatacakken durdu, “Her neyse,” dedi, “çok yakışıklı bir genç olduğunuzun farkında mısınız? Siz beni fark etmiyorsunuz, ama ben sizi

merdivenlerde, Mösyö Mabeuf'e giderken filan hep görüyorum. Dağınık saç yakışıyor size."

Şaşırان Marius geriledi. Soğuk bir sesle, "Matmazel bende size ait olduğunu düşündüğüm bir paket var," diyerek mektup paketini verdi.

"Bunu her yerde aramıştık," dedi kız ellerini çırparak, "Hah! Ayine giden hayırsever mösyö-nünki de burada. Hemen götüreyim bari. Belki bize yemek parası verir de, üç gün sonra ilk kez midemize bir lokma girer."

Bunu duyan Marius kızın niye geldiğini hatırlayıp ceplerini aramaya başladı.

"Bu odadan önce köprü altlarında kalıyorduk. Öyle soğuktu ki, donmamak için birbirimize sarılıyorduk. Bazen yine sokaklarda yatarım ben. Evler, ağaçlar gözüme tuhaf şekiller gibi görünür, kulağıma sesler gelir. Her şey döner... döner... Açlık tuhaf şey," diye anlatıyordu kız.

Bu arada nihayet son parası olan beş frankla bozuklukları bulmuş olan Marius, bozuklukları kendine ayırıp beş frankı kıza verdi.

Parayı kaparı kız, "Vay, beş papel ha! İşimiz tıkr! Ahbaplar sağ olsun! Hadi bana eyvallah," diyerek çıktı.

Beş yıldır yoksulluk içinde yaşayan Marius, gerçek sefaletin ne olduğunu hiç bilmediğini o an fark etti.

Gerçek sefaleti anlamak için kadının ve çocuğun sefaletini görmek gerekir. İş, para, aş ve içinde ısınılacak bir yuva kalmayınca; sağlık, gençlik, iyilik ve onur da kaybolur gider. Gerçek sefalet geride hiçbir şey bırakmaz. Umutsuzluk her türlü kötülüğe kapı açar.

Gelen kız bütün bunları bir temsiliydi. Bunca zamandır yanı başında yaşananları hiç görmeyip yardım eli uzatmadığı için kendine çok kızan Marius, arkasında ne olup bittiğini anlama isteğiyle iki odayı ayıran duvara bakarken, orada küçük bir delik fark etti. Hemen komodinin üzerine çıkıp gözünü deliğe yerleştirdi.

VIII

Marius'un gördüğü bir mezbeleydi. Hasır bir sandalye, kırık dökük bir masa, iki pis döşek, örümcek ağlarıyla kaplı tavanlar, delik deşik duvarlar... Bu kocaman, karanlık oda tam bir pislik yuvasıydı. Kirden kabuk bağlamış dö-

şemenin orasında burasında paçavramısı giysi öbekleri duruyor, odaya yılda kırk frank kira istenmesine neden olan şöminede, köz olmuş iki kütük hüznle tütüyordu.

Masanın başında, altmış yaşlarında, ufak tefek, uzun kır sakallı, hiç mi hiç güven telkin etmeyen, hin suratlı bir adam kâğıda bir şeyler yazmaktaydı. Üzerinde eski bir kadın gömleği, ayağında delik pabuçlar bulunan bu adam pipo içiyordu. Ekmek olmasa da tütüne hep para bulunan evlerdendi burası anlaşılan.

Şöminenin yanında, yere çömelmiş olsa da iri cüsseli olduğu anlaşılan, kızıl saçları kırlaşmış bir kadın vardı.

Döşeklerden birinin üzerinde ise ince uzun, solgun bir kız hareketsiz oturmaktaydı. Dün akşam “kirişi kırdım” diyen kız kardeş olsa gerek- ti bu. On bir-on iki yaşlarında görünse de tam yaşını tahmin edemiyordu insan. Sefalet içinde büyüyenlerin ne çocukluğu ne de gençliği olur. On beşinde on iki, on altısında yirmi yaşında görünen bu çocuklar, yaşam yolunu hızla bitirmek için adımlarını açmış gibidirler.

İçi daralan Marius tam aşağı inecekken, büyük kız içeri girip “Geliyor!” diye bağırdı neşeyle.

“Kim?”

“Kim olacak hayırsever mösyö.”

“Emin misin?”

“Evet, at arabasıyla geliyor. Birazdan burada olur.”

Haberle yüzü aydınlanan adam, bir acele ateşi söndürdü, hasır iskemleyi parçaladı ve küçük kıza dönüp, “Orada öyle oturacağına kalk da camı kır!” diye bağırdı.

Odadakiler anlamaz gözlerle bakarken, “Duydun mu beni? Şu camı kır diyorum sana!” diye gürleyince, küçük kız titreyerek cama bir yumruk attı. Cam şangırtıyla yere inerken kızın elinden kan boşandı.

“Güzel!” dedi adam, “Şimdi sen de yatağa gir hanım!”

“Ne yapmaya çalışıyorsun?” diye çıkıştı anne, “Baksana kız bileğini kesti!”

“Susun, basın özgürlüğünü kaldırdım!” diye bağırdı baba, bir taraftan kadının gömleğinden yırtığı parçayı kızın kanlı bileğine sararken.

Sonra etrafa dönüp baktı, “Tamam,” dedi “artık hayırsever mösyöyü karşılamaya hazırız!”

Anne, “Sus mücevherim, geçecek, ağlayıp babanı kızdırma,” diye hıçkıran kızına sarılırken, “Ağlasın, hem de hüngür hüngür!” diye emretti baba. Bir yandan da söyleniyordu:

“Bu adam nerede kaldı? Gelmezse hazırlıklar boşa gidecek. Bu zenginler böyledir işte. Geliriz deyip bekletirler. Sonra da iki parça eski püskü giysi getirirler. Paraya gelince nanay. İçkiye veririz diye para yok öyle mi? Sorarım size, daha önce siz kimdiniz? Kendinizi ne sanıyorsunuz? Belki de yaşlı hayvan adresi unuttu...”

Tam o sırada kapı çaldı. Adam yüzünü bir anda değiştirerek, içeri giren yaşlıca beyle, genç kızı karşılamaya koştu.

O ana kadar yerinden kıpırdamamış olan Marius, gelenleri görünce beyninden vuruldu.

Gelen oydu! O kızın ta kendisi!

Altı ay sonra sevdiğini bu harabe odada karşısında bulan Marius titremeye, kalbi ağzından çıkacak gibi çarpmaya başladı.

Bu arada kızın babası, “İçinde yeni giysiler, yün çoraplar ve battaniyeler var,” dediği büyük-

çe bir paketi Jondrette'e vermiş, yerlere kadar eğilerek teşekkür eden adamsa kendini acındırmaya girişmişti.

“Donuyoruz mösyö. Tek sandalyemiz parçalandı, camımız kırık, karım hasta yatıyor. Yetmezmiş gibi küçük kızım günde altı bozukluk için çalıştığı yerde elini makinaya kaptırdı, belki de eli kesilecek.”

“Zavallı çocuk!” dedi kız üzüntü içinde.

“Gerçekten mi?” dedi babası.

İkisinin kızın eline bakmaya koşmasından yararlanan adam karısını dürtüp, “Adama iyi bak!” dedi alçak sesle, sonra yakınmaya devam etti.

“Sizler halden anlayan, hayırsever insanlarsınız. Yarın bir yıllık kira borcumu ödemem için son gün. O altmış frankı ödeyemezsek, bu soğukta sokağa düşeceğiz.”

Yalan söylüyordu. Yıllık kiranın kırk frank olduğunu ve altı ay önce Marius'un borçlarını kapattığını söylemiştik. Fakat hayırsever mösyö söylenenlere inanmıştı. Masanın üzerine beş frank koyarken, “Üzgünüm üzerimde yalnız bu kadar var,” dedi, “Şimdi gidiyorum ama akşam

size altmış frank getireceğim. Tam altıda burada olurum.”

Bu arada paltosunu çıkarıp sandalyeye bırakmıştı.

“Paltonuzu unuttunuz!” dedi büyük kız. Babası öfkeli bir bakış attı.

“Hayır unutmadım,” dedi mösyö, “size bıraktım. Dışarı çıkacaksanız üzerinize giyin, hava buz gibi.”

Jondrette lafı ikiletmeden paltoyu giydi ve baba kızı geçirmek için onlarla birlikte çıktı.

Marius bütün bunları izlemiş ama aslında hiçbir şey görmemişti. Sirius yıldızı gökten kopup da yere inmiş gibi hayranlıkla sevdiceğini izliyordu çünkü. Çıktıklarını görünce de aklına gelen tek şey onu takip etmek oldu. Kendisini fark etmelerinden korktuğu için bir süre bekledi. Aşağıya indiğinde araba çoktan yola çıkmıştı. Koştı, ileride yan caddeye dönmekte olan arabaya yetişmek için bir araba durdurdu. Ne var ki tüm parasını sabah komşu kıza verdiği için arabacı onu almayınca, bir kez daha elinden kaçıp giden aşkının ardından çaresiz bakakaldı.

Dönüş yolunda Jondrette’i bir takım tekinsiz kılıklı adamlarla konuşurken gördü. Üzgün üzgün odasına girerken, Jondrette’in büyük kızı arkasından yetişti.

“Yine ne istiyorsunuz?”

“Mösyö Marius, mutsuz görünüyorsunuz, neyiniz var?”

“Ben mi? Yoo. Rahat bırakın beni.”

Marius kapıyı kapatmaya çalışsa da kız engel oldu.

“Siz zengin olmasanız da sabah bana yardım ettiniz. Şimdi üzgün olduğunuzu görüyorum. Sizin için ne yapabilirim söyleyin,” dedi. “Benim işim adres bulmak, evlere gidip mektup vermek, iz sürmek. Belki size de yardım edebilirim.”

O anda Marius’un aklına bir fikir geldi.

“Söyle...” dedi.

“Ah,” diye sözünü kesti bir anda gözleri ışıyan kız, “bana sen demenize sevindim!”

“Şey, buraya getirdiğin beyle kızı... Adreslerini biliyor musun?”

“Yok. Tanıyor musunuz *onları*?”

“Hayır.”

“Ama *onun* adresini öğrenmek istiyorsunuz.”

‘Onları’nın ‘onu’ya dönüşmesi tarifi zor bir anlam ve acıyla yüklüydü. Gözlerindeki ışıma bir anda sönen kız, “Güzel matmazelin adresini istiyorsunuz demek? Karşılığında ne vereceksiniz?” diye sordu hüznle.

“Ne istersen!”

“Tamam, adresi bulacağım.”

Kız kapıyı ani bir hareketle kapayıp gidince hemen yine düşlere dalan Marius, Jondrette’in yüksek sesiyle dünyaya geri döndü.

“Eminim, onu tanıdım!” diyordu adam.

Marius, Ursule’ünün babasından bahsediyor olabileceğini düşünerek hemen komodine tırmanıp gözünü deliğe dayadı.

Nefes nefese eve dönmüş olan Jondrette’in bakışlarında bir acayıplık vardı.

“Yok artık! Emin misin?” diye soruyordu karısı.

“Sekiz yıl geçmiş olsa da anında tanıdım onu. Sana da ‘adama iyi bak!’ dedim ya.”

Durdu. Kızları, saat tam beşte dönmelerini tembihleyerek bir acele dışarı gönderdikten sonra devam etti:

“Sana bir şey diyeyim mi, o matmazel de...”

Marius böylece sevdiceğinden bahsedildiğinden emin oldu. Kalbi kulaklarında atarak dikkat kesildi.

“Bu o kız!”

“O ha?”

“Yaa!”

Kadının “O ha?” deyişindeki tonda, şaşkınlık, öfke, kin ve kızgınlığın bir karışımı vardı.

“Olamaz!” diye bağırdı. “Benim kızlarım yarı çıplak yalın ayak gezerken; o, kadife şapkalar, pelerinler giyiyor öyle mi? Hadi canım... Üstelik bu kız güzelce, yani öbürü gibi çirkin değil!”

“O diyorum, gör bak!”

“Kızlarıma acıyarak bakan kız, o dilenci parçası ha! Ah! Onu elime bir geçirsem karnını deşmez miyim!” diye kükredi kadın.

Adam bir ileri bir geri yürüyerek bir süre düşündü. Nihayet “Sefaletten kurtulduk!” dedi göz kırparak.

“Ne?”

“Zengin olacağız diyorum sana!”

“Şşşt!” dedi kocasının bir dolap çevireceğini anlayan kadın, “Alçak sesle anlat da komşu duymasın!”

Marius dikkat kesildi.

“Para babasını gafil avlayacağız! Adamlarla konuştum, her şeyi ayarladım. Borç yalanımı nasıl da yuttu salak! Altıda geldiğinde kapıcı kadin da komşu da evde olmayacak. Kızlar gözcülük yapacaklar. Adam da istediğimizi verecek.”

“Ya vermezse?”

Jondrette insanın tüylerini diken diken eden bir kahkaha attı: “Yola getiririz!”

“Şu keçi sakalım sayesinde beni tanıyamadı. İyi ki bırakmışım!”

Pis pis gülererek paltoyu giyerken, “Bunu verdiği de iyi oldu,” dedi. “Yoksa dışarı çıkamazdım, iş de yatardı. İşte böyle ufak ayrıntılar her şeyi değiştiriyor hayatta.”

“İşte sana beş frank, git de büyükçe bir maltız al,” diye buyurdu kadına çıkarken, “üstünü de bana getir, bir şey alacağım.”

IX

Marius ne olduğunu tam anlayamamıştı, ama sevdiceğinin babasına bir tuzak kurulduğu ortadaydı. Çok sinirlenmişti! Yapılacak tek bir şey

vardı, polise gitmek. Hemen giyinip, hiç gürültü çıkarmadan yola koyuldu. Sokakta serseri kılık-
lı iki adamın konuşmaları çalındı kulağına.

“Çete işin içindeyse oldu bil!” diyordu biri.

“Riskli iş ama ucunda büyük para var,” di-
yordu diğeri.

Marius hızlı hızlı yürüyüp karakola vardı; komiserin odasına girdi.

“Ne istiyorsunuz?” diye sordu içerideki adam delici bakışlarını Marius’a doğrultarak. En az Jondrette kadar korkunç görünüyordu.

“Komiser Bey?”

“Kendisi yok, yerine ben bakıyorum.”

“Çok gizli ve acil bir iş için geldim.”

“Çabuk anlatın o zaman!”

Marius avukat olduğunu, komşularının say-
gıdeğer bir mösyöye komplo hazırladığını duy-
duğunu, yolda gördüğü serseri kılıklı adamların
bu işten bahsettiğini, kızlarının gözcülük yapa-
cağını bir bir anlatıp, bütün bunların Hôpital
Bulvarı, 50-52 numaralı evde gerçekleşeceğini
söyledi.

Numarayı duyan polis irkilerek, “Koridorun
sonundaki oda mı?” diye sordu.

“Evet, biliyor musunuz bu evi?”

“Tabii ki. Çete de bu işin içinde olmalı, tarif etsenize şu konuşan adamları.”

Marius tarif etti. Polis ikisinin de aranan azıllı suçlular olduğunu anlayınca, işe el koymaya karar verdi. Marius’tan binanın anahtarını alıp, ona iki silah vererek, açıklamaya başladı: “Gidin odanızda gizlenin ve gözetlemeye devam edin. Zamanı geldiğinde bir el ateş edin. Biz aşağıda bekliyor olacağız ve hepsini enseleyeceğiz.”

Marius silahları aldı.

“Yalnız erken davranmayın. Tam zamanında bir el ateş edeceksiniz.”

“Bana güvenebilirsiniz.”

“Bu arada,” diye ekledi tam kapıdan çıkarken polis, “herhangi bir ihtiyacınız olursa, ben Müfettiş Javert.”

Marius dönerken yolda Jondrette’le karşılaştı ve onu gizlice takip ederek bir hırdavatçıdan tahta saplı kocaman bir demirci keskisi aldığını gördü. Sonra, kapıcı kadın kapıyı kilitlemeden binaya girebilmek için hemen eve koştu ve hiç gürültü çıkarmadan odasına girmeyi başardı.

Yatağına oturup beklemeye başlayan Marius, kendini bir anda beklenmedik bir maceranın içinde bulan her insan gibi çok heyecanlıydı.

Saat beş buçukta Jondrette geldi.

“Her şey hazır,” dedi. “Şimdi al da şunu ateşe koy.”

Demirle dürtülen kömürlerin çıtırtısı işitildi.

“Kızların gözetlemeye çıkması gerekiyor. Dinleyin beni.”

Fısıltıların ardından babanın sesi yükseldi: “Kapıcı kadın çıktı mı?”

“Evet.”

“Ya komşu? Kızım git de odasına bir bak bakalım.”

Marius hemen yatağın altına gizlendi. Tam ayaklarını içeri çekmişti ki, kapı açıldı.

Sabahki kız seslendi.

“Kimse yok! Anahtar kapıda!”

“Olsun sen içeri iyice bak.”

Marius yüreği ağzında titreyerek, kızın elinde mumla içeri girdiğini gördü. Neyse ki kız dosdoğru aynanın önüne gitmiş, şarkı mırıldanarak kendini seyretmeye başlamıştı.

“Eee! Ne yapıyorsun hâlâ?” diye bağırdı baba.

“Yatağın altına bakıyorum,” diye yanıtladı saçlarını düzeltmeye devam ederek kız.

“Sersem! Gel çabuk, kaybedecek vakit yok.”

Kız çıktı. Az sonra babaları kızların ardından bağıırıyordu: “Dikkat! Kapıyı iyi gözetleyin. Bir şey olursa hemen haber verin.”

Alt kapı kapandı. Kızların çıktığını anlayan Marius, derhal deliğin başına geçti.

Ateşin üzerinde kora dönmüş maltızın kızıllığı tüm odaya yayılıyor, közlerin içine yerleştirilen keski ısınıyordu.

“Aklıma geldi de oturmak için iki sandalye gerek,” dedi piposunu tüttüren adam.

“Komşununkileri alırım şimdi,” diyen kadın, kapıyı açıp çıktı.

Aşağı inip saklanacak vakti olmayan Marius baştan aşağı ürpererek duvara yaslandı.

“Mumu al!”

“Yok!” dedi kadın, “zaten ellerim dolu olacak, ay ışığı yeter.”

İçeri girip el yordamıyla sandalyeleri aldı ve karanlıkta nefesini tutan Marius’u görmeden dışarı çıkıp, saygıdeğer mösyöyü karşılamaya aşağı indi.

Kilisenin çanları altı kez çaldığında kapı açıldı, beklenen mösyö içeri girip sandalyeye oturdu.

Marius silahı eline alıp tetikte beklemeye başladı.

Bu arada mösyö, “Buyurun, kiranız ve öncelikli ihtiyaçlarınız için,” diyerek masaya dört altın bırakmıştı. “Yaralı küçük kızınız nasıl?”

“Teşekkürler mösyö,” diye başladı Jondrette, “kötü, hem de çok. Ablası onu pansumana götürdü. Karım da çok hasta. Acınacak hale düştük. İş yok güç yok. Elde avuçta bir şey kalmadı...”

Yüzünde sinsi bir ifadeyle bu acındırma konuşmasına devam ederken, ürkütücü kılıklı bir adam sessizce içeri girip şilteye oturdu.

“Bu adam da kim?” diye sordu mösyö.

“Hiç canım, bir komşu” diye yanıtladı Jondrette. “Aldırmayın ona. Ne diyordum? Ha, elimizde kala kala bir tek tablo kaldı, onu size satmak istiyorum...”

O konuşadursun; içeri öncekine benzer, tekinsiz bir adam daha girdi. Bu arada Jondrette tabloyu gösteriyordu. Marius ne tablosu olduğunu anlayamasa da belli belirsiz bir adam resmi olduğunu seçebildi.

“Bu da ne demek oluyor?” diye sordu odanın arkasında artık dört adam durduğunu fark eden mösyö.

“Onları boş verin siz, bizim arkadaşlar işte,” diye yanıtladı Jondrette, “siz bu değerli tabloya ne verirsiniz, onu söyleyin.”

“Ama bu bir dükkân tabelası, üç franktan fazla etmez,” dedi mösyö.

“Cüzdanınız yanınızda mı? Üç bine fitim,” dedi Jondrette.

Bu arada mösyö ayağa kalkıp sırtını duvara yaslamış, odayı hızlıca bir kolaçan etmişti.

“Eğer tablomu almazsanız, kendimi ırmağa atmak zorunda kalacağım. Başka çarem yok,” diye yakınan Jondrette ise bakışlarını kapıya dikmişti.

Derken bu sahneyi nefesi kesilerek izleyen Marius, adamın gözlerinin hin bir alevle parladığını ve mösyöye doğru yaklaşıp şöyle bağırdığını gördü:

“Onu bunu boş verin! Beni tanıdınız mı?”

Kapı aniden açıldı, yüzleri siyah maskeli üç adam içeri daldı. Birinin elinde demir bir sopa, diğerinde tokmaklı bir kasap baltası, üçüncüsünde koca bir hapishane anahtarı vardı.

“Araba hazır mı?” diye sordu Jondrette.

“Evet.”

“Güzel!”

Bütün bunlar olup biterken yüzünün kanı çekilmiş olsa da soğukkanlılığını koruyan mösyö, birden yaşlı iyiliksever adam halinden sıyrılıp yapılı bir sporcuya dönüşmüş, güçlü yumruğunu sandalyenin arkasına dayamıştı. Marius içinde bulunduğu tehlikeli durumda hiç de korkmuşa benzemeyen bu adama bakıp gurur duyarak silahı çıkarıp, parmağı tetikte beklemeye başladı.

“Beni tanımadınız yani?” diye sordu pis pis sırttan Jondrette.

“Hayır.”

“Benim adım Jondrette filan değil! Adım Thénardier! Montfermeil’deki hancıyım. Duydunuz mu ha? Şimdi tanıdınız mı?”

“Maalesef,” diye yanıtladı mösyö aynı sakın ses tonuyla.

Marius bu yanıtı işitmedi. Mösyönün aksine, *Thénardier* adını duyunca yıldırım çarpmış gibi kalakalmış, ateşe hazır bekleyen elini indirmişti. Babasının yazdığı satırlar gözünün önündeydi şimdi. Demek babasını kurtaran adam, onca

zamandır yana yakıla aradığı kahraman, hep burada yanı başındaydı! Sonunda onu bulmuştu ama nasıl! Bu adam bir canavar, sevdiceğinin babasına tuzak kuran bir caniydi demek! Babasının, “elinden gelen her türlü yardımı yap” diye vasiyet ettiği kişiyi, şimdi kendi elleriyle polise teslim edecekti ha? İki ateş arasında kalan Marius titriyordu. Tetiği çekse sevdiceğinin babası kurtulup Thénardier hapse düşecek; çekmese mösyöyü kurban edip, caninin kaçmasına neden olacaktı. O, bayılacak hale gelirken, Thénardier sinirle kükredi:

“Kızartma? Füme? Izgara? Seçin beğenin! Mösyö-bebek-hediye-edicisi beni tanımadı demek! Sekiz yıl önce elinde bu sabahki gibi bir giysi paketiyle gelip de Fantine’in kızı *Tarla Kuşu*’nu alıp götüren sarı paltolu adam siz değilsiniz ha? Ben sizi o gaganızı kapıdan soktuğunuz an tanıdım ama! Çocuk hırsızı! Yoksul adam kılığında hanlara gelip insanları yanıltarak ekmek paralarını ellerinden almayı, sonra yıllar geçip de perişan hale düştüklerinde, bol bir paltoyla iki hastane örtüsü getirerek içini rahatlatmayı göstereceğim ben size!”

Bir an durup yumruğunu masaya vurdu.

“Bütün bu sıkıntılarımin kaynağı sizsiniz! Zengin ailesinden para sızdırıp yolumu bula-
cağım kızı bin beş yüz franka alıp götürdünüz!
O zaman benden güçlüydünüz, ama şimdi ipler
benim elimde. Hah ha ha! Son gülen iyi güler!”

Nefes nefese kalan Thénardier sustu.

Bu fırsattan yararlanan mösyö, “Ne dediği-
nizi anlamıyorum,” dedi aynı sakın sesle, “Beni
biriyle karıştırıyor olmalısınız.”

“Ah! Zırvalık! Şakaya devam ha? Kim oldu-
ğumu görmüyor musunuz?”

“Özür dilerim mösyö, ama ben karşımda bir
haydut görüyorum.”

Canavar ruhlu kişiler de alınırlar.

“Haydut ha!” diye hırladı Thénardier. “Siz
zenginler bize böyle dersiniz, evet! Doğru, iflas
ettim, saklanıyorum, üç gündür açım, param
yok! Ama ben de eskiden kurulu düzeni olan
bir seçmen, bir burjuvaydım! Ödüllendirilme-
yi hak eden bir Fransız askeri! Waterloo’da bir
generalin hayatını kurtardım. İşte bu tablo da
o anı resmediyor. Bakın kendi canım pahasına
generali sırtımda taşıyorum. Neyse bu kadarı

yeter, bana para lazım, hem de çok para. Yoksa sizi gebertirim!”

Marius artık emin olmuştu. Şimdi tabeladaki yaralı askeri taşıyan adam karalamasını seçebiliyor, kanlar içindeki bu belirsiz şekil içini burkuyordu.

“Şimdi, seni marizlemeden önce söyleyeceğin bir şey var mı?”

Yanıt gelmedi.

“Yarılacak odun varsa hazırım!” diye bağırdı adamlardan biri gülerek.

Thénardier öfkeyle adama döndü. Bu dikkat dağınıklığından yararlanan mösyö, sandalyeyi tekmelediği gibi bir hamlede pencereye sıçradı, ne var ki dışarı atlayamadan adamlar tarafından kısıvrak yakalandı ve alt alta üst üste bir dövüş başladı.

Daha fazla dayanamayan Marius “Beni affet baba!” diye düşünerek tam tetiği çekecekti ki, Thénardier “Ona zarar vermeyin!” diye bağırdı.

Haydutlar mösyöyü sıkıca yatağa bağladılar.

“Mösyö,” dedi Thénardier, “bir şey dikkatimi çekti. Şu ana kadar hiç bağırmadınız. Tuhaf şey... Normal bir insan saldırıya uğradığında ne

yapar? Bağırır. Bağırınca kim gelir? Polis. Sonra? Adalet. Zaten hep şüpheleniyordum, bugün iyice emin oldum. Siz de bir şeylerden kaçıyor olmalısınız. Gelin anlaşıalım.”

Tutsak hâlâ susuyor, sakinliğini koruyordu.

“Bana iki yüz bin frank lazım” diye devam etti Thénardier, “Bunu verebileceğinize eminim. Şimdi sizden söylediklerimi yazmanızı isteyeceğim.”

Kâğıt, hokka ve tüy kalemi önüne ittiği tutsak, “Ellerim bağlıyken nasıl yazayım?” diye sorunca, adamlara sağ kolunu çözmelerini emretti.

“Yazın!

Sevgili kızım, hemen gel. Bu notu veren kişi seni yanıma getirecek. Bekliyorum.”

“Bu not kime gidiyor?” diye sordu mösyö.

“Tabii ki kıza. İmzanızı atın, adınız nedir?”

“Urbain Fabre.”

“Şimdi de adresi yazın.”

Tutsak adresi yazdı.

“Kız gelene kadar elimizdesiniz. Kaçmanıza da imkân yok. Yani adresi doğru yazdığınıza eminim,” diyen Thénardier notu karısına verip heyecanla ekledi:

“Arabaya bin ve hızla git. Bu mektup iki yüz bin frank demek. Sakın kaybetme!”

Uzaklaşan nal seslerini duyuldu. Marius’un kaygısı iyice artmıştı. Mektubun sevdiceğine gönderildiğini çoktan anlamış, ama kafası iyice karışmıştı. Bir kere kızın adı sandığı gibi Ursule değildi; mendildeki U.F.’nin, Urbain Fabre’in baş harfleri olduğu ortaya çıkmıştı çünkü. Peki niye kıza *Tarla Kuşu* deniliyordu? Şimdi ne yapmalıydı? “En iyisi kızın gelmesini beklemek. Onu canım pahasına kurtaracağım,” diye düşünürken bir yarım saat kadar geçti.

Neden sonra Thénardier konuştu:

“Karım birazdan gelir mösyö. Ama kızınızı buraya getirmeyecek. Onu ancak bana iki yüz bin frankı verdiğinizde size teslim edeceğiz. Merak etmeyin, istediğimizi yaparsanız ona hiçbir zarar gelmeyecek. Ama beni tutuklatmaya kalkışırsanız, kızın işi biter!”

Tutsak ağzını açmadı.

Marius’un kalbi duracak gibi oldu. Sevdiceği tehlikedeydi ve buraya gelmiyordu demek. Ne yapmalıydı? *Silahı ateşlesem mi?* diye düşünürken kapı telaşla açıldı.

“Adres yanlış!” diye bağırdı Thénardier’nin karısı öfkeden alev alev yanan kırmızı bir suratla. “O adreste kimse yok. Hiç kimse! Bu bunak seni aldattı!”

“Yanlış adres mi?” diye gürledi Thénardier. “Ne yapmaya çalışıyorsun sen?”

“Zaman kazanmaya!” diye bağırdı bir anda ipleri parçalayıp atan tutsak. Şimdi yalnızca tek bacağı bağlı kalmıştı. Kimse hareket edemeden ocağa eğilip, kızıl kora kesmiş olan demirci kesisini aldı. Haydutlar gerilediler.

“Hepiniz zavallısınız,” dedi “beni konuşturup, istemediğim şeyleri yazdırabileceğinizi sandınız...”

Sol kolunun gömleğini sıyırdı ve kor gibi keskiyi etine bastırdı.

Odayı yanık kokusu kaplarken, haydutlar titrediler. Marius bayılacak gibi oldu. Mösyönün yüzünde hafif bir kasılma olduysa da acının izi hemen silinmişti.

“Sefiller!” dedi, “Sizden korkmuyorum, siz de korkmayın artık benden!” ve keskiyi camdan dışarı fırlattı.

“Yakalayın!” diye emretti Thénardier. Adamlar üzerine çullandılar.

Marius karı kocanın “Tek çare onu gebertmek,” diye alçak sesle konuştuklarını duydu. Thénardier eline bir bıçak almış adama yaklaşıyordu. Marius dehşet içinde bir çıkış yolu ararken, masanın üzerinde duran kâğıt ilişti gözüne. Kızın sabah “*AYNASIZLAR GELDİ*” yazdığı kâğıttı bu.

Hemen kâğıdı alıp, duvardan kopardığı bir parça alçıya sararak delikten içeri attı.

“O da ne?”

“Bir not! Pencereden geldi. Eponine’in yazısı bu! Tüyelim!”

Haydutlar tutsağı bırakıp, kaçmak için pencereye koştular, ama arkalarından gelen sesle duraladılar.

“Beyler, sizi pencere yerine kapıdan alalım!” diyen Javert’di konuşan.

On beş polisle pusu kurup aşağıda kızlardan birini enseleyen Javert, sesleri duyunca silah işaretini beklemeden yukarı çıkmaya karar vermişti.

“Hepsini yakalayın, mösyöyü de çözün!” diye emretti Javert.

Kelepçeleme işi hızlı bitti. Müfettişin acımasızlığını bilen çete korkudan kolayca teslim

olmuş, pencereden kaçmaya çalışan Thénardier'nin karısı da son anda yakalanmıştı. Tutanak yazılırken, "Mösyöyü getirin!" dedi Javert. Ne var ki, mösyönün yerinde yeller esiyordu. Kargaşadan yararlanan tutsak, kimseye görünmeden pencereden kaçırılmıştı.

"Hay aksi!" dedi Javert dişlerinin arasından, "Esas oğlanı kaçırdık galiba!"

Bu olayların ertesi günü, bir çocuk şarkı mırıldanarak 50-52 numaralı viraneye gelip kapıya dayandı.

"Yine mi sen, hayta?" diye sordu yaşlı kapıcı.

"Bizimkileri ziyarete geldim."

"Kimse yok burada."

"Aa! Pederle valide yoklar mı?"

"Hapisteler."

"Hemşireler?"

"İslahevindeler."

"Hımm."

Gavroche, tam tur geri dönüp yine şarkı söyleyerek sokakta kayboldu.

4. KİTAP

SOKAKLARIN DESTANI

I

1830 Temmuz Devrimi'yle Bourbon Hanedanlığı'nın yıkılıp Orléans Dükü Louis-Philippe'in başa geçmesinin ardından Fransa'da bir geçiş dönemi başlamıştı. Temmuz Devrimi bir yarı devrim olmuş, talep edilen haklar ancak kısmen alınabilmişti çünkü. Kurulan cumhuriyet değil, anayasal monarşiydi. Ülke, ekonomi, eğitim, ceza hukuku, işçi ve kadın hakları ile ilgili sorunların yükü altında eziliyor; yoksulluk, sefalet ve kolera salgınıyla bunalan halk, içten içe kaynıyordu.

1832 yılına gelindiğinde, alttan alta örgütlenme hazırlıkları başladı. Halk, baskıların sona

ermesini; despot yönetimin ortadan kalkmasını; büyüklere iş, çocuklara eğitim, kadına sosyal hak sağlanmasını istiyor, “özgürlük, eşitlik, kardeşlik!” diyordu. Burada asıl istenen ilerlemeydi. Bütün bunları pejmürde kılıklar, elde sopa, adeta kükreyerek isteyen kalabalık barbar gibi görünüyordu belki, evet ama uygarlığı savunan barbarlardı onlar.

Karşılarındaysa, ipekli şık giysileri, pırıl pırıl ayakkabılarıyla, sıcak şöminelerin karşısında, kadife örtülü masalara nazikçe dirseklerini dayayıp, Orta Çağ bağınazlığını, cehaletini, köleliğini, ölüm cezasını, savaşı gülümseyerek savunan soy-lular vardı. Yani uygarlığı savunan barbarlara karşı barbarlığı savunan sözde uygarlar! Bereket versin ki yaşamda uçlar değil, ılımlılık kazanır. Tanrı her zaman, ılımlı bir ilerlemeden yanadır.

İşte bu dönemde ABC Dostları'nın çalışmaları hız kazanmış; Courfeyrac “siyasi nedenlerle”, ayaklanma hazırlıklarının yoğun olduğu mahallelerden birine taşınmıştı.

Polis baskınının hemen ardından 50-52 numaradaki odasından apar topar ayrılan Marius da arkadaşı Courfeyrac'ın yanında kalıyordu.

Perişan haldeydi. Sevdiceğini tam buldum derken kaybetmiş, üstelik kafası sorularla dolmuştu. Bir yandan bir kahraman, diğer yandan bir şüpheli gibi görünen bu mösyö aslında kimdi? Kızın babası mıydı? Thénardier'nin söylediği adam mıydı sahiden? Niye kaçmıştı? Polisle başı belada mıydı?

Marius aşk acısıyla yanıyordu, ama sevdiceğini nerede arayacağı hakkında fikri yoktu. İşlerine elini süremiyor, avare avare geziyordu. Çalışmayı bırakmak tehlikelidir; çünkü ara vermek kolay, yeniden başlamak çok zor gelir insana. Marius'a da böyle oldu, parasız kaldı. Her gün "biraz dolaşayım da gelip çevirilerimin başına oturayım," diyerek çıkıyor, fakat akşama kadar dönemiyordu. Sevdiceğini hatırlattığı için *Tarla Kuşu Çayırı* denilen bir yere gitmeyi adet edinmişti.

Hapse atılan çete üyeleri ise yeni bir işin peşindeydiler. İkiisi polisin elinden kaçmış, kızlar ıslahevinden çıkmışlardı. İçeridekiler, yoğrulmuş ekmek parçalarının içine yerleştirdikleri pusulalarla dışarıdakilerle haberleşiyorlardı.

Mösyö Mabeuf'e gelince, o da Marius gibi parasızlığın pençesindeydi. Resimli botanik ki-

tabı artık hiç alıcı bulamadığından, kütüphanesindeki kitaplarını bir bir elden çıkararak zar zor geçiniyordu. Öğlen yediği bir yumurta tek öğünüydü. Arada Marius'la karşılaşiyor, selamlaşıp geçiyorlardı. Ne acıdır ki, sefalet dostluk bağlarını bile koparır. İki dost iki yabancıya döner, çünkü insan artık yaşamını zar zor sürdürece kadar yorgundur.

Yine böyle yorgun akşamların birinde Mösyö Mabeuf bahçesinde oturur, güzelim çiçeklerini sulamaya bile güç bulamazken bir ses duydu.

“Çiçeklerinizi sulamamı ister misiniz?”

Yırtık pırtık giysiler içinde, sıksası çıkmış bir kızdı bu. İhtiyarcık, bu gördüğünün hayal mi gerçek mi olduğunu anlayamadan kız kuyudan çektiği suyla bahçeyi bir güzel suladı.

“Siz bir meleksiniz,” dedi çok sevinen ihtiyar, “sizin için hiç bir şey yapamayacak olmam çok acı!”

“Yapabilirsiniz,” dedi kız, “Mösyö Marius’u nerede bulabilirim onu söyleyin.”

İhtiyar bir an düşündü, sonra “Ah evet!” dedi hatırlayarak, “ona ara sıra Tarla Kuşu Çayırı’na giderken rastlıyorum. Oraya bakabilirsiniz.”

Ve kız geldiği gibi kayboluverdi.

Birkaç gün sonra bu “hayal”, çayırdaki bezgin bezgin sevdiceğini düşünen Marius’un karşısına çıktı.

“Sonunda size rastlayabildim!” dedi belli belirsiz gülümseyerek. “İçeriden yeni çıktım. Sizi evde bulamadım. Demek artık orada oturmuyorsunuz?”

“Hayır.”

“Nerede oturuyorsunuz.”

Marius yanıt vermedi.

“Beni gördüğünüze sevinmemiş gibisiniz, ama ben sizi sevindirebilirim,” dedi kız. “Adresi öğrendim. Matmazelin adresini.”

Kalbi duracak gibi olan Marius heyecanla kızın eline sarıldı.

“Haydi, hemen götür beni oraya,” dedi kızın ifadesindeki iç burkan hüznü hiç fark etmerek. “Ama bana söz ver, adresi babana söylemeyeceksin! Kimseye söylemeyeceksin Eponine.”

“Bana Eponine dediniz, adımı söylediniz, çok hoş,” dedi kız mutlulukla.

“Hadi yemin et, söylemeyeceksin,” diye yineledi Marius.

“Tamam, söylemem. Ah ne kadar da sevindi! Gelin...”

II

Şimdi manastırda bıraktığımız Jean Valjean’la Cosette’e geri dönelim.

Cosette’in kendi kararı dışında rahibe olmasının haksızlık olduğunu düşünen Jean Valjean, kendisi bu sakin yaşamdan çok mutlu olsa bile manastırdan ayrılma kararı almıştı. Bahçıvan Fauchelevent Baba ölünce, Cosette’in eğitim gördüğü beş yıla karşılık beş bin franklık bir bağışta bulunarak manastırdan ayrıldılar.

Jean Valjean’ın “Ultime Fauchelevent” adıyla Plumet (Plüme) Sokağı’nda kiraladığı bahçeli eve taşındılar. Dikkat çekmesin diye kendi haline bırakılan bahçe, birbirine dolaşmış ağaçları, sarmaşıkları, çiçekleriyle yabani ve büyümlü bir görünüm almıştı. Cosette iyi ısınan, güzel eşyalarla döşeli evde yardımcı kadınla birlikte oturuyordu. Jean Valjean ise müstemilatta, içinde bir yatak bir masa iki sandalye bulunan odasında kalıyor, burası hiç ısıtılmıyordu. En değer-

li eşyası, yanından hiç ayırmadığı kilitli minik valizdi. Cosette, biraz da kıskanarak, “vazgeçilmez valiz” diyordu buna.

Jean Valjean bir önlem olarak Paris’te iki ayrı daire daha kiralamıştı. Asıl evleri Plumet Sokağı’nda olsa da arada bu daireler de kullanılıyordu.

Baba kız her gün parka gidiyor, Pazarları kilisede yoksullara bol bol sadaka dağıtıyorlardı. Zaten Thénardier de Jean Valjean’ı orada görüp “hayırsever mösyö” adını takmıştı.

Bu arada Jean Valjean, 1831 nüfus sayımında, manastırda çalışmış saygıdeğer bir adam izlenimi uyandırdığından ulusal muhafız ordusuna alınmıştı. Yılda üç-dört kez üniformasını giyip göreve gidiyordu. Altmış yaşına geldiği için askerlikten muaf olabilirdi aslında, ama böyle kendini gizleyerek normal yaşama karışmaktan memnundu.

Hâlâ çok kitap okuyordu. Bu sayede kendini geliştirmiş, zekâsının da yardımıyla güzel ifade yeteneği kazanmıştı. Parkta otururken Cosette’e, okuduklarından ve yaşadıklarından öğrendiklerini uzun uzun anlatıyor, Cosette de onu

dikkatle dinliyordu. Baba diye bildiği bu adamı bütün kalbiyle seviyor, çocukluğunun belli belirsiz hatırladığı korkunç ortamından onu çekip çıkaran bu adamın yanında huzur buluyordu. Yine de her yeni yetme genç kızın ihtiyaç duyduğu anneden yoksundu. Rahibeler onu eğitmiş, yol göstermişlerdi, ama bir genç kızın ruhunun şekillendirilmesinde dünyanın bütün rahibeleri bile birleşseler bir annenin yerini tutamazlar.

Cosette annesini rüyasında bir melek olarak görüyor ama onun adını, kim olduğunu bilmiyordu. Bunları sorduğu zaman Jean Valjean susuyor, gülümsemekle yetiniyordu.

Bu sırada Cosette, güzel olduğunu fark etmeye başlamıştı. Bir gün bahçede yaşlı hizmetçilerinin “Matmazelin ne kadar güzelleştiğini görüyor musunuz mösyö?” dediğini duyup odasındaki aynaya bakmış, orada bembeyaz duru teni, parlak saçları, masmavi gözleriyle çok güzel bir genç kız görmüştü. Çocukluğundan beri çirkin olduğuna inanan kız, bu keşfin sevinç ve heyecanıyla eski manastır giysilerini kaldırıp atmış, güzel kıyafetler alarak alımlı bir genç hanıma dönüşmüştü.

Tek mutluluk kaynağı Cosette'in sevgisi ve yakınlığı olan Jean Valjean bu durumu kaygıyla izliyor, 'Gerçekten de çok güzelleşti. Beklenmedik olaylar tehlike yaratabilir' diye düşünüyordu.

İşte tam bu sırada Marius ortaya çıktı.

Cosette'le Marius, elektrik yüklü bulutlar gibi aşkla yüklüydüler. Kader ateşlenmeye hazır bu iki ruhu bir araya getirip de gözleri karşılaştığı an bir yıldırım çaktı. Birbirlerinden başka şey düşünemez oldular.

Cosette, babasına sezdirmeden incelediği Marius'u çok yakışıklı buluyor, onu bir hayali sever gibi uzaktan seviyordu. Jean Valjean gençlerin birbirinden hoşlandığını hissetse de, başlangıçta kondurmak istemedi. Ne var ki aşktan başı dönen Marius'un tavırlarındaki tuhafılık, "babaya sezdirmemek" için ne kadar uğraşırsa uğraşsın Jean Valjean'ın gözünden kaçmadı.

Tek mutluluk kaynağının elinden kayıp gideceğinden korkan Jean Valjean, Marius'a karşı sessiz bir savaş başlattı. Marius ise ahmakça bütün tuzaklara düşerek, bilindiği gibi en sonunda sevdiceğini evine kadar takip etti. Bunun üzeri-

ne Jean Valjean o kiralık daireden taşınıp, park gezilerine son verdi.

Bu ayrılık, aynı Marius gibi Cosette'i de çok üzdü. Sevdığı delikanlının hasretiyle yanıp tutuşuyor, ama üzüntüsünü babasına belli etmemeye çalışıyordu. Onu bir daha göremeyecek miydi yoksa? Her şey bitmiş miydi?

Kızın giderek sessizleşip solgunlaştığını fark eden Jean Valjean da acı çekiyordu. Kızını neşelendirebilmek için güneşin doğuşunu seyretmeye, kırlara götürüyordu. Bu gezintilerden birinde kürek mahkûmlarını taşıyan bir konvoyla karşılaştılar. Yırtık pırtık kıyafetlerinin arasından döv-meleri, iltihaplı yaraları görünen, bu yalın ayak, korkunç bakışlı, zincire vurulmuş, tıkıldıkları arabalarda dövülerek, kırbaçlanarak götürülen adamlar Cosette'i dehşete düşürdü. Gördükleri, gerçek olamazdı. Nefesi kesilerek ve titreyerek sordu: "Baba! Bu arabalardakiler de ne?"

Jean Valjean yanıtladı: "Mahkûmlar."

"Nereye gidiyorlar?"

"Kürek cezasına."

"Baba, onlar hâlâ insan mı?"

"Nadiren," diye yanıtladı, bir anda eski günlerini hatırlayan zavallı adam.

III

Cosette ile Jean Valjean kendilerini yardım işlerine verdiler. Thénardier'leri de işte bu sırada ziyaret ettiler. Ziyaretin ertesi sabahı Jean Valjean kolunda büyük bir yarayla eve döndü ve ateşlenerek bir ay yataktan kalkamadı. Bu sırada Cosette hiç yanından ayrılmadı, ona baktı, kitaplar okudu, şarkılar söyledi. Yara onları yeniden yakınlaştırmış, baharın da gelişiyle kızın acıları hafiflemişti.

Nisan başında Jean Valjean, evde para azalınca çıktığı ama kimseye nereye gittiğini söylemediği bir-iki günlük yolculuklarından biri için evden ayrıldı.

Akşam vakit geçirmek için piyano çalıp şarkı söyleyen Cosette, bahçede bir ayak sesi duyup aşağı indi. Korkusuz bir kız olduğu için bahçeyi aradı, ama kimseyi bulamadı. Ertesi gece yine sesler duydu. Yine bahçeyi araştırıp geri dönerken ay ışığında kendi gölgesinin yanına düşen bir gölge fark etti. Arkasında duran şapkalı bir adamın gölgesi! Nefesini tutup bekledi. Cesaretini toplayıp da başını arkaya çevirdiğinde kimseyi göremedi.

Gelir gelmez babasına bu olayı anlattı. Endişelenen Jean Valjean her gece aşağıya inip tetikte beklemeye başladı. Nihayet üçüncü gece gülererek Cosette'i aşağıya çağırıp, "Bak," dedi, "işte senin şapkalı adam!"

Yandaki evin şapkalıklı bacasının bahçeye düşen gölgesi, gerçekten de şapkalı bir adama benziyordu. Böylece "bahçede dolaşan adam" şüphelerinden kurtuldular.

Yine Jean Valjean'ın dolaşmaya çıktığı bir gece, Cosette bahçede gezinirken hep oturduğu bankın üzerinde büyük bir taş gördü. O taşın daha önce orada olmadığına emindi. Bu kez gerçekten korkuya kapıldı. Hemen eve koşup, yardımcı kadına bütün panjurları içeriden kilitlemesini tembihledikten sonra kâbuslarla dolu bir uyku uyudu.

Güneşin doğuşu, gece korkularımızı siler. Cosette de uyanınca kendine güldü. "Amma da ödlekleştim!" diye geçirdi içinden. Taşın da şapkalı adam gölgesi gibi bir hayal olduğunu düşünüp bahçeye çıktı. Ne var ki banka yaklaşıncı sırtından soğuk bir ter boşandı. Taş oradaydı! Ve altında bir zarf vardı!

Heyecanla taşı kaldırdı. Üzerinde ne isim ne de adres olan zarfın içinden, her sayfasına çok güzel bir yazıyla aşkla ilgili birkaç satır yazılmış bir defter çıktı.

Titreyen elleriyle okuduğu satırlardan birkaçı şöyleydi:

“Aşk acısı çeken ruh nasıl da hüznünlüdür!”

“Sevgilinin bir gülüşü, ruhun düşler sarayına girmesine yeter.”

“Ayrı düşen aşıklar görüşüp yazışamamaları da, birbirlerine kuş cıvıltıları, çiçek kokuları, çocuk gülüşleri, güneş ışıkları ve yıldız pırıltıları göndererek haberleşirler. Ey bahar, sevdiğime mektubumsun sen!”

“Ah aşk! Birbirini anlayan iki ruhun, birbirini seven iki kalbin, birbirinin içinde eriyen iki bakışın sevinci!”

“Parka geliyor mu? Hayır mösyö. Bu kiliseye geliyordu değil mi? Artık gelmiyor. Bu evde oturuyor değil mi? Taşındı. Nereye? Söylemedi. Ruhunun adresini bilmemek ne acı.”

Cosette emindi, bu satırların sahibi yalnızca o olabilirdi. ‘Bunları bana yazmış!’ diye düşün-

dü heyecanla. Bahçedeki ayak sesleri ve gölge de ona aitti demek. Adresini bulmuştu. Büyük bir sevinçle odasına kapanıp, defteri defalarca okudu.

Akşam en beğendiği elbisesini giyip hazırlanarak, babası evden çıkar çıkmaz bahçeye indi. Bankın yanına geldi ve arkasında birisinin durduğunu sezerek döndü. Oradaydı! Oydu! Ta kendisi!

Bayılacak gibi olan Cosette geri geri giderken bir ağaca çarpıp yaslandı.

“Benden korkmayın,” dedi delikanlı. “Bağışlayın ama sizsiz yaşayamıyorum. Geceleri gelip pencerenize bakıyorum. Şarkılarınızı dinliyorum. Merak etmeyin kimseye görünmüyorum. Gelmemeye izin verin ne olur. Siz benim meleşimsiniz, sizi deli gibi seviyorum! Bana kızmıyorsanız değil mi?”

Bu sözleri duyan Cosette “Anneciğim!” diyerek yere yığılırken, delikanlı onu son anda yakaladı.

“Siz de beni seviyor musunuz?”

“Susun! Biliyorsunuz bunu!”

Banka oturup el ele tutuşarak bir süre sustular. Sonra birbirlerini nasıl uzaktan sevdiklerini, görüşemediklerinde nasıl üzüldüklerini, neler hissettiklerini anlattılar. Bir saatin sonunda artık sevgili olmuşlardı.

“Adınız nedir?” diye sordu Cosette delikanlının omzuna yaslanarak.

“Marius. Sizinki?”

“Cosette.”

IV

Borç batağına sürüklendikleri sırada Thénardier’lerin iki oğlu daha doğmuş, böylece iki kıza üç oğlan eklenince, çocuk sayısı beře çıkmıştı. Bildiğimiz üzere yalnızca kızlarını seven anne, Gavroche’un ardından diğeri iki oğlunu da başından savmanın bir yolunu bulmuş, onları zenginlerin gayrimeşru çocuklarına para karşılığı bakan bir kadına vermişti. Fakat yasa dışı işlere karışan bu kadın bir baskında yakalanıp hapse atılınca, çocuklar bir anda sokakta kaldılar.

Paris’te kolera salgınının kol gezdiği 1832 ilkbaharı çok soğuk geçiyordu. Gavroche kim bilir

nereden bulduğu bir kadın şalına atkı gibi sarınmış, titreyerek bir berber dükkânının önünde duruyordu. Üç gündür midesine tek lokma girmemişti. Bu sırada kendisinden de küçük, yedi ile beş yaşlarında iki oğlan dükkâna girip ağlayarak bir şeyler anlatmaya başladılar. Berber iki çocuğu öfkeyle itekleyip dışarı atarken “Gelmiş boş yere insanları üşütüyorlar!” diye homurdandı.

“Ne oldu size veletler?” diye sordu Gavroche.

“Yatacak yerimiz yok,” dedi büyüğü.

“Hiç buna ağlanır mı çaylaklar! Gelin benimle,” dedi Gavroche. Oğlanlar ağlamayı bırakıp peşine düştüler. Kalpsiz berbere çok kızan Gavroche adama söylenirken, karşılarına kısacık elbisesi içinde titreyen on üç-on dört yaşlarında bir dilenci kız çıktı.

“Zavallı kız, al da biraz ısın,” diyerek atkısını kızın morarmış kemikli omuzlarına sardı.

“Bırr,” dedi Gavroche, giderek şiddetlenen sağanağın altında titreyerek ve oğlanlara döndü:

“Yemek yediniz mi?”

“Sabahtan beri açız.”

“Ananız babanız yok mu sizin?”

“Var ama neredeler bilmiyoruz, mösyö.”

“Bazen bilmemek bilmekten iyidir,” dedi bir filozof gibi Gavroche. “Kocaman insanların kayboluvermeleri de çok saçma ya neyse. Biz gidip bir şeyler bulalım.”

Fırına girdiler. “Garson, bize üç porsiyon ek-mek!” dedi fırıncıya cebinde bulduğu bozuklu-ğu uzatarak. Herkese birer parça verip en küçü-ğünü kendine aldı. “Lüpletin!” dedi. Oğlanların anlamayıp şaşkın şaşkın baktıklarını görünce, “Yiyin yani!” diye ekledi. Böylece karınlarını doyurup tekrar yola koyuldular.

Çok geçmeden genç bir adam önlerini kesti.

“Vay Montparnasse (Monparnas)!” dedi Gavroche. “Nereye böyle?”

“Şişşt! Yavaş konuş! Babet’e!” dedi genç adam.

Babet, Thénardier’nin evindeki baskında içeri atılan çete üyelerinden biriydi.

“Kodeste değil mi o?” diye sordu Gavroche.

“Kaçtı. Bir işimiz var. Sen nereye?”

“Şu bebeleri yatıracağım,” diye yanıtladı Gavroş oğlanları göstererek.

“Nerede?”

“Evimde.”

“Evin mi var?”

“Evet var ya! Filin içinde.”

“Filin içi?”

“He, filin içi, ne var yani?”

“Vay! Demek girişi var. Tırmanıyor musun?”

“Evet bacadan.”

Bu tuhaf konuşma süremedi, çünkü polislerin o yana geldiğini fark eden Montparnasse’ın sıvışması gerekti. “Lazım olursam uğra!” diye bağırdı Gavroche arkasından.

O zamanlar Bastille Meydanı’nın köşesinde ilginç bir anıt vardı. Napolyon’un Mısır başkomutanlığının bir simgesi olarak inşa edilen dev bir fildi bu. Bakımsızlıktan rengi solmuş, her yanı dökülen içi boş bir fil heykeli. Gavroche’un evi burasıydı işte. Oğlan, ayağından tırmanarak içine girdiği fili oradan buradan bulduklarıyla yaşanacak hale getirmişti.

“İki bebe” tırmanmayı beceremeyeceklerinden, yandaki inşaattan getirdiği merdiveni filin karnındaki deliğe dayayan Gavroche oğlanları zor da olsa yukarı çıkardı. Mumu yaktı ve “İşte bizim ev!” dedi neşeyle.

Yanından geçen zenginlerin “Bu ne işe yarıyor sanki!” diye burun kıvırdığı fil, toplumun

bütün kapıları yüzüne kapattığı bu anasız baba-sız, yiyeceksiz, giyeceksiz küçük oğlanı soğuktan, kardan, yağmurdan koruyor, içinde uyutup yaşamasını sağlıyordu.

Gavroche mumu yaktı. Etrafı şaşkınlıkla izleyen oğlanları, hasırdan bir şilte, kalın bir battaniye ve çaputtan yastıklardan oluşan yatağına yatırdı. Yatak, tavandaki kirişe bağlanmış tel-den bir kafesin içindeydi. “Hadi artık uyuyun bakalım,” dedi Gavroche. “Mum pahalı. Işığı söndüreceğim.”

“Bu, ne işe yarıyor?” diye sordu büyük oğlan kafesi inceleyerek.

“Sıçanlar için,” diye yanıtladı Gavroche. “Şimdi zıbarın.”

Yine de biraz açıklamak gerektiğini düşünmüş olacak ki, “Kafes hayvanat bahçesinden,” dedi. “Yırtıcı hayvanların kaçmaması için kullanılıyorlar. Orada bundan bir dolu var.”

“Oh ne güzel, sıcakmış,” dedi battaniyenin altına giren küçük oğlan.

“Bunu maymunlardan aldım,” diye açıkladı Gavroche, “hasır da bir zürafanıydı. Aldım diye kızmadılar bana. ‘Fil için alıyorum’ dedim onlara. Şimdi söyleyin bakalım niye ağlıyordunuz?”

“Gidecek evimiz yoktu mösyö,” dedi oğlan, “karanlıkta yalnız kalmaktan korktuk.”

“Ağlayıp sızlanmanın kimseye faydası olmaz. Ben size bakarım. Yazın nehirde yüzeriz, tiyatroya gideriz, çok eğleniriz.”

Bu sırada yağmur şiddetlendi. Çocuklar gök gürültüleri ve şimşekler arasında birbirlerine sarıldılar. Gavroche mumu söndürdü.

Karanlık olunca içinde yattıkları kafes sallanmaya başladı. Tıkırtılar, sürtünme sesleri duyuldu. Korkudan ödü patlayan küçük oğlan çekinerek sordu: “Mösyö bu ne sesi?”

“Sıçanlar,” dedi Gavroche yarı yarıya uyur halde.

“Niye kedi almıyorsunuz?”

“Aldım ama onu yediler.”

“Kim kimi yedi?”

“Sıçanlar kediyi.”

Çocuk dehşete kapılmıştı: “Bizi de yerler mi?”

“Tabii ki yerler. Ama korkma, kafesten içeri giremezler. Ver elini bana.”

Gavroche’un elini tutan çocuk güven duyarak uyudu. Sıçanlar tekrar gelseler de artık korkan olmadı, çünkü üç çocuk derin bir uykuya dalmışlardı.

Sabaha karşı Gavroche “Kirikikiyu!” diye bir çığlık duyarak uyandı. Filin karnındaki delikten aşağı bakınca Montparnasse’ı gördü.

“Gel, bize lazımsın,” diye bağırdı delikanlı.

“İşte karşınızdayım,” dedi bir çırpıda aşağı inen oğlan.

V

Aynı gece, çetenin üyeleri hapishaneden kaçış planlarını uygulamaya koymuşlardı. Çatıdaki tamirat için getirilen iskelelerle merdivenler işlerini kolaylaştırıyor, gök gürültülü fırtına sesleri duyulmaz hale getiriyordu. Üç suç ortağı önden kaçmayı başardılar. Hücre hapsinde olan Thénardier ise ceza odasından çıkmış, her nasılsa çatıdan çatıya atlamış ama üç kat yüksekliğindeki bir duvarın üzerinde mahsur kalmıştı. Bir karış enindeki duvarın üzerinde sıırılsıklam bir halde yardım bekliyordu.

Derken bulunduğu duvarın altına sakına sakına bir adamın geldiğini gördü. Çok geçmeden ona üç adam daha katıldı.

“Kirişi kıralım hadi, ne halt yemeye aha burada bekliyoruz?” dedi biri.

“Yağmur fena, aynasızlar nöbet tutuyor. Enseleniriz,” dedi ikincisi.

“Ne acelemiz var, bekleyelim, bize ihtiyacı olabilir,” dedi üçüncüsü. Montparnasse’dı bu.

Birinci karşı çıktı: “Ne maval okuyorsun? Hancı besbelli fıyamadı, enselendi.”

“He ya. Beklersek biz de enseleniriz, tabanları yağlayalım,” diye onayladı ikinci.

Konuşmalarından arkadaşlarını tanıyan ve yerini belli etmezse kurtulamayacağını anlayan Thénardier, yanındaki kopuk halat parçasını aşağı atınca adamlar kafalarını kaldırıp onu gördüler. “Dondum, indirin beni buradan,” dedi fısıldayarak.

Fakat duvar çok yüksekti; birinin uzun bir halatı yukarıya çıkarması gerekiyordu. Duvarın yanındaki çürümüş boruya baktılar.

“Buna ancak bir velet tırmanabilir,” dedi birinci haydut.

“Tamam bu iş bende!” dedi Montparnasse ve işte bu yüzden Gavroche’dan yardım istemeye gitti.

Gavroche’a “Yukarıda kurtarılacak bir adam var. Borudan tırmanıp, halatı yukarı bağlayabilir misin?” diye sordular.

“Ahmakça bir soru,” diyen oğlan ayakkabılarını çıkardı, borudan tırmanıp adamın yanına gelince “Bak sen şu işe!” diye şaşırdı. “Bizim pe-dermiş! Neyse, benim için fark yapmaz.”

Thénardier aşağı iner inmez, şeytani fikirleri geri döndü. İlk cümlesi “Kimin başını yiyoruz?” oldu.

“Plumet Sokağı’nda bir ev var. İçinde yalnız kadınlar yaşıyor,” dedi haydutlardan biri.

“Tamam hallederiz,” dedi Thénardier.

Bu sırada babası acaba kendisiyle konuşur mu diye oyalanmış olan Gavroche, umudu kesip, “İşiniz hallolduğuna göre bana müsaade,” deyip bebeleri uyandırmaya gitti. Onların kendi öz kardeşleri olduğunun farkında değildi.

“Veledi senin oğlana benzettim,” dedi Babet.

“Hadi oradan, ne alaka?” dedi hancı. Öz oğ-lunu tanımamıştı bile.

VI

Bu arada Cosette ile Marius, her gece buluşuyorlardı. Birbirlerine geçmişlerini anlattılar, hiçbir şeyden ve her şeyden konuştular; bazen

de yan yana öylece durdular. Çok mutluydular. Bu buluşmaları fark etmeyen Jean Valjean, Cosette'inin yine eskisi gibi canlanıp neşelenmesine çok seviniyordu. Marius'un ev arkadaşı Courfeyrac ise, arkadaşının kendini gizemli bir güzele bu derece kaptırmasından endişe duyuyordu.

Gerçekten de yakında işler karışacaktı.

Marius bir akşam yine buluşmaya giderken, yolda Eponine'le karşılaştı. Onu kendisine adresi verdiği günden beri hiç görmemiş, tamamen unutmuştu. Şu anki mutluluğunu ona borçlu olsa da kızla karşılaşmaktan rahatsızlık duydu, onu görmezden geldi. Bunun üzerine kız delikanlının peşine düştü; bahçe demirlerinden birini çıkarıp içeri girdiğini görünce, "Bak sen!" diye mırıldandı sıkıntıyla, "Bu, olmadı işte!" Ve adeta bir bekçi gibi, parmaklığın yanındaki kuytuya oturdu.

Bir saat kadar sonra altı tekinsiz adam sokağa girip, evin önünde durdular.

"Aha bura!" dedi biri.

"İt var mıdır ki?" diye sordu diğeri tek tek parmaklıkları yoklarken. "Yoksa, içeri sızmak kolay olacak."

Tam yerinden çıkan parmaklığa gelmişti ki, bir el kolunu tuttu.

“İt var!” dedi çatlak bir ses.

“Kim bu eksik etek?” diye homurdandı adam.

“Kızınız!”

“Vay!” dedi Thénardier, “Ne arıyorsun burada? Bırak da işimizi görelim.”

“Asıl sizin burada ne işiniz var peder bey?” dedi Eponine babasının boynuna sarılarak. “İçerden nasıl çıktınız? Anlatın bakalım. Valide hanım nerede?”

“Bilmem,” dedi baba. “Çekil git şimdi de yolumuzu bulalım!”

“Aile sohbeti bittiyse, aynasızlar damlamadan işi halledelim!” dedi Babet sabırsızca.

“Bu evden iş çıkmaz!” dedi Eponine. “Bilgi toplama görevi bendeydi, ben de diyorum ki kendinizi boşuna tehlikeye atmayın.”

“İçeride yalnız yaşayan kadınlar varmış.”

“Hayır onlar taşındı. Şimdikiler çok yoksul.”

“Ee, defol da biz kendimiz bakalım!”

Birdenbire yüzü değişen Eponine, “İçeri girmeye yeltendiğiniz anda bağırıp, herkesi başınıza toplarım!” diye diklendi.

“Ne olmuş buna?” dedi şaşırان Thénardier.

“İçeride sevgilisi filan mı var?” diye sordu Babet.

“İt var dedim ya,” dedi sinirli bir kahkaha atan kız, “hatta kurt var. O da benim ve yaklaşırsanız havlarım. Havlarım ve en önce de babamı yakalatırım. Sizden korkmuyorum.”

Adamlar şaşırmışlardı. Duvarın kenarına oturmuş ayağını sabırsızca sallayan, sıskalıktan kemikleri çıkmış bu kızın yüzünde öyle kararlı bir ifade vardı ki, altı hırsız eve girmeden dönüp gittiler.

Bütün bunlar olup biterken, Marius, Cosette’in yanındaydı. Kızın ağlamış olduğunu fark edip, “Ne oldu sana?” diye sordu.

“Ah,” dedi kız banka oturarak, “babam bu sabah bana ‘Hazırlan! İşlerim var, gitmemiz gerekebilir,’ dedi.”

“Nasıl?”

“Bir hafta içinde yola çıkabilirmişiz diyorum. İngiltere’ye gidebilirmişiz.”

“Ama bu, korkunç bir şey!” diye inledi Marius tepeden tırnağa titreyerek. “Gideceksiniz yani?”

“Babam gidiyorsa, elimden başka ne gelir ki?” dedi Cosette üzgün üzgün. Sonra birden gülümsedi.

“Bir fikrim var!” dedi. “Sana adresimi gönderirim, sen de hemen gelirsin.”

“Ben? Sizinle?” diye bağırdı Marius, “Delirdin herhalde. Hiç param yok ki benim. Pasaport bile çıkaramam. Bir sürü de borcum var!”

Cosette hıçkırı hıçkırı ağlamaya başlayınca, bu sefer de Marius’un aklına bir fikir geldi. “Yarın beni bekleme, öbür akşam geleceğim.”

“Olamaz! Ne yapacaksın ki yarın?”

“Bir şey deneyeceğim. Geldiğimde söylerim. Ama adresimi bilmen gerek.”

Cebinden çıkardığı çakıyla adresini duvara kazıdı: *Verrerie Sokağı, 16 numara.*

“Seni seviyorum,” dedi, “Öbür gece tam dokuzda buluşalım.”

Marius ertesi akşam dedesinin yanına gitti.

O sırada doksanını aşmış olan dede, yavaş yavaş ortaya çıkan ihtiyarlık belirtileriyle birlikte Marius’u bir daha göremeden ölme korkusuna kapılmıştı. Torunu gözünde tutuyor, yalnız kaldığında hep onu düşünüyor ama inatçılığı

yüzünden bunu hiç belli etmeyip, geri adım atmıyordu.

4 Haziran gecesı şömine ateşinin karşısında oturmuş, kırgınlığın ağır bastığı derin bir sevgiyle torununu düşünürken; hizmetkâr, Marius'un geldiğini bildirdi. Elektrik çarpmış gibi yerinde doğrulan dede, "Gelsin!" dedi heyecanla.

Sonunda! Dede şaşkınlık ve mutluluktan kendinden geçecek haldeydi. Eskimiş giysileriyle kapının yanında duran solgun genç, Marius'un ta kendisiydi! Kalbi şefkatle, torununa sarılma isteğiyle dolu olsa da, ağzından şu sert sözler döküldü:

"Niye geldin buraya? Özür dilemek için mi?"

"Hayır mösyö," diye çekinerek söze başladı Marius. "Sizden tek bir dileğim var, sonra gideceğim."

"Gitmenizi isteyen kim?" dedi yumuşayan dede torununun gelip sarılmasını bekleyerek. Fakat Marius bunu anlamayınca tekrar sinirlendi.

"Saygısızca evi terk edip dört yıl sonra geliyor ve başka laf etmiyorsun, demek? Söyle o vakit, ne istiyorsun?"

“Evlenmeme izin vermenizi,” dedi Marius.

O yıllarda gençler yirmi beş yaşından önce aile izni olmadan evlenemiyorlardı.

“Vay vay, mösyö yirmi bir yaşında evlenmek istiyor ha! Kiminle peki?”

Marius ağzını açamadan hiddetle devam etti: “Avukatlıktan ne kadar kazanıyorsun? Çok mu?”

“Hiç,” dedi Marius.

“Kız mı zengin?”

“Yoo.”

“Adı ne?”

“Matmazel Fauchelevent,” dedi Marius, “Yalvarırım evlenmemize izin verin.”

“Hıh,” dedi dede, “Gideyim şu yaşlı bunağa yirmi birinde, peş parasız, kariyerimi bir kenara atarak, matmazel filancayla evlenmeme izin verin diyeyim, nasıl olsa kabul eder diye düşündüy-sen çok yanıliyorsun! Hayatta kabul etmem!”

“Babacığım!” dedi Marius.

Bu söz ihtiyarı bir anda yumuşattı.

“Anlat bakalım!” dedi.

“Ah!” diye başladı delikanlı. “Onu ne çok seviyorum bir bilseniz. Fakat babası onu İngilte-

re'ye götürecek, bir daha görüşemeyeceğiz. Kesinlikle evlenmemiz gerek.”

İhtiyar güldü. “Biz de bu yollardan geçtik,” dedi. “Gençsin, unutursun. Başkasını bulursun. İstersen arkadaşlığına devam et. Evlenmene gerek yok.”

Marius aşkının ayaklar altına alındığını düşünce bembeyaz oldu. Ayağa kalktı. “Beş yıl önce babama hakaret etmiştiniz, şimdi de eşime ediyorsunuz,” dedi kırılgan bir sesle. “Sizden bir şey istemiyorum artık, elveda.”

Ve şaşkına dönen yaşlı adamı öylece bırakıp, dışarı çıktı.

VII

Peki, Jean Valjean neden gitmeye karar vermişti? En önemli sebep birkaç gün önce yolda Thénardier'ye rastlamış olmasıydı. Bu, tehlike demekti. Öte yandan o sırada Paris'te siyasal açıdan hareketli günler yaşanmaktaydı. Polis tetikteydi ve bu gizlenen bir kaçak için iyiye alamet değildi. Bir de geçen sabah bahçeye indiğinde, duvarda gördüğü adres bütün bunlara

tuz biber olmuştu: *Verrerie Sokağı, 16 numara*. Adresin yeni kazındığı belliydi. ‘Bu nedir?’ diye düşünürken bahçede bir hareket hissetmiş, arkasını dönünce kucağına bir kâğıt düşmüştü. “BURADAN TAŞININ” yazıyordu kâğıtta. Kaçan kişiyi iyice görememişti, ama bu bir uyarı olmalıydı. İyice kaygılanan Jean Valjean, çareyi İngiltere’ye gitmekte bulmuştu.

Dedesinin evinden büyük bir umutsuzlukla çıkan Marius ise çok kötü bir gece geçirmiş, ertesi sabah arkadaşları “General Lamarque’ın cenazesine geliyor musun?” diye sorduklarında, bu soru hiçbir anlam ifade etmemişti. Bütün gün sokaklarda ne yaptığını bilmeden dolaşmış, kulağına çalınan çatışma seslerine bile bir anlam verememişti. Nihayet saat dokuzda Cosette’le buluşmaya gittiğinde, dünya başına yıkıldı. Evin kapısı duvardı! Sevdiceği yoktu, gitmişlerdi. Büyük bir umutsuzlukla bunu anladığı an, “Mösyö Marius!” diyen bir ses duydu. Eponine’in sesine benziyordu.

“Arkadaşlarınız sizi barikatta bekliyorlar!” dedi ses.

Bahçeden çıkan Marius, koşarak karanlıklara karışan bir gölgeden başka şey göremedi.

O dönemde Paris'in içten içe kaynadığını söylemiştik. 5 Haziran 1832 günü, meclisteki cumhuriyetçi grubun başkanı General Lamarque'ın cenaze töreni sırasında başlayan gösteriler, giderek bir ayaklanma boyutuna varacaktı. Cenaze törenine katılanlar, sloganlar yazan pankartlar açınca, karşılarında kralın askerlerini buldular. Barikatlar kuruldu, çatışmalar başladı.

Birkaç ay önce, kim olduklarını bilmeden, fiilin içinde öz kardeşlerini ağırlamış olan Gavroche, ertesi sabah çocuklardan ayrılırken "Akşam yine buraya gelin veletler! Karnınızı doyurur, yukarıda yatırırım sizi," diye tembih etmiş ama gelen giden olmamış, Gavroche onları bir daha hiç bulamamıştı. Zavallılıklara ne olmuştu kim bilir?

O gün yolu çocukları kapıya koyan berberin sokağına düşünce, bütün bunlar aklına geldi, içi üzüntü ve öfkeyle doldu. Oradan geçmekte olan büyük bir grubun peşine takıldı. Courfeyrac ve Marius'un diğer arkadaşları da barikata giden bu grubun içindeydiler. Hatta Mösyö Mabeuf bile sessizce grupla birlikte yürümekteydi.

Grup tesadüfen Courfeyrac'ın evinin önünden geçerken delikanlı "İyi denk geldi. Ben de cüzdanımı ve şapkamı unutmuştum," deyip bir acele içeri girince kapıcı onu durdurdu: "Sizi görmek için saatlerdir bekleyen biri var."

"Kimmiş?"

Çok zayıf, eski bir gömlekle yamalı bir kadi-fe pantolon giymiş, erkekten çok erkek kılığına girmiş bir kıza benzeyen genç bir işçiydi bekleyen.

"Mösyö Marius'u soracaktım," dedi çatlak bir sesle.

"Burada değil. Nerede bilmiyorum ve şimdi ben de gidiyorum."

"Nereye?"

"Barikata."

"Ben de gelebilir miyim?"

"Sen bilirsin..."

Böylece genç işçinin de katıldığı kafiye giderek büyüyüp elli kişiye ulaşarak, nasıl olduğunu pek de bilemeden, kendisini Saint Dennis Sokağı'ndaki Corinth meyhanesinin önünde buldu ve bu sokağa iki barikat kuruldu.

Yolda kafiye kır saçlı, sert bakışlı bir adam da katılmıştı. Gavroche ilk başta dikkat etmedi-

ği bu adamı, akşam karanlığı çöktükten sonra fark etti ve hemen tanıdı. Grup liderine yaklaşıp “Şu adamı görüyor musunuz? O bir polis hafiyesi,” diye uyardı.

“Emin misin?”

“İki hafta önce yolda gezinirken beni kulaklarımından havaya kaldırmıştı,” dedi oğlan.

Bunun üzerine beş kişi adama yaklaşıp, “Kim-siniz? Hafiye misiniz?” diye sordular.

“Ben otoritenin ajanıyım, evet,” dedi adam taviz vermez bir gülümsemeyle.

“Adınız?”

“Javert.”

Bunun üzerine liderin bir işaretiyle adamlar hafiye-yi kısıkıvrak bağladılar.

“Sen şimdi gidip çevreyi kolaçan et,” dedi lider, Gavroche’a.

Bu sırada Marius kafası çok karışık bir halde barikatın olduğu sokağa doğru ilerliyordu. Arkadaşları çağırdığı için oraya gitmesi gerektiğine inanıyor, fakat bir yandan da imparatorluk için savaşmış olan babasını düşünüyordu. Şimdi cumhuriyet adına savaşma sırası kendisindeydi, ama bir iç savaşa karışmak? Çatışmaya katılma-

ya gönüllü olmasa da arkadaşlarının yardımına koşmadan kaçıp gitmeyi kendisine yakıştıarmıyordu. Babası olsa “Haydi gitsene korkak!” diye bağıracaktı. Bütün insanlar kardeş olduğuna göre, aslında iç savaş veya dış ülkeyle savaş diye bir şey de yoktu; tüm savaşlar kardeşler arasında oluyordu. Ne yazık...

Marius titredi.

Üstelik Cosette hiç haber vermeden, mektup bile göndermeden taşınmıştı. “Demek ki artık beni sevmiyor” diyordu Marius kendi kendine. Öyleyse hiçbir şeyin anlamı kalmıyordu.

Marius çıt çıkmayan sokağın kenarına oturmuş, kararsızlık içinde bunları düşünürken şarkı söyleyen bir çocuk sesi sessizliği bozdu. Bu bari-kattakileri uyaran Gavroche’tan başkası değildi. Nitekim şarkı biter bitmez muhafızların yayılım ateşi başladı. Mösyö Mabeuf ilk vurulanlardan biri oldu. Ardından muhafızlar barikata girdiler. Courfeyrac’ın yardım çağlığı duyulunca kendini tutamayan Marius arkadaşlarının yardımına koştu ve gider gitmez Gavroche’la Courfeyrac’ı kurtardığı gibi, cesur bir hareketle muhafızların geri çekilmesini de sağladı.

Bu kargaşa sırasında Marius, bir namlunun kendisine doğrultulduğunu fakat tam nişan alırken bir elin namlunun ucunu kapadığını görür gibi olmuştu.

Ortalık durulunca karanlıkta bir ses duydu:

“Mösyö Marius!”

Birkaç saat önce “Arkadaşlarınız sizi barikatta bekliyorlar,” diyen sesteki bu, ama Marius sahibini göremedi.

“Aşağıya bakın,” dedi ses.

Marius kadife pantolon giymiş genç işçiye gördü. Kanlar içindeydi.

“Tanımadınız mı beni?”

“Hayır.”

“Eponine.”

Marius hemen çömeldi. “Burada ne yapıyorsunuz?”

“Ölüyorum.”

Marius kızı kaldırmak için elini tuttu, ama kız acıyla bağırınca elin ortasında kocaman bir delik olduğunu gördü. Namluyu tıkayan el buydu demek!

“Ah zavallı çocuk!” dedi Marius. “Ama bu yaradan ölünmez, gelin size pansuman yapalım.”

“Kurşun elimden geçti, ama sırtımdan çıktı,” dedi kız. “Pansuman işe yaramaz. Yanıma oturun yeter.”

Başını Marius’un dizine yaslayıp ona bakmadan “İşte bu iyi geldi. Acım dindi,” dedi. Sonra gözlerini Marius’a çevirip olanları anlatmaya başladı.

“O bahçeye gitmenize üzülüyordum. Saçma tabii, çünkü orayı ben göstermiştim size.”

Durdu. “Beni çirkin buluyordunuz değil mi?” diye sordu. “İşte bu yüzden sizi buraya gönderdim. Buradan kimse sağ çıkamayacak. Yine de elimi namlunun önüne koydum. Komik tabii. Ama sizden önce ölmek istedim. Odanıza girdiğim günü hatırlıyor musunuz? Ya da yolda karşılaşmamızı? Her şey ne güzeldi. Hava sıcaktı. Kuşlar ötüyordu.”

Delik eliyle göğsündeki kanlı deliğe bastırdı. “Ah! Boğuluyorum!” dedi.

O sırada Gavroche’un sesi duyuldu. Şarkı söylüyordu.

“O! Benim kardeşim.” dedi kız. “Beni görmemesi gerek.”

“Şarkı söyleyen çocuk mu?” diye sordu Marius, babasının Thénardier'lere elinden gelen her türlü iyiliği yapmasını söylediğini hatırlayarak.

“Evet,” dedi kız ve kalkmaya yeltenen Marius'u durdurdu.

“Fazla zamanım kalmadı. Dinleyin. Cebimde size yazılmış bir mektup var. Dün postaya vermem gerekiyordu, ama size ulaşmasını istemediğim için göndermedim.”

Marius mektubu bulup aldı.

“Şimdi bana söz verin,” dedi kız.

“Söz veriyorum.”

“Ölünce beni alnımdan öpeceğinize söz verin. Hissedeceğim.”

Gözleri kapandı. Marius zavallı kızın ruhunu teslim ettiğini sandı, fakat kız bir başka dünyadan gelir gibi bir sesle, “Sanırım size biraz aşık olmuştum ben,” dedi ve ancak o zaman son nefesini verdi.

Marius sözünü tutup, o soğuk alnı öptü ve mektubu açmak için sabırsızlanarak yan tarafa geçti. Erkek ruhu böyledir; talihsiz kız gözlerini kapar kapamaz, delikanlı mektubu açma derdine düşmüştü.

Mektup şöyleydi:

“Sevgilim, heyhat! Babam hemen yola çıkmak istiyor. Bu akşam Homme-Armé Sokağı, 7 numarada olacağız. Sekiz gün içinde de Londra’ya gideceğiz. Cosette, 4 Haziran.”

Bu arada olanları özetleyelim: Marius’u Cosette’den ayırmak isteyen Eponine, erkek kılığına girmiş ve Jean Valjean’ı “BURADAN TAŞININ” yazan notla uyarmıştı. Telaşa kapılan adam hemen diğer evlerine geçmeye karar verince, Cosette bu mektubu yazmış ve tek başına sokağa çıkamayacağından, o sırada bahçenin önünde Marius’u bekleyen genç işçi kılığındaki Eponine’e beş frank vererek, postalamasını rica etmişti. Kız tabii ki mektubu postalamadı, ama son bir kez sevdiğini görmek için mektubun üzerindeki adrese yollandı. ABC Derneği üyelerinin barikata gittiklerini öğrenince, Marius’u da oraya gönderme fikri geldi aklına. Böylece sevdiği delikanlı da kendisiyle birlikte ölüme sürüklenecek, Cosette’ten sonsuza dek ayrılacaktı. Sonra ne olduğunu biliyorsunuz...

Marius mektubu sevinçle öptü. Cosette onu hâlâ seviyordu demek! Ama bu sevincin parlamasıyla sönmesi bir oldu. Evlenmeleri olanaksızdı! Umutsuzluk içinde Cosette'e şu mektubu yazdı:

“Dedem evlenmemize izin vermedi. Sana koştum ama sen yoktun. Seni seviyorum. Bu mektubu okuduğunda ölmüş olacağım, elveda.”

Mektubu katladı; üzerine “Matmazel Cosette Fauchelevent’a” diye başlayıp sokağın adını yazdı. Sonra bir an düşünüp, cebindeki defterin başına şu notu ekledi: *“Ben Marius Pontmercy. Naaşımı Filles-du-Calvaire Sokağı 6 numarada oturan dedem Mösyö Gillenormand’a teslim ediniz.”*

Ve sevdiğine veda ettiği bu mektupla Thénardier'nin oğlunu barikattan uzaklaştırıp kurtararak, babasının vasiyetini kısmen de olsa yerine getirmek avuntusuyla Gavroche'u çağırdı.

“Bu mektubu hemen götürebilir misin?”

Gavroche aslında barikattakileri bırakıp gitmeye gönülsüzdü, ama yaşamını kurtaran kişi-

nin isteğini reddedemeyeceğinden mektubu alıp yola koyuldu.

Bu arada Jean Valjean ile Cosette, bir gün önce diğer evlerine yerleşmişlerdi. Yanına kalem, defter ve kurutma kâğıdı almayı unutmayan Cosette, başının ağrıdığını söyleyerek odasına kapanmıştı. Jean Valjean ise biraz olsun rahatlamıştı. Salonda bir aşağı bir yukarı dolanırken, garip bir şey çarptı gözüne. Büfenin üzerindeki eğik duran aynaya bir yazı yansımıştı:

“Sevgilim, heyhat! Babam hemen yola çıkmak istiyor. Bu akşam Homme-Armé Sokağı, 7 numarada olacağız. Sekiz gün içinde de Londra’ya gideceğiz. Cosette, 4 Haziran.”

Jean Valjean çok şaşırdı ve önce anlayamadı. Yaklaşıp bir daha baktı. Yazı oradaydı evet! Cosette bir gün önce mürekkeple yazdığı mektubu kurutma kâğıdıyla kurutmuş, fakat aceleden büfenin üzerinde unutmuştu. Kurutma kâğıdına ters olarak çıkan yazı aynanın önünde durunca, yansımaları okunur hale gelmişti.

Gözlerine inanamıyordu! Öyle üzülmüştü ki, kurutma kâğıdını elinden düşürdü, koltuğa çöktü. Canından çok sevdiği kızını kaybetme kor-

kusu bütün benliğini sardı. Mektubun parktaki gence yazıldığını hemen anladı. Ne yapacağını bilemeyip kendini sokağa attı, kapının eşiğine oturdu.

Az sonra sokağın ucundan bir oğlan belirdi. Gavroche'tu gelen. Jean Valjean'a yaklaşıp sordu: "7 numarayı gösterebilir misiniz?"

O anda Jean Valjean'ın zihninde bir şimşek çaktı.

"Beklediğim mektubu getiren sen misin yoksa?"

"Size mi? Kadın değilsiniz ki siz!" diye yanıtladı oğlan.

"Mektup, Matmazel Cosette'e yollandı değil mi?"

"Evet, öyle tuhaf bir isimdi sanırım."

"Ona benim iletmem gerekiyor."

"Öyleyse siz mektubun barikattan gönderildiğini biliyorsunuz?"

"Şüphesiz."

Gavroche adama güvenmişti. Mektubu verip bir asker selamı çakarak gidince, Jean Valjean eve girip titreyen elleriyle zarfı açtı. Heyecanın etkisiyle okuduklarını tam olarak algılayamasa

da son satırdaki “*ölmüş olacağım, elveda*” cümlesi Jean Valjean’ı karışık duygulara sürükledi. Varlığından o kadar rahatsız olduğu delikanlı bir anda hayatlarından çıkabilir, mektuptan haberi bile olmayan Cosette onun başına gelenleri asla öğrenemezdi. Fakat bu düşünce içini ezdi. Bir saat sonra muhafız giysisini giymiş, dışarı çıkıyordu.

5. KİTAP

JEAN VALJEAN

I

Bu sırada barikatta koyu bir tartışma yapılmaktaydı. Lider, evinde kendisini bekleyen bir ailesi olanların oradan ayrılmalarını istiyordu ama gidecek kişileri belirlemek zordu. Sonunda, yaşlı annesi, bakmakta olduğu kardeşleri, karısı, çocuğu olan beş kişi belirlendi. Ne var ki barikat kuşatılmıştı ve göze çarpmadan eve ulaşabilmek için giyilebilecek dört üniforma vardı.

“Aramızdan birini siz seçin,” diye bağırdı adamlar.

Tam o sırada üniformaların üzerine bir beşincisi atıldı. Herkes başını çevirdi. Jean Valjean barikata girmiş, tartışmayı duyunca muhafız üniformasını sessizce çıkarmıştı.

“Kim bu adam?” diye sordu biri. “Nereden geliyor?”

“Bir kurtarıcı,” dedi bir başkası.

“Onu tanıyorum,” diye ekledi sevdiceğinin babasını hemen tanıyan Marius vakur bir sesle. Jean Valjean, Marius’la konuşup tanışıklık göstermese de, bu teminat herkes için yeterli oldu.

Seçilenler gönderildikten sonra Jean Valjean içeri girdiğinde büyük bir sürprizle karşılaştı: Javert bağlanmış halde oradaydı! İki adamın gözleri karşılaştı ama müfettiş ürpermedi bile. Azametle gözlerini kapatıp “Olacağı buydu!” dedi sadece.

Jean Valjean, tekrar top ateşine tutulan barikatı savunmaya girişmişti. Tek bir can almadan yapılan bir savunmaydı bu. Bu kahraman adam, herkesin takdirini kazanmıştı.

Bu sırada, “Ben geldim!” diye bağırdı neşeli bir ses. Ateş altında sarsılan barikata giren Gavroche’dan başkası değildi gelen.

“Ne arıyorsun burada?” diye sordu canı sıkılan Marius. “Bari mektubu verdin mi?”

“Evet, kapıcıya verdim. Çünkü bayan uyuyordu,” diye kıvırdı Gavroche. Fakat bu konuş-

ma devam edemedi, çünkü cesur oğlan barikatta fişeklerin bitmek üzere olduğunu duymuş ve bulduğu bir sepetle fişek toplamak için kendini sokağa atmıştı.

“Geri dön!” diye bağırdılarsa da aldırmadı. Mermi yağmuru altında oradan oraya sekerek sepetini dolduruyor, bir yandan da neşeli çocuk sesiyle şarkı söylüyordu. Barikattakiler nefeslerini tutmuş bu inanılmaz sahneyi izlerken, kovalamaca bir süre devam etti. Ne var ki an geldi bir mermi çocuğa isabet etti. Gavroche sendeleyip düştü, fakat hemen sonra ayağa kalkıp şarkısına yeniden başladı. Tam bu anda ikinci bir mermi şarkıyı yarıda kesti. Yere düşen Gavroche bir daha kalkamadı. Marius koşup çocuğu kucağına aldıysa da çok geçti. Ruhunu teslim etmişti.

II

Çatışma sürüyordu ama çok az cephane olduğundan durum kritikti. Lider, “Seni unutmadım,” dedi Javert’e. Barikat düşmeden muhbirin infaz edilmesi gerektiğini düşünüyordu.

“Bu işi ben üstlenebilirim,” dedi bir ses.

Jean Valjean’dı bu.

Başını sakince kaldıran Javert, “E haklı tabii,” diye mırıldandı.

“Muhbiri alabilirsiniz,” dedi lider.

Jean Valjean, Javert’i sımsıkı bağlayan iplerinden tutarak dışarı çıkarırken; herkesin sırtı dönüktü. Onları yalnızca Marius gördü.

İki adam barikatın dışına çıkıp da yalnız kalınca, “Haydi al öcünü!” dedi Javert.

Jean Valjean cebinden bir bıçak çıkardı.

“Bıçak ha!” diye bağırdı Javert, “Doğru; bu, sana daha uygun!”

Jean Valjean ise yaklaşıp Javert’i bağlayan ip-leri bir bir keserek, “Serbestsiniz,” dedi.

Javert öyle kolay şaşırان türden bir adam değildi ama bu davranış karşısında şok olup, kalamaktan kendini alıkoyamadı.

“Buradan çıkabileceğimi sanmam. Ama olur da sağ kalırsam, beni Fauchelevent adıyla Homme-Armé Sokağı 7 numarada bulabilirsiniz,” diye devam etti Jean Valjean.

“Kolla kendini,” diye tısladı yüzünü bir kaplan gibi buruşturan Javert.

“Gidin,” dedi Jean Valjean ve redingotunu çenesine kadar ilikleyip üzerine çeki düzen vererek yola koyulan müfettişi gözleriyle izledi.

Javert birkaç adım attı, sonra dönüp, Jean Valjean’la ilk defa siz diyerek konuştuğunun farkına varmadan, “Sınırımı bozuyorsunuz!” diye bağırdı. “Beni öldürseniz daha iyiydi!”

“Gidin,” diye tekrarladı Jean Valjean. Müfettiş köşeyi dönüp gözden kaybolunca, bir kez havaya ateş etti ve barikata dönüp, “İş halloldu,” dedi.

Bu arada, iki adamın çıktığını görüp, müfettiş gözü ısırın Marius, lidere muhbirin kim olduğunu sormuş ve “Javert” adını duyunca onu kurtarabileceğini düşünmüştü. Ancak tam kalktığı anda tabanca sesini duydu. Az sonra Jean Valjean içeri girip “İş halloldu!” deyince, kalbinden soğuk bir ürperti geçti.

Bu sırada şiddetlenen çatışmanın sonu yaklaşmıştı. Barikat düşerken bir mermiyle köprücük kemiği kırılan Marius bayılacağını hissetti. Tam yere yığılacağı anda güçlü bir elin kendisini yakaladığını fark etti ve kendinden geçmeden önceki son düşüncesi “Eyvah, tutsak düştüm! Kurşuna dizileceğim!” oldu.

Gerçekten de tutsak düşmüştü... ama Jean Valjean'a.

Delikanlıyla konuşmasa da onu hep uzaktan izlemiş olan Jean Valjean, vurulup sendelediğini görünce hemen atlayıp Marius'u düşmeden yakalamış ve o kargaşanın arasında kimse görmeden dışarı çıkararak, yakındaki bir duvar çıkıntısının ardına taşımıştı. Fakat oradan nasıl kurtulacaklardı?

Aklına Cosette'le kaçtıkları gün geldi. Etrafta tırmanacak bir duvar aradı, ama bütün evlerin kapıları ve pencereleri sımsıkı kapalıydı. Ne bir duvar ne de bir aralık vardı kaçacak ve burada birkaç dakikadan fazla kalamazlardı. Ancak bir kuş kaçabilirdi bu cehennemden!

O anda gözü yerdeki demir ızgaraya takıldı – çerçevesinden sökülüp açılmış gibiydi. Izgarayı kaldırıp, omuzundaki baygın delikanlıyla üç metrelik bu çukura inmesi, sonra tekrar tırmanıp demiri yerine yerleştirmesi yalnızca birkaç dakikasını aldı.

Yukarıda kopan kargaşaya karşılık, yer altındaki bu uzun ve karanlık tünelde derin bir sessizlik hakimdi. Jean Valjean, yıllar önce ma-

nastırın bahçesine atladığında hissettiklerini yeniden hissediyordu. Tek farkla: Bu kez Cosette yerine Marius'u taşıyordu.

III

Jean Valjean'ın indiği yer Paris kanalizasyonuydu.

İlk önce kör olduğunu sandı. Çünkü onları yukarıdaki kargaşadan kurtarıp sonu gelmez bir tüneller labirentine mahkûm eden bu kötü kokulu, mikroplu zindan zifiri karanlıktı. Aslında bir cehennemden diğerine düşmüşlerdi. Üstelik muhafızlar da her an ızgarayı fark edip aşağı inebilirlerdi. Ne yöne gideceği hakkında hiçbir fikri olmamasına rağmen hemen yürümeye başladı ve taşıdığı bedenin ölü mü diri mi olduğunu anlayamadan hızla uzaklaştı.

Karanlık ve belirsizlik içine korku salarken, bu pis labirentte kaybolup gitmemek için yapabildiği tek şey, duvarları elleriyle yoklayarak içinde bulunduğundan daha dar yollara sapmaktı. Yoksa çıkmaz bir tünelin ucunda ölüp gitmeleri işten bile değildi.

Birdenbire gölgesi önüne düştü. Şaşırıp arkasına dönünce bunun bir fenerin ışığı olduğunu anladı. Kanalizasyonda kaçak avına çıkan polislerin feneriydi bu. Hemen yere çöküp gölgele-
rin içine gizlenince, polisler onu fark edemediler. Yine de o tarafa doğru bir el ateş ettiler. Mermi Jean Valjean'ın başının üzerindeki tonozun sıvasını sökerek suya düştü. Hareket ve ses gelmediğini gören polisler yollarına devam ettiler.

Uzunca bir süre yerinden kıpırdamaya cesaret edemeyen Jean Valjean fener ışığının tünelde kayboluşunu izlerken, dışarıda bir başka kovalamacaya yaşıyordu. Redingotunu çenesine kadar iliklemiş uzun boylu bir müfettiş, hırpani kılıklı bir serserinin peşindeydi. Bir atlı arabacıya kendisini yavaşça takip etmesini söylemişti. Serseri ıssız Seine Nehri kıyısında temkinle ilerlerken birdenbire bir moloz yığınının arkasında ortadan kayboldu. Gözlerine inanamayan müfettiş, adamın nereye kaçtığını anlamaya çalışırken, kıyıda koca bir kilitle kapatılmış demirden bir parmaklık olduğunu fark ederek elini alına vurdu. Anahtarı bir şekilde ele geçirmiş olan serseri buradan kaçmıştı demek.

Kanalizasyonda bir çıkış yolu bulmaya çalışan Jean Valjean'a gelirse, insanüstü güce sahip bir adam olmasına rağmen, açlığın ve Marius'u taşıyor olmasının etkisiyle yorulmaya başlamıştı. Bir dönemeçte, rögar kapağı ızgarasından sızan kuvvetli ışığın altında Marius'u yavaşça yere bırakıp kendisi de oturdu. Bedeni buz kesmiş, ölü gibi yatan Marius'un yüzü gözü kan içindeydi.

Jean Valjean, delikanlının yaralarını gömleğinden yırttığı parçalarla sarıp kanamayı durdurdu. Ceketini düzeltirken cebinde bir parça ekmek ve cüzdanını buldu. Ekmeği yerken açtığı cüzdanın içinden, Marius'un yazdığı kâğıt çıktı: *"Ben Marius Pontmercy. Naaşımı Filles-du-Calvaire Sokağı 6 numarada oturan dedem Mösyö Gillenormand'a teslim ediniz."*

Jean Valjean adresi tekrarlayıp cüzdanı yerine koydu ve tekrar Marius'u sırtlanıp yürümeye koyuldu. Ekmeği yiyip biraz dinlenmek gücünü yerine getirmişti. İçgüdüsel olarak eğim aşağı yürüyordu ve kendisi farkında olmasa da bu gerçekten tek kurtuluş yoluydu: Kanalizasyonun Seine Nehri'ne boşaldığı tünellerden birine girmişti.

Rögarlardan sızan ışığın iyice hafiflemesi akşam olduğunu, yukarıdan gelen uğultunun azalması Paris'in merkezinden uzaklaştığını gösteriyordu. Karanlık yine ürkütücü bir yoğunluğa ulaşıırken, Jean Valjean ayağının altında artık taş zemin değil de balçık olduğunu fark etti.

Kanalizasyon tünellerinde bazen göçükler oluşur. Burada toprakla su karışarak aynı bataklıklardaki gibi bir balçık oluşturur ve bu balçık, adım atanı içine çeker. Dünyada olabilecek en korkunç ölüm şeklidir bu. Kimsenin yardımına koşamayacağını bilerek, karanlıkların içinde, pis kokulu çamurun içine yavaş yavaş gömülmek...

Jean Valjean işte böyle bir göçüğe adım atmıştı. Geri dönemeyeceği için devam etti. Önce bileklerine gelen balçık giderek dizlerine, beline ve göğsüne kadar yükseldi. Marius'u başının üzerine kaldırmak zorunda kalan Jean Valjean artık boynuna kadar yükselmiş olan balçıkta zorlukla ilerliyordu. Sadece yüzünün dışarıda kaldığı o umutsuz anda ayağı sert bir zemine bastı. Göçüğün öbür yakasına ulaşmıştı!

Eğimli tabandan son bir gayretle tırmandı. Ölmekte olan bedeni taşıyarak, buz kesmiş, çamura

bulanmış halde kenara ulaştığında, ruhunu tuhaf bir aydınlık kapladı. Biraz daha yürüyüp de tünelin ucunda ışığı gördüğü an, bacaklarına tekrar bir güç gelip koşmaya başladı. Tünelin ucunu kapayan demirden bir parmaklığa gelince durdu. Dışarıda temiz hava, nehir, gün ışığı ve özgürlük vardı ama koca bir kilitle kapanmış olan parmaklık öyle sağlamdı ki, açılması olanaksızdı.

Sırtını parmaklığa dönerek, yerde hareketsiz yatan Marius'un yanına çöktü. Çıkış yoktu...

IV

Bu büyük umutsuzluk anında Cosette'i düşünürken omuzunda bir el hissetti ve şöyle fısıldandığını duydu: "Yarı yarıya?"

Kendini düşte sanan Jean Valjean başını kaldırdığında, karşısında hırpani kılıklı bir adam gördü.

Bu adam kanlı canlı Thénardier'den başkası değildi!

Çamura ve kana bulanmış yüzü karanlıkta kaldığından, Jean Valjean'ı tanımayan Thénardier devam etti:

“Herifi marizlemişsin iyi hoş da, buradan nasıl çıkacaksın? Yarı yarıya kırışalım işte!”

“Ne demek istiyorsun?”

“Herifin üstünden çıkanları diyorum. Bölüşelim yarı yarıya. Bende anahtar var. Sana kapıyı açarım.”

Acelesi varmış ve bir şeyden rahatsızmış gibi görünen Thénardier, soru yağmuruna geçti ama Jean Valjean susuyordu.

“Bizdensin, orasını anladım,” dedi Thénardier. “Susarsın tabii ya, ağzından laf kaçırmak istemiyorsun. Hadi o zaman sököl papelleri.”

Jean Valjean bilindiği üzere yanında hep bir miktar para taşırdı. Ceplerini yoklayınca otuz frank kadar çıktı.

“Pek ucuza marizlemişsin herifi yahu,” dedi parayı az bulup Marius’un ceplerini kontrol etmeye girişen Thénardier. Bu arada çaktırmadan delikanlının ceketinden bir parçayı koparıp almıştı. Fazlasını bulamayacağını anlayınca, başta yarı yarıya demiş olmasına rağmen bütün parayı cebine attı ve sinsi sinsi gülerek kilidi açtı. Jean Valjean, Marius’u sırtlayıp dışarı çıkar çık-

maz da arkasından kilidi iki kez çevirerek tünelde kayboldu.

Delikanlıyı yere bırakan Jean Valjean tam rahat bir nefes alacaktı ki, biri onu izliyormuş his-sine kapılarak arkasını döndü.

Arkasında düğmeleri boynuna kadar ilikli bir redingot giymiş, elinde büyük bir cop tutan uzun boylu bir adam vardı.

Jean Valjean, Javert'i hemen tanıdı.

Dikkatli okurlar, az önceki kovalamacada kaçanın Thénardier, kovalayanın da Javert olduğunu kuşkusuz anlamışlardır. Zaten Thénardier'nin kilidi açmaktaki amacı yardım etmek değil, müfettişe başka bir av sunarak izini kaybettirmektir.

Javert ise, üstü başı çamur ve kanla kaplı olan Jean Valjean'ı tanıyamamıştı.

“Kimsiniz?” diye sordu.

“Benim, Jean Valjean!”

Bunu duyan Javert, yüzünü Jean Valjean'ın yüzüne yaklaştırıp ürkütücü bakışlarını gözlerine dikti.

“Ne yapıyorsunuz burada? Bu ölü adam da kim?”

“Yaralı,” dedi Jean Valjean, “Barikattaydı. Onu ailesine teslim etmem gerekiyor.” Cüzdan-
dan Marius’un adresini yazdığı kâğıdı çıkarıp
uzattı. “Sonra bana istediğinizi yapabilirsiniz.”

“Arabacı!”

Javert beklettiği arabayı çağırmıştı. Hızla yola
koyuldular. Her sarsıntıda alnından bir damla
kan damlayan Marius, hareketsiz yatıyordu, fa-
kat kalbi atıyordu.

Adrese ulaştıklarında kapıyı çalan Javert,
“Gillenormand burada mı oturuyor?” diye sor-
du uykulu kapıcıya.

“Evet. Ne içindi?”

“Barikatta ölen oğlunu getirdik.”

“Barikat mı? Öldü mü?”

“Evet. Çabuk babasını uyandırmaya gidin.”

Kapıcı, kâhyayı uyandırmaya giderken, Ma-
rius içeri taşındı. Müfettişle mahkûmsa tekrar
arabaya bindiler.

“Müfettiş Javert sizden son bir şey isteyece-
ğim,” dedi Jean Valjean.

“Nedir?”

“Son kez evime gitmeme izin verin, sonra da
bana ne yaparsanız yapın.”

“L’Homme Armé Sokağı, 7 numaraya!” dedi Javert arabacıya.

Hiç konuşmadılar. Araba, çok dar olan sokağın başında durdu. Arabacıyı gönderip Jean Valjean’la evin kapısına kadar giden Javert, “Yukarı çıkın, sizi burada bekliyorum,” dedi.

Javert’in böyle davranmasına şaşırان Jean Valjean içeri girip Cosette’i son bir kez görmek için merdivenlerden çıkarken, birinci kat penceresinden aşağıya baktığında kapıda kimsecikler olmadığını gördü. Müfettiş gitmişti...

V

Javert kafası çok karışmış halde uzaklaşmıştı kapıdan. Başı önünde, düşüncelerle boğuşarak, Seine Nehri sularının tehlikeli girdaplar oluşturarak kaydığı bir köprüye kadar yürüyüp kollarını korkuluğa dayadı.

Acı çekiyordu.

Bugün olanlar, içinde büyük bir değişime yol açmıştı. Ömür boyu hep katı disipline uyarak hiç düşünmeden yasanın emrettiğini uygulayan Javert, şimdi bunu sorguluyordu.

Jean Valjean'ın onu öldürüp öcünü alabileceği yerde canını bağışlaması Javert'i çok şaşırtmıştı. Daha da şaşırtıcı olan, kendisinin yıllardır izinde olduğu bir kürek mahkûmunu serbest bırakmış olmasıydı. Hayatında ilk kez vicdanının sesini dinliyor ve görevinin gereklerine karşı geliyordu.

Yukarı tükürse bıyık, aşağı tükürse sakal... Jean Valjean'ı tutuklamaya içi elvermiyor; serbest bırakmaksa görev bilincine ters düşüyordu. Jean Valjean kafasını karıştırıyor, yüce gönüllülüğüyle müfettişi iki arada bir derede bırakıyordu. Jean Valjean'la Mösyö Madeleine, bütün iyilikleriyle saygıdeğer bir figür olarak zihninde birleşmişlerdi. Bir kürek mahkûmuna saygı duymak... işte bu düşünce titretiyordu Javert'i.

Nazik, kötülüğe iyilikle yanıt veren, nefreti affeden, öç almak yerine bağışlayan, hayırsever, merhametli bir suçlu, insandan çok meleğe benzeyen bir adam... Bu, olabilir miydi? Evet, Javert bunun mümkün olduğunu görmüş, otoritenin de yanılığa düşebileceğini, kanunların her durumu kapsamadığını, gerçek adaletin vicdandan geldiğini anlamıştı.

İnandığı her şey bir anda yıkılmıştı ve bu, çok ürkütücü geliyordu Javert'e.

Kaynayan sulara bakarak bir süre böyle düşünceleriyle boğuştuktan sonra bir karar verdi. Bu ikilemle yaşayamazdı.

Kararlı adımlarla karakola gitti. Kâğıt kalem alıp, emniyet müdürüne bir mektup yazdı. Mahkûmların hapis hanedeki yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik bazı gözlemleri vardı bu mektupta. Sonra çıktı, doğruca az önce derin düşüncelere daldığı köprüye gitti ve kendini karanlık sulara bıraktı.

VI

Marius haftalarca ateşler içinde, Cosette'i sayıklayarak baygın yattı. Doktor yaralarının pansumanı için her gün geliyor, dedesi başından hiç ayrılmıyordu. Yataktan kalkamadan geçen altı ayın sonunda, Marius nihayet eski gücüne kavuşmaya başladı. Bu süre içinde beyaz saçlı, şık giyimli bir beyefendi düzenli olarak uğrayıp, her seferinde koca bir paket sargı bezi getirmişti. Jean Valjean'dan başkası olmayan bu

beyefendi, dedeyle tanışmıştı. Dede, Cosette'i de görüp beğenmiş, fikirleri değişmişti. O yüzden Marius kendine gelir gelmez "Ben evlenmek istiyorum!" dediğinde karşı çıkmadı. Hatta delikanlıyı hayretler içinde bırakarak iki sevgiliyi sevinçle çabucak bir araya getirdi. Nihayet büyük bir mutlulukla birbirlerine kavuşan Cosette'le Marius'un evlilik hazırlıklarına hemen başlandı. Yeni evlilerin, iyice yumuşayıp torununa kucak açan Mösyö Gillenormand'ın evinde oturmasına karar verildi.

Jean Valjean, Champmathieu davasından hemen sonra bankadan çekip ormanda gizli bir yere gömdüğü yüklüce miktarda paradan kalanını, yeni evlilere vermek için gidip almıştı. Tamı tamına beş yüz seksen dört bin frank! Bu paranın, kimliğinin gizli kalmasını isteyen bir kişi tarafından Cosette'e miras bırakıldığını söyledi. Böyle büyük bir servetin varlığı, evlilik işlemleri sırasında Cosette'le ilgili evraklar düzenlenirken görevlilerin kızın gizemli geçmişini sorgulamadan belgeleri onaylamalarına yardımcı oldu. Böylece Cosette, bütün bireyleri ölmüş bir ailenin kızı Euphrasie Fauchelevent olarak kayıtlara geçti.

Bahçelerinde çalışan iki erkekle ilgili ayrıntılarla hiç ilgilenmemiş olan rahibeler, kızın asıl babasının manastırın bahçıvanı Fauchelevant Baba olduğuna tanıklık ettiler. Böylece Cosette yıllardır baba dediği adamın öz babası olmadığını öğrendi ama bu, onu pek sarsmadı. Çileli bir çocukluk geçiren kişiler beklenmedik olaylara hazırlıklı olurlar. Zaten Marius'la birlikteliği ayaklarını yerden kesmişti. O güne kadar hiç olmadığı kadar mutluydu. Jean Valjean'a olan sevgisi azalmadan ona baba demeye devam etse de, artık hayatının merkezinde nişanlısı vardı.

Bu arada Marius, geçmişle ilgili tüm hesaplarını kapatıp, evlenirken temiz bir sayfa açmak istediğinden, kendini borçlu hissettiği iki adamı bulmak için araştırmalara başlamıştı. Bu iki adam, babasını kurtaran Thénardier ile kendisini kurtaran meçhul kişiydi.

Hapisten kaçtıktan sonra ölüm cezasına çarptırılan Thénardier sanki yer yarılıp içine girmişti. Dolayısıyla Marius onunla ilgili hiçbir iz bulamadı. Öte yandan, kendisini eve getiren arabacıyı bulup konuşarak meçhul kurtarıcısıyla ilgili bazı bilgiler edinebildi. Mesela adamın

kendisini barikattan çıkarıp kanalizasyon tünellerinden geçirdiğini öğrendi, ama bu ipucu onu bir sonuca ulaştırmadı.

Marius tam bayılacakken kendisini bir elin kavradığını hissettiği andan sonrasını hiç hatırlamıyordu. Daha önce barikatta olanlar da bulanıktı zihninde. Mösyö Fauchelevant'ı orada gerçekten görüp görmediğinden bile emin olamıyor, gerçekte hayal birbirine karışıyordu.

Cosette ile Marius, yeniden bir araya gelmelerinden iki ay kadar sonra, 16 Şubat 1833'te sade ama neşeli bir düğünle evlendiler. O zamanlar insanlar, şaşalı törenler yerine, nikahın ardından evde aile ve dostlarla birlikte yenilen samimi bir yemekle dünya evine girmekten mutluluk duyuyorlardı hâlâ.

Jean Valjean düğün öncesi hazırlık döneminde bir gün kolu sargılı olarak gelmiş ve küçük bir kaza geçirdiğini söylemişti. Düğün gecesini, yine kolunun ağrıdığını söyleyerek yemek başlamadan evden ayrıldı. Yeni evliler önce biraz bozuldular ama mutluluktan öylesine başları dönmüş haldeydiler ki, bu yokluğu kısa sürede unutuverdiler.

Jean Valjean doğruca evine gitti. Her yer bomboştu. Cosette'in bütün eşyaları yeni evine taşınmıştı. İleri geri biraz dolaştıktan sonra kendi odasına girip, Cosette'in kıskandığı "vazgeçilmez valizi" açtı. Valizin içinde, kızı Thénardier'lerden kurtardığında giydirdiği minik giysiler vardı. Yıllardır gözü gibi sakladığı giysilerin her birini tek tek çıkarıp yatağın üzerine dizdi. Bunları giyen minik kız canlandı gözünde ve işte o an, yıllar boyu onca acıya metanetle göğüs germiş olan o güçlü adam kendini tutamayıp hıçkırığa hıçkırığa ağladı.

Bu gece Jean Valjean yine vicdanıyla karşı karşıyaydı. Daha önce de benzerlerini yaşadığı bu iç çatışmanın son olacağını hissediyordu. Cosette onun her şeyi, tek sevinç kaynağıydı. Şimdi Marius'le yeni bir yaşama başlamıştı ve çok mutluydu. Bu mutluluğu Jean Valjean kendi elleriyle sunmuştu ona. Şimdi Cosette'le Marius'un huzurlu yuvasına kendi korkunç geçmişini sokarak kirletmeye hakkı var mıydı? Peki yaşama tutunmasını sağlayan tek dal olan Cosette'ten uzak kalması mümkün olabilir miydi?

Bütün gece gözünü bile kırpmadan düşündü, sonunda bir karara vardı.

VII

Jean Valjean ertesi gün öğlene doğru Mösyö Gillenormand'ın evine gitti.

Marius, “Baba, sizi gördüğüme ne kadar sevindim bilemezsiniz!” diye karşıladı onu neşayle. Bunca zamanın soğukluğu kalkmış, ona ilk defa *baba* demişti. “Dün gözlerimiz hep sizi aradı. Kolunuz daha iyi, değil mi?”

Sonra yanıt beklemeden heyecanla devam etti.

“Hep sizi konuştuk. Cosette sizi öyle çok seviyor ki! Artık bizimle kalmalısınız. O soğuk kasvetli sokakta ne işiniz var? Yanımızdaki oda sizin için hazırlandı. Kitaplarınızın, o değerli valizinizin yeri hep hazır. Hemen bugün gelip yerleşin lütfen. Dedem de sizi çok seviyor. Çok mutlu olmaya kararlıyız biz. Siz de bizimle mutlu olacaksınız. Duyuyor musunuz baba?”

“Mösyö,” dedi Jean Valjean, “Size bir şey söylemem gerekiyor. Ben eski bir kürek mahkûmuyum.”

Söylenen şey öyle inanılmazdı ki, Marius şaşakaldı. Karşısındaki adamın ürkütücü derecede solgun olduğunu ancak o an fark etti.

“Elim de sapasağlam,” dedi sargıyı açıp göstererek. “Belgelere atacağım imza ileride size sorun olmasın, benim yerime evrakları dedeniz imzalasın diye uydurdum bu yalanı.”

“Bütün bunlar ne anlama geliyor?” diye sordu dehşetle iki adım gerileyen Marius.

“On dokuz yıl kürek cezası çektiğim anlamına geliyor,” diye yanıtladı Jean Valjean. “Ben budamacılık yapan basit bir köylüydüm. Aç yeğenlerimi doyurmak için ekmek çalarken yakalanıp kürek cezasına çarptırıldım. Sonra ömür boyu hapse mahkûm oldum. Suçun tekrarı. Şimdi kaçacağım. Adım da Jean Valjean. Bana inanmalısınız.”

Samimiyet anlaşılır.

“Size inanıyorum,” dedi Marius.

“İçiniz rahat etsin. Cosette benim akrabam değil. Onu on yıl önce tanımıyordum bile. Kader bizi karşılaştırdı. Öksüzdü. Onu çok sevdim, içinde bulunduğu zor durumdan kurtardım, yetiştirdim. Şimdi onu size teslim ediyorum, artık yollarımız ayrılıyor. ‘Bu beş yüz seksen dört bin frank nereden geldi peki?’ diye aklınızdan geçiyor olmalısınız. O bana emanetti. Şimdi ema-

neti geri veriyorum. Lütfen daha çok sormayın, ayrıntılar bende kalsın.”

Bir anda dünyası başına yıkılan Marius, öfkelenmişti. “Peki bunları bana niye anlatıyorsunuz?” diye bağırdı. “Ne mecburiyetiniz vardı? Biri sizi ihbar mı edecekti? Sırrınızı kendinize saklayabilirdiniz pekâlâ!”

“Ne mecburiyetim vardı?” diye mırıldandı Jean Valjean kendi kendine konuşur gibi. “Bir kürek mahkûmu, neden kürek mahkûmu olduğunu itiraf etsin ki? Nedeni biraz tuhaf gelebilir. Söyleyeyim: Dürüstlükten. Haklısınız, aptalım ben. Sesimi çıkarmadan sizinle yaşayabilir, aynı sofraya oturabilir, Cosette’i -özür dilerim, ağız alışkanlığı işte- Madam Pontmercy’yi koluma takıp gezintilere çıkabilirdim. Mutlu mesut yaşar, bir aile olurduk!”

Burada durdu, çekingence devam etti. “Ben sizin ailenize ait değilim ama... Benim ailelerde yerim yok, dışlanmış bir adamım ben. Kuşkusuz sesimi çıkarmayabilir, Mösyö Fauchelevent olarak kalabilirdim. Fakat bazen susmak da yalan söylemektir. Niye diye sordunuz bana. Söyleyeyim. Vicdanım buna izin vermedi. Korkunç geç-

mişimi sizin mutlu yaşamınıza karıştırmaya, her gün bir yalanı yaşamaya içim el vermedi. Mutlu olmaya hakkım var mı benim? Yaşamdan dışlanmış biriyim ben.”

Kederli bir sesle devam etti.

“İhbar edecek kimse olup olmadığını sordunuz. Evet! Ben varım, vicdanım var. Onurlu bir insanım ben. Kendime verdiğim sözler var. Onları tutuyorum. Artık içim rahat...”

Marius, Jean Valjean’a yaklaştı elini uzatıp sıktı.

“Dedemin tanıdıkları var, bağışlanmanızı sağlayabilirim,” dedi.

“Gerek yok,” diye yanıtladı Jean Valjean. “Öldüğüm sanılıyor. Ölüler kimse takip etmez. Benim tek bir bağışlanmaya ihtiyacım var, kendi vicdanımın bağışlamasına.”

O sırada kapı aralığından Cosette’in güzel başı belirdi.

“Düğün ertesi politika konuşulmaz! Siz erkekler hep böylesiniz,” dedi ve neşeyle Marius’a sarıldı. Sonra da Jean Valjean’a gülümsedi.

“İyisiniz değil mi? İyi uyudunuz mu? Kolumuz ağrııyor ya?”

Jean Valjean “İyiym,” dedi ve bir hayalet gibi gülümsedi.

“İş konuşuyoruz sevgili Cosette'im,” dedi Marius.

“Tamam, artık ben geldiğime göre yanımda konuşun,” dedi Cosette. “Hem size anlatacaklarım var, merak etmiyor musunuz?”

“Gerçekten olmaz sıkılırsın,” dedi Marius.

Cosette biraz directtiyse de yalancıktan küsmüş gibi yaparak çıktı. İki saniye sonra kapıdan tekrar başını uzattı. “Çok kızgınım!” dedi ve gitti.

Kapıyı kontrol eden Marius, “Zavallı Cosette,” dedi, “bütün bunları öğrendiğinde...”

İşte o zaman tepeden tırnağa titreyen Jean Valjean, “Bu aklıma gelmemişti,” diye araya girdi, “Lütfen ona söylemeyin. Bu, onu çok korkutur. Aman Tanrım!”

Kendini koltuğa bırakıp, elleriyle yüzünü örttü. Gözyaşlarına hakim olamıyor, hıçkırıklarla sarsılıyordu.

“Merak etmeyin, sırrınızı saklayacağım,” dedi Marius.

“Son bir şey soracağım,” dedi Jean Valjean. “Onu görmemi istemezseniz anlarım, ama siz-

den yine de onu görme izni istiyorum. Zaten her şeyi bu yüzden dürüstçe açıkladım. Dokuz yılımız birlikte geçti. Onu gerçek kızım gibi seviyorum. Kendinizi benim yerime koyun, tutunacak başka dalım yok, onu bir daha görmemeye dayanamam. Üstelik bir anda ortadan yok olmam çok tuhaf, şüphe uyandırıcı bir durum olur. En alt kattaki küçük odada görüşebiliriz. Fazla kalmam.”

“Her akşam gelin, Cosette sizi bekleyecek,” dedi Marius.

VIII

Marius allak bullak olmuştu. Demek bu yüzden bu adama bir türlü kendini yakın hissedememişti. Düşündükçe, geçmişte tuhaf bulduğu bazı durumlar açıklığa kavuşuyordu. Adamın hep soğuk ve uzak durması bundandı. Jondrette’lerde hiç bağırıp, polis gelince pencereden kaçması bir kanun kaçağı olduğu içindi. Barikata da o müfettişten intikamını almak için gelmiş olacaktı; sürekli peşinde olan polisten kurtulmak için adamı öldürmüştü.

Fakat yanıtlayamadığı sorular da vardı. Böyle bir azılı haydut nasıl olmuştu da bunca yıl Cosette’i gözü gibi sevip korumuş, en iyi şekilde yetiştirmesini sağlamıştı? Kendine saklayabilecekken, altı yüz bin franka yakın parayı Cosette’e vermiş; mecbur olmadığı halde sırrını açıklamıştı.

Marius bu adama korku ve hayretle karışık bir merhamet duyuyor, yine de bir kürek mahkûmunu her gün evine kabul edecek olma fikri onu rahatsız ediyordu.

Sonuç olarak Jean Valjean, ertesi akşam en alt katta ardiye olarak kullanılan, nemli ve örümcek ağlarıyla kaplı odada Cosette’le görüştü. Ona kendi evinde kalmak istediğini, yemek davetlerine katılamayacağını söyleyip, kendisine artık *baba* yerine, *Mösyö Jean* demesini rica etti. “Ben de size madam diyeceğim, çünkü artık siz Cosette olmaktan çıkıp, Madame Pontmercy oldunuz,” dedi.

Bütün bunlara hiçbir anlam veremeyen ve çok üzülen Cosette, ertesi gün odayı temizletip, şömineyi yaktırdı ve karşısına iki koltuk koydurttu. Jean Valjean her akşam geliyor, bir süre koltuklarda karşılıklı oturup sohbet ettikten sonra evine dönüyordu. Zamanla bu tuhaf du-

ruma herkes alıştı. Gillenormand Dede, “Böyle acayip insanlara her yerde rastlanır. Bir zamanlar bir marki tanımıştım. Tavan arasında oturmak için koca bir saray satın almıştı,” diyerek konuyu bağladı.

Böylece haftalar geçti. Cosette evlilik hayatına alışıyor; sizli bizli, mösyö-lü madamlı konuşmalar, onu Jean Valjean’dan uzaklaştırıyordu. Bir seferinde, “Babamdınız, artık babam değilsiniz, amcamdınız, artık amcam değilsiniz. Mösyö Fauchelevent’ken şimdi de Mösyö Jean oldunuz. Siz kimsiniz? Bütün bunlar hiç hoşuma gitmiyor. Ne kadar iyi bir insan olduğunuzu bilmesem, sizden korkardım,” dedi.

Jean Valjean, gözlerindeki yaşları görmemesi için başını çevirdi.

O günden sonra yakınlıkları giderek azaldı. Eski günleri özleyen Jean Valjean, ziyaretlerini kısaltacağı yerde uzatmaya başlayınca, bu durumdan rahatsız olan Marius önce şömine-nin ateşini söndürttü. Sonra koltukları kapının yanına taşıttı, nihayet bir gün koltukları tüm-den odadan kaldırttı. Artık istenmediğini anlayan Jean Valjean ertesi akşam gelmedi. Cosette bunun ancak birkaç gün sonra farkına vardı.

Nihayet Jean Valjean, bir yolculuğa çıkacağını bildirip, yüreğine taş basarak evden ayağını tümenden kesti.

Seyahatin bu kadar uzamasına şaşırان Cosette birkaç kez, dönüp dönmediğini öğrenmesi için evine yardımcısını gönderdi ama Jean Valjean'ın tembihlediğı kapıcı, her seferinde henüz gelmediğini söyledi. Artık dünyada Marius'tan başkasını gözü görmeyen Cosette de bir süre sonra arayıp sormaktan vazgeçti.

Jean Valjean bir zaman daha Gillenormand'ların evinin yakınına kadar gelip eve uzaktan bakmaya devam etti. Sonra yolunu giderek kısalttı. Sokağın başına kadar giderken, sokağın köşesine, derken sokağı uzaktan göreceğı bir başka sokağı... Bembeyaz saçlı ihtiyar adamı gözlerinde yaşlarla görenler ona acıyorlardı. Nihayet bir gün ne evinden ne de yatağından çıktı. Yemeğine hiç dokunmadığını gören kapıcı kadın doktor çağırdı.

“Hastanız çok kötü durumda,” dedi doktor.

“Neyi var?”

“Her şeyi ve hiçbir şeyi. Çok sevdiği birini kaybetmiş sanırım ve bu, insanı öldürebilir.”

“Tekrar gelecek misiniz?”

“Evet ama aslında onun benden başka birinin gelmesine ihtiyacı var.”

IX

Jean Valjean bir akşam yatağında zorlukla doğruldu. Kendini hiç bu kadar halsiz hissetmediğini fark etti. Zorlukla kalkıp, valizden Cosette'in giysilerini çıkararak yatağa serdi. Piskopos Bienvenu'nün gümüş şamdanlarına birer mum yerleştirip yaktı. Bu hareketler onu öylesine yormuştu ki, alnından terler akarak masaya oturdu ve bayıldı. Tekrar ayıldığında eline bir kalem kâğıt alıp yavaş yavaş şu satırları yazdı:

“Cosette, sana açıklamam gereken şeyler var. Eşin, yanına gelmememi istemekte haklıydı. O mükemmel biri, ben öldükten birbirinizi çok sevin. Bu kâğıt bulunduğunda, bıraktığım parayla ilgili yazdıklarımı okuyun. O para sana ait. Siyah kehribar yabancı ülkelerden geliyordu. Ben onu burada daha ucuz malzemelerden kolayca üretmenin bir yolunu buldum. Mücevherlerde kullanılan bir taştır. İspanya çok satın alır...”

Daha fazla yazamadı, kalemi elinden düşürdü.

Başını ellerinin arasına alıp “Ah,” diye geçirdi içinden, “Onu göremeden gideceğim. O melek yüzünü bir an görsem, o güzel sesini bir kez daha duysam yeterdi. Kimseye bir zararı olmazdı. Ama bitti. Onu bir daha hiç göremeyeceğim...”

Tam o anda kapı çalındı.

X

Aynı akşam daha erken saatlerde Marius’a bir mektup gelmişti. Üzerinde *Mösyö Baron Pommerci*’ye yazıyordu. Marius mektubu açınca leş gibi bir tütün kokusu çarptı burnuna ve zihninde bir şimşek çakarak el yazısını tanıdı. Jondrette’in mektuplarını hatırlamıştı. Aradığı adam ayağına gelmişti demek! Zarfı yırtarak açtı. Mektup şöyleydi:

Mösyö Baron

Sizin de tanıdınız bir kişiyle ilgili bir sır biliyorum. Size yararı olabilecek bu sırrı açıklayabilirim. Böylece hiç hak etmeyen bu kişiyi onurlu

ağaylenizden kovabilceksiniz. Günahın erdemin yuvasında daa fazla kalmasına taammül edilemez. Bekleme odasında emirlernize amadeyim.

Saygıların sunarm

Thénardier

Aynı imla hataları, aynı tütün kokusu... Başkası olamazdı. Heyecanla adamı çağırttı.

Fakat hayret! Şimdiye kadar hiç görmediği, koca burunlu, yeşil gözlüklü, gri saçlarını alnına yapıştırmış, kambur bir adam girdi içeri. Üzerine eğreti duran eski ama temiz siyah bir takım giymişti.

“Ne istiyorsunuz?” diye sordu hayal kırıklığıyla.

“Sayın Baron beni dinleme teveccühünde bulunursa açıklayacağım,” dedi adam yerlere kadar eğilerek.

“Amerika’da, Panama’nın yanındaki bir ülkede Joya diye bir köy vardır. Burada üç katlı büyük bir ev yer alır. Ne kapı ne de pencerenin bulunduğu bu evde yüz kişi yaşar. Gündüzleri insanlar, gözetleme deliklerinden sarkıtılan merdivenlerle eve girip çıkarlar. Akşamları

merdivenler çekilir, gözetleme deliklerine silahlı nöbetçiler yerleştirilir. Çünkü dışarıda yamyamların kol gezdiği tehlikeli bir yerdir burası. Buraya niye gidilsin diyeceksiniz tabii. Gidilir, çünkü burada altın çıkartılır.”

“Ee? Sadede gelin,” dedi Marius sabırsızlıkla.

“Ben yorgun bir diplomatım,” dedi adam.

“Bu uygarlıktan bıktım, artık vahşilerin arasında yaşamak istiyorum.”

“Yani?”

“Yanisi, ben güzeller güzeli kızımın oraya yerleşmek istiyorum. Bu yüzden de paraya ihtiyacım var.”

“Bu, beni ne ilgilendirir?”

“Sayın Baron, mektubumu okuduysanız, size satacak bir sırrım var.”

“Nedir?”

“Bana inanmanız için ücretsiz olarak başlayayım. Ailenizde bir hırsız ve katil var. İsmi de Jean Valjean.”

“Biliyorum.”

“Eski bir kürek mahkûmudur kendisi.”

“Biliyorum.”

Adamın gözünden bir öfke parıltısı geçti. “Evet ama eşinizin servetiyle ilgili sadece benim bildiğim inanılmaz bir sır var. Bana yirmi bin frank verirseniz söyleyeceğim.”

“Bütün sırlarınızı biliyorum, hatta sizin gerçek adınızı da biliyorum. Siz Thénardier’siniz!” diye bağırdı çileden çıkan Marius.

Adam gülmeye başladı.

“Yoksa Jondrette mi demeliydim? Daha önce bir han işletiyordunuz. Dilencinin tekisiniz siz!” ve adamın yüzüne beş yüzlük bir banknot fırlattı.

Banknotu kapamayan adam, “O zaman biraz rahatlayalım!” deyip, el çabukluğuyla maskesini, peruğunu çıkararak, kamburunu düzeltti.

Sinsi yüzü ortaya çıkan Thénardier “Haklısınız,” dedi. Marius’un eski komşuları olduğunu anlayamadığından bütün bunları bilmesine şaşırılmış, ama banknotu görünce pazarlık yapabileceğini anlamıştı.

“İnanılmaz sırrınızı da anlatayım” diye devam etti Marius. “Jean Valjean bir hırsız, çünkü Mösyö Madeleine’i dolandırdı ve bir katil, çünkü müfettiş Javert’i öldürdü. Ben de araştırmalar yaptım, her şeyi öğrendim.”

Thénardier kaybettiği kozları bir anda yeniden ele geçiren bir adamın muzaffer bakışıyla baktı. “Yanıliyorsunuz,” dedi, “Hataları düzeltmek lazım. Jean Valjean, Mösyö Madeleine’i dolandırmadı, çünkü zaten kendisi Mösyö Madeleine’di. Javert’i de öldürmedi çünkü Javert intihar etti.”

“Nasıl olur? Kanıtlayın!” diye bağırdı Marius.

Bunun üzerine Thénardier, bir dosyadan yıpranmış iki gazete kupürü çıkardı. Birinde Mösyö Madeleine’in Jean Valjean olduğu, diğesinde Javert’in intihar ettiği yazıyordu.

Marius sevinçten bir çığlık attı! Gazeteler sahte olamazdı. “Demek servet ona aitmiş gerçekten ve Javert’i öldürmemiş, aksine kurtarmış. O ne yüce bir adammış!” diye bağırdı.

“Hayır,” dedi Thénardier sinsice, “O bir katil çünkü ayaklanmanın olduğu gün bir genci öldürdü. Ve bir hırsız, çünkü o gencin paralarını çalmak için işledi bu cinayeti.”

Marius ilgiyle Thénardier’ye yaklaştı.

“O gün akşama doğru kanalizasyonda rastladım ona. Lağımçıların cesedi içeride bulması işine gelmeyeceğinden, öldürdüğü genci kana-

lizasyon boyunca sırtında taşımıştı. Çok güçlü bir adam olduğu için korkup parmaklığın kilidini açmak zorunda kaldım. Fark ettirmeden ölünün giysisinden bir parça almayı başardım ama. Bakın işte burada.”

Cebinden siyah kumaş parçasını çıkarıp salladı. Nefesi kesilecek gibi olan Marius, gözlerini kumaş parçasından ayırmadan el yordamıyla arkadaki dolabı açarak, içinden olay günü giydiği kanlı giysileri aldı.

“O genç bendim!” diye bağırdı giysileri Thénardier’nin önüne atarak.

Kumaş parçasının koparıldığı yere tam olarak uyduğunu gören adam hayretten donakaldı.

“Siz yalancı ve iftiracı bir alçaksınız! Bir adamı suçlamaya geldiniz, ama onu gözümde yücelttiniz. Asıl hırsız ve canı sizsiniz! Sizi yeniden içeri tiktirecek çok şey biliyorum. Şimdi şu bin frankı alıp defolun! Kızınızı alıp Amerika’ya gidin. Aslında size bir kuruş vermezdim ama Waterloo’da kurtardığınız albayın yüzü suyu hürmetine, ancak New York’a vardığınızda bozdurabileceğiniz yirmi bin franklık bir çek vereceğim size!”

Hiçbir şey anlamayan Thénardier, paraları kapmanın sarhoşluğuyla çıktı. Bazı insanlardaki ahlaksızlık iflah olmaz boyuttadır. Thénardier gerçekten de kızı Azelma'yla Amerika'ya gidecek ve aldığı parayla köle ticaretine girişecekti.

Marius ise hemen aşağıya koşup, “Beni o kurtarmış, çabuk olmalıyız!” diyerek, olanlardan hiçbir şey anlayamayan Cosette'le birlikte hemen bir arabaya atladı.

“L'Homme-Armé Sokağı, 7 numara!” diye bağırdı arabacıya.

XI

Kapının çalındığını duyan Jean Valjean, “Girin,” dedi.

Kapı açıldı, Cosette'le Marius eşikte belirtiler.

Yüzü bir anda aydınlanan Jean Valjean, titreyen kollarını açarak ayağa kalktı.

Koşarak içeri giren Cosette ise, “Babacığım!” diyerek heyecanla atıldı o kollara.

“Geldin, buradasın. Demek beni affediyorsunuz,” dedi Jean Valjean. “Seni bir daha göremeyeceğimi sanmıştım.”

“Babacığım döndüğünüzü niye haber vermediniz?” diye sitem etti Cosette. “Ne kadar solgunsunuz! Hastalanmışsınız, haberimiz yok. Elleriniz ne kadar soğuk.”

“Demek beni affettiniz Mösyö Pontmercy?” diye tekrarladı Jean Valjean.

Bunun üzerine kendini daha fazla tutamayan Marius, “Bak Cosette, hâlâ affetmekten bahsediyor,” diyerek içini dökmeye başladı. “O benim hayatımı kurtardı, bizi birbirimize kavuşturdu ve kendini feda etti. Beni kanalizasyon zindanındaki bataklıktan sırtında taşıyarak geçiren bu yüce insan, şimdi de benim gibi hayırsız, utanmaz, nankörden af diliyor. Ömrümü ayaklarının önüne sersem yine hakkını ödeyemem. Cosette, bu adam bir melek!”

“Şşşt,” diye susturdu onu Jean Valjean, “bunları niye anlatıyorsunuz?”

“Asıl siz bütün bunları niye daha önce anlatmadınız?” diye sordu Marius. “Neyse, artık burada kalamazsınız, sizi götürüyoruz. Bizimle oturacaksınız.”

“Evet,” dedi Cosette. “Bahçemizi görmelisiniz. Açelyalar bir harika. Size elimle yetiştirdi-

ğim çileklerden yedireceğim. Artık madamlar, mösyöler de tarihe karıştı. Hep birlikte güleceğiz babacığım!”

“Birlikte yaşamak çok güzel olurdu sahiden de” dedi Jean Valjean. “Birbirini seven insanların yan yana olmasından daha mutluluk verici ne olabilir. Ama... ne yazık ki...”

“Ellerinizi daha da soğumuş, çok mu kötüsünüz soksa?” diye sordu Cosette

“Hayır çok iyiyim, ama yakında öleceğim...”

“Ölmek mi!” diye haykırdı Marius. “Siz çok güçlüsünüz. İyileşeceksiniz. Sizden özür diliyorum. Artık birlikte yaşayacağız, hem de uzun yıllar boyunca.”

“Bakın,” dedi gözyaşlarını tutamayan Cosette, “Marius ölmeyeceğinizi söylüyor.”

O sırada doktor girdi içeri.

“Merhaba ve elveda,” dedi Jean Valjean doktora. “Bakın çocuklarım geldi.”

Hastanın nabzına bakan doktor, “Ona gereken sizlerdiniz,” dedi. Sonra Marius’un kulağına eğilip fısıldadı: “Ama artık çok geç.”

Jean Valjean son bir güçle kalkıp yatağına yöneldi. Koluna giren Cosette, “Ne olur seni bul-

duğumuz anda bizi bırakıp gitme,” dedi gözyaşları içinde.

“İkiniz de çok iyisiniz,” dedi Jean Valjean. “Beni asıl üzen o paraya dokunmak istememeniz oldu. Geldiğinizde bir mektup yazıyordum. Orada da açıklamaya çalıştım. O geliri ben siyah kehribar işinden elde ettim. Her kuruşunu gönül rahatlığıyla kullanabilirsiniz, yoksa benim hayatım boşa gitmiş sayılacak.”

Cosette ile Marius el ele tutuşmuş, ne yapacaklarını bilmez halde Jean Valjean’a bakıyorlardı. İnsan sevdiği biri ölürken, bakışlarını ona kenetleyerek onu hayata bağlamak ister. Fakat Jean Valjean anbean sona yaklaşıyordu. Gözleri büyümüş, soluğu yavaşlamıştı.

“Yaklaşın, yaklaşın!” dedi. “Sizi çok seviyorum. Senin de beni sevdiğini bilerek ölmek ne güzel Cosette’ciğim. Arkamdan çok gözyaşı dökme olur mu? Şu gümüş şamdanları sen al. Benim için elmastan bile değerlidirler. Onları bana veren kişiyi memnun edebildim mi bilmiyorum, ama elimden geleni yaptım. Çekmecedeki beş yüz frankı yoksullara dağıtın. Ben de bir yoksulum, beni gömdükten sonra mezar taşıma

adımı yazmayın. Bu, size vasiyetimdir. Mösyö Pontmercy, başta sizi pek sevmemiştim, beni affedin. Ama artık siz ikiniz benim gözümde birsiniz. Siz Cosette'imi mutlu ettiniz, o yüzden çok teşekkür ederim. Bak Cosette, şu senin küçüklük elbisen. Nasıl güzel pembe yanacıkların vardı. Elinden kovayı aldığım akşamı hatırlıyor musun? Ya kocaman bebeği. Adını Catherine koymuştun. Zaman nasıl çabuk geçiyor. Thénardier'ler kötü insanlardı ama onları da affetmek gerek. Şimdi sana annenin adını söyleyeceğim: Fantine. Bu adı aklında tut, çok acı çekti. Seni çok sevdi. Siz de birbirinizi hep sevin. Dünyada sevmekten daha önemli hiçbir şey yoktur. Yaklaşın bana. Mutlu öldüğümü bilin. Başınızı uzatın da ellerimi koyayım.”

Çocuklar gözlerinde yaşlarla başlarını uzattılar. Jean Valjean'ın elleri bir an sonra hareketsiz kaldı. Son nefesini vermişti.

Père-Lachaise (Perlaşez) Mezarlığı'nın uzak bir köşesindeki ulu bir ağacın dibinde, üzerinde isim yazmayan bir mezar taşı vardır. Etrafı uzun otlarla çevrilidir. Güneş çıktığında, kertenkeleler taşın üzerinde dolaşır, ilkbaharda çalibülbüller ağaçta şarkılarını söyler.

Taşın üzerinde bir elin kara kalemle yazmış olduğu yarı yarıya silinmiş şu satırlar okunabilir:

Uyuyor. Sıra dışı kaderine rağmen yaşayıp gidiyordu. Meleğinden ayrılmak öldürdü onu. Ölüm öylece geldi, Günün yerini geceye bırakması gibi...

Victor Hugo

(1802 – 1885)

Victor Hugo 1802'de Besançon'da doğdu. General olan babasının orduyla birlikte ülkeden ülkeye dolaşması ve aile çatışmaları yüzünden karmaşık bir çocukluk geçirdi. Gençlik döneminde hukuk fakültesine girdi ancak mezun olmadı. Paris'teki yoksul öğrencilik yılları, *Sefiller* romanına ilham kaynağı oldu. Hugo 1823'te ilk romanı *İzlanda Hanı*'nın yayınlanmasıyla birlikte, romantizm hayranlarından oluşan bir çevreye girdi. 1820'li yıllarda ilk şiir kitapları yayınlandı. Manzum oyunu *Cromwell*'le adını duyuran Hugo'nun *Hernani* adlı oyununun ilk sahnelenişi, romantizmin genç yazarlarının gelenekçi yazarlara karşı kazandıkları zaferi simgeleyecekti. *Notre-Dame'ın Kamburu*, yazarın ününü daha da artırdı. 1830'larda oyun yazarlığına ağırlık veren Hugo, bir süre siyasi nedenlerle sürgünde yaşamak zorunda kaldı. 1862'de yayınlanan *Sefiller* olağanüstü bir başarı sağladı. 1885'te Paris'te ölen Hugo'nun cenazesi devlet töreniyle kaldırıldı.

KISALTILMIŞ İŞ ÇOCUK KLASİKLERİ

- **ALICE HARİKALAR DİYARINDA**
Lewis Carroll
- **BABALAR VE OĞULLAR**
İvan Sergeyeviç Turgenyev
- **BALONLA BEŞ HAFTA**
Jules Verne
- **BAMBI**
Felix Salten
- **BEYAZ DIŞ**
Jack London
- **BEYAZ GECELER**
Fyodor Mihayloviç Dostoyevski
- **BİNBİR GECE MASALLARI**
Antoine Galland
- **BİR YAZ GECESİ RÜYASI**
William Shakespeare
- **BÜYÜK UMUTLAR**
Charles Dickens
- **ÇALINAN TAÇ**
Mark Twain
- **ÇOCUKLAR İÇİN NASREDDİN HOCA FIKRALARI**
Derleyen: Memet Fuat
- **DAVID COPPERFIELD**
Charles Dickens
- **DEĞİRMENİMDEN MEKTUPLAR**
Alphonse Daudet
- **DEMİR YOLU ÇOCUKLARI**
Edith Nesbit

- **DENİZ KURDU**
Jack London
- **DENİZLER ALTINDA YİRMİ BİN FERSAH**
Jules Verne
- **DİKANKA YAKINLARINDA BİR ÇİFTLİKTE
AKŞAM TOPLANTILARI**
Nikolay Vasilyeviç Gogol
- **DON KİŞOT'UN SERÜVENLERİ**
Miguel de Cervantes
- **DÜNYA'NIN MERKEZİNE YOLCULUK**
Jules Verne
- **GİZLİ BAHÇE**
Frances Hodgson Burnett
- **GÖRÜNMEZ ADAM**
H. G. Wells
- **GULLIVER'İN GEZİLERİ**
Jonathan Swift
- **HEIDI**
Johanna Spyri
- **HİKÂYELER**
Anton Çehov
- **HUCKLEBERRY FINN'İN MACERALARI**
Mark Twain
- **İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ**
Charles Dickens
- **İKİ YIL OKUL TATİLİ**
Jules Verne
- **İNSAN NEYLE YAŞAR?**
L. N. Tolstoy
- **İŞTE ÖYLE HİKÂYELER**
Rudyard Kipling

- **KAYIP DÜNYA**
Arthur Conan Doyle
- **KİM**
Rudyard Kipling
- **KORKUSUZ KAPTANLAR**
Rudyard Kipling
- **KRAL ARTHUR VE YUVARLAK MASA ŞÖVALYELERİ**
Howard Pyle
- **KÜÇÜK DENİZ KIZI**
Hans Christian Andersen
- **KÜÇÜK KADINLAR**
Louisa May Alcott
- **KÜÇÜK LORD**
Frances Hodgson Burnett
- **KÜÇÜK PRENSES**
Frances Hodgson Burnett
- **MOBY DICK**
Herman Melville
- **MONTE CRISTO KONTU**
Alexandre Dumas
- **NOTRE-DAME'IN KAMBURU**
Victor Hugo
- **OLIVER TWIST**
Charles Dickens
- **ORMAN KİTABI**
Rudyard Kipling
- **OZ BÜYÜCÜSÜ**
L. Frank Baum
- **ÖMER SEYFETTİN'DEN SEÇME HİKÂYESLER**
Ömer Seyfettin

- **PETER PAN**
James Matthew Barrie
- **PİNOKYO**
Carlo Collodi
- **POLLYANNA**
Eleanor H. Porter
- **ROBIN HOOD**
Howard Pyle
- **ROBINSON CRUSOE**
Daniel Defoe
- **SEKSEN GÜNDE DÜNYA TURU**
Jules Verne
- **SHERLOCK HOLMES'UN MACERALARI**
Arthur Conan Doyle
- **SİYAH İNCİ**
Anna Sewell
- **SÖĞÜTLÜKTE RÜZGÂR**
Kenneth Grahame
- **TOM SAWYER**
Mark Twain
- **TUHAF BİR YILBAŞI ÖYKÜSÜ**
Charles Dickens
- **UĞULTULU TEPELER**
Emily Brontë
- **VAHŞETİN ÇAĞRISI**
Jack London
- **YALNIZ EFE**
Ömer Seyfettin

Çok zengin ve yardımsever bir adam olan Madeleine Baba'nın geçmişini, nereden geldiğini kimse bilmiyordu. İri yarı, güçlü, iyi kalpli bir adamdı ve yaptığı ilginç bir buluş sayesinde çok para kazanmıştı.

Ancak görünüşe bakılırsa hiç akrabası ya da arkadaşı yoktu. Beklenmedik olayların ardından, fakir ve hasta bir kadına verdiği bir söz, bu ilginç adamın yaşamını ve kimsesiz bir çocuğun kaderini değiştirecekti.

Olay örgüsünde birçok ilginç karakterin yer aldığı *Sefiller* birçok sinema, televizyon ve tiyatro eserine uyarlanmıştır. Ayrıca bu başyapıt pek çok sanatçıya ilham kaynağı olmuş, ardından yazılan birçok edebi eserde etkisini göstermiştir.

**Soluk soluğa okuyacağınız
muhteşem bir macera...**

